

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
ім. А.С. Макаренка

МОЗГОВИЙ І.П.

**ХРИСТИЯНСЬКА ДЕМОКРАТІЯ
У КРАЇНАХ СВІТУ
Частина 1
(Азія, Африка, Австралія та Океанія)**

Довідник

Суми
СумДПУ ім. А.С. Макаренка
2008

УДК 260.1+321.7(5)(06)(1-929)
ББК 86.37+66.69(5)(6)(81)
М 74

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка.

Рецензенти:

Вандишев В.М., доктор філософських наук, професор;
Лук'янець Д.М., доктор юридичних, професор;
Щербак М.Г., доктор історичних наук, професор

Мозговий І.П.

М74 Християнська демократія у країнах світу. – Ч. 1 (Азія, Африка, Австралія та Океанія): Довідник. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. – 140 с.

ISBN 978-966-698-114-4

У книзі аналізується діяльність політичних партій у країнах Азії, Африки, Австралії та Океанії, які відстоюють принципи християнської демократії. Маловідома інформація про християнські й християнсько-демократичні партії цих регіонів подається на тлі різноманітних даних з географії, історії (у т. ч. історії географічних відкриттів), економіки, політичного й релігійного життя відповідних країн.

Книга розрахована на студентів, викладачів навчальних закладів, громадських і релігійних діячів, усіх тих, у чийй душі поклик незвіданих країв узгоджується з чистою совістю й високими ідеалами суспільного буття.

ISBN 978-966-698-114-4

УДК 260.1+321.7(5)(06)(1-929)
ББК 86.37+66.69(5)(6)(81)

© Мозговий І.П., 2008
© СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008

ВСТУП

Християнство, як найпотужніша духовна сила на планеті, не є політичним явищем, проте йому не байдуже мирське, політичне начало. Будучи “не від світу цього”, християнство реалізується “в світі цьому”. Реакцію християнства на прояви антиклерикалізму і соціалізму в XIX–XX ст. стала християнська демократія.

Християнська демократія є досить широким поняттям. За своїм змістом воно включає в себе напрямок суспільно-політичної думки, політичний рух а також мережу громадських організацій та об'єднань. На сьогодні цей ідейно-інституційний напрямок носить світовий характер і є інспірований морально-етичними засадами християнства, включаючи католицьку суспільну науку, політичні засади протестантизму, а в певній мірі – і православ'я.

Визначальною детермінантою у формуванні сучасної моделі політичної доктрини християнства та інституалізації політичних християнських організацій була енцикліка “*Reverum novarum*” (“Нові речі”) папи Льва XIII (1878–1903), яка побачила світ у 1891 року. Започаткований нею процес приведення католицької доктрини у відповідності до реалій тогочасного світу був продовжений в XX ст., хоча й відбувався він з неоднаковою інтенсивністю, а подекуди навіть спрямовувався в протилежному напрямку.

Значний вплив на розвиток християнської демократії справили енцикліки “*Polonies populum*” (“Увіщування народів”, 1905) папи Пія X (1903–1914), “*Maximum illud*” Бенедикта XV (1914–1922), “*Quadragesimo anno*” (“Сороковий рік”, 1931) і “*Divini redemptores*” (“Божественному спокутнику”, 1937) Пія XI (1922–1939), “*Anni sacri*” (“Святий рік”, 1950) Пія XII (1939–1958), “*Mater et magistra*” (“Мати і наставниця”, 1961) і “*Pacem in terris*” (“Мир на землі”, 1963) Іоанна XXIII (1958–1963), “*Populorum progressio*” (“Прогрес народів”, 1967) і “*Oktagesima adveniens*” (“Вісімдесятий рік”, 1971) Павла VI (1963–1978), “*Centesimus annus*” (“Сотий рік”, 1991) Іоанна Павла II (1978–2005), рішення II Ватиканського собору (1962–1965).

Християнська політична доктрина передбачає такі головні засади: а) свобода окремої, створеної Богом особистості, яка у співпраці з іншими людьми здатна домогтись духовного та матеріального розвитку; б) солідарність окремих особистостей, які спільними зусиллями здатні досягнути суспільного блага; відповідно і суспільство розглядається як органічна цілісність, що має власну внутрішню ієрархію (родину, локальну спільноту, народ, державу, міжнародну спільноту, за умов, що людська спільнота поєднана між собою зв'язками суспільного солідаризму); в) моральність, яка передбачає абсолютне значення засад

моралі і особливо необхідність оцінки політичних дій з позицій християнської моралі; г) родина як найважливіший елемент суспільства, тому й саме суспільство розглядається як “родина родин”; д) приватна власність, зокрема власність родини, як гарантія свободи й незалежності особи; е) справедливість, яка передбачає децентралізацію влади при умові одночасного заперечення ідей етатизму; держава при цьому повинна сприяти створенню для кожної особистості умов для її гармонійного розвитку, надавати можливість співпраці з іншими особистостями, групами й суспільством взагалі.

Окрім перелічених засад, у політичній доктрині християнства неодноразово акцентується увага на важливості політичного плюралізму та субсидіарності (делегуванні частини владних повноважень з боку центральних органів на рівень локальних владних інститутів). Домінуючою тезою щодо визначення оптимального шляху з метою побудови політичної, економічної й соціально-демократичної держави є парламентаризм у поєднанні з субсидіаризмом. Одночасно християнська політична доктрина перебуває в опозиції щодо ліберального індивідуалізму й соціалістичного колективізму. Загальним лейтмотивом є визнання тези, що людина, завдячуючи власній вільній волі, є творцем історії. В історичному розвитку духовний елемент має абсолютні переваги над матеріальними детермінантами.

Першим християнським політичним об'єднанням вважається німецька партія “Центр”, заснована 1852 року (т.зв. католицька фракція в парламенті Пруссії). На рубежі XIX–XX ст. була започаткована ціла мережа католицьких профспілок, жіночих, молодіжних, харитативних об'єднань, які в своїх документах і в діяльності піднімали питання держави та громади з позицій католицизму. В ряді європейських країн (Італія, Франція, Бельгія, Іспанія, Нідерланди, Польща та ін.) виникли перші політичні християнсько-демократичні партії, які проголосили найширші свободи й права громадян.

Сьогодні до партій цього напрямку відносять десятки політичних партій більше, ніж у 100 країнах світу. Найбільш сильні серед них дислоковані в країнах Західної Європи, де саме вони сформували післявоєнний устрій. Християнсько-демократичні партії декларують свій світський характер, незалежність від Ватикану та костелу, прагматизм, відданість засадам демократії, ідеологічний плюралізм і солідаризм. Європейські партії є найбільш потужними і впливовими. Другим за значущістю регіоном, де ствердилася християнська демократія, є Латинська Америка.

Християнські партії пізніше, порівняно з партіями інших ідеологічних спрямувань, об'єднались у власну міжнародну організацію. Християнський Демократичний Інтернаціонал (ХДІ, CDI) утворено 1961 року під назвою Світовий Союз Християнських Демократів (World Union of Christian Democrats – WUCD) унаслідок об'єднання Європейського Християнсько-Демократичного Союзу (утворений 1965) та Організації

Християнських Демократів Америки (утворена 1964). У 1982 році Світовий Союз Християнських Демократів прийняв нову назву – Християнський Демократичний Інтернаціонал (Christian Democratic International – CDI). Після розвалу “Берлінського муру” християнські партії, що виникли з кін. 1980- рр. у країнах колишнього соцтабору, увійшли до Союзу Християнських Демократів Центральної Європи, який став третьою складовою частиною Християнського Демократичного Інтернаціоналу. До складу ХДІ входять Молодіжна Організація Європейської Народної Партії (УЕРР), Міжнародна Асоціація Християнських Підприємців, Світова Конфедерація Праці.

Яскравими свідченнями торжества християнської ідеї в політичному житті планети стали виникнення (переважно в II пол. XX ст.) і діяльність християнсько-демократичних партій в Азії, Африці, Австралії й Океанії.

АЗІЯ

Азія – найбільша частина світу. Займає бл. $\frac{1}{3}$ земної поверхні. Разом з Європою утворює материк Євразію. Межа з Європою проходить по сх. Підніжжю гір Урал, рр. Урал, Емба, Кума й Манич та морях, а межа з Африкою – по Суецькому перешийку (ширина 120 км) й Червоному морю. Від Америки відділяється Берінговою протокою. Площа А. (разом із Кавказьким перешийком) – 44,363 млн км² (у т. ч. острови – 2 млн км², півострови – 8 млн км²). Крайня пн. точка – м. Челюскін (77°43' пн. ш.), крайня пд. точка – м. Піай (1°16' пн.ш.), крайня зх. точка – м. Баба (26°10' сх. д.), крайня сх. точка – м. Дежнёва (169°40' зх. д.). А. лежить у пн. півкулі, лише Малайський арх-г заходить у пд. півкулю. На пн. А. омивається Льодовитим океаном, на пд. – Індійським, на сх., де кордон формують вулканічні о-ви, – Тихим, на пд.-зх. – морями (Середземне, Егейське, Мармурове, Чорне, Азовське) Атлантичного океану та Каспійським морем (найбільшим у світі оз.). До складу А. входять численні о-ви (Нова Земля, Пн. Земля, Земля Франца Йосифа, Новосибірські, Врангеля, Курильські, Сахалін, Японські, Рюкю, Нампо, Тайвань, Хайнань, Різдва, Андаманські, Кокосові, Нікобарські, Шрі Ланка, Лаккадівські, Мальдівські, Чагос, Кіпр та ін.), арх-ги (Малайський – понад 10 тис. о-вів) та півострови (Ямал, Таймир, Чукотський, Камчатка, Корея, Індокитай з Малаккою, Індостан, Аравійський, Мала Азія). Найвища точка – г. Джомолунгма (8848 м). Найглибше оз. Байкал (1 620 м). 2-е найнижче місце на Землі – Мертве море (-393 і глибина 356 м).

А. поділяється на Пн., Сх., Центр., Серед., Пд., Зх. Азію. Гори й плоскогір'я займають бл. 25% території. Є ряд нагір'їв, рівнин і низин. Великі площі займає внутрішній стік (басейни Каспійського й Аральського морів), безстічні райони (пустелі, напівпустелі, степи). Льодовики – 118,4 тис. км².

Населення А. – 3,2 млрд чол. Тут мешкає понад $\frac{1}{2}$ людства. В Азії є 49 незалежних держав і 2 володіння (у 8 країнах діють християнські партії).

№ п/п	Держава (володіння)	Офіційна назва (аббревіатура)	Столиця (адмін. центр)	Колонія (протекторат)	Незалежність	ООН, Співдружність*, СНД+	Християнські партії
1.	Азербайджан	АР	Баку	1813–1828	30.08.1991	1992+	
2.	Афганістан	ІДА	Кабул	–	28.02.1919	1946*	
3.	Бангладеш	НРБ	Дакка	1757	26.03.1971	1971	
4.	Бахрейн	ДБ	Манама	1820	14.08.1971	1971	
5.	Бруней	ДБД	Бандар-Сері-Бегаван	1888	1.01.1984	1984*	
6.	Бутан	КБ	Тхімпху	1910	8.08.1949	1971	
7.	В'єтнам	СРВ	Ханой	1888	2.09.1945	1977	Лілія, КП
8.	Вірменія	РВ	Єреван	1828	24.09.1991	1992+	ХДП

9.	Грузія	РГ	Тбілісі	1783	9.04.1991	1992+	ХДП, ХДС, ін.
10.	Ізраїль	ДІ	Єрусалим (Зх.)	1918	14.05.1948	1949	
11.	Індія	РІ	Делі	1858	15.08.1947	1945*	
12.	Індонезія	РІ	Джакарта	1810	17.08.1945	1950	КПІ, ХПІ, ДПІ
13.	Ірак	ІР	Багдад	1918	3.10.1932	1945	
14.	Іран	ІРІ	Тегеран	-	1502	1945	
15.	Йемен	ЙР	Сана	1839	30.10.1918	1947, 1967 (1990)	
16.	Йорданія	ЙХК	Амман	1920	25.05.1946	1955	
17.	Казахстан	РК	Астана	1731– 1846	16.12.1991	1992+	
18.	Камбоджа	КК	Пномпень	1863	9.11.1953	1955	
19.	Катар	ДК	Доха	1916	3.09.1971	1971	
20.	Кіпр	РК	Нікосія	1878	16.08.1960	1960*	ХДП
21.	Киргизстан	РК	Бішкек	1855– 1876	31.08.1991	1992+	
22.	Китай	КНР	Пекін	-	1.10.1949	1945	
23.	Кувейт	ДК	Кувейт	1914	16.06.1961	1963	
24.	Лаос	ЛНДР	В'єнтьян	1893	22.10.1945	1955	
25.	Ліван	ЛР	Бейрут	1918	23.11.1943	1945	Катаїб, НЛП, СХД, ін.
26.	Малайзія	ДМ	Куала- Лумпур	1888	31.08.1957	1957*	
27.	Мальдіви	МР	Мале	1558	27.06.1965	1965*	
28.	Монголія	МР	Улан-Батор	1691	1.12.1911	1961	
29.	М'янма	СМ	Янгон	1886	4.01.1948	1945	
30.	Непал	КН	Катманду	-	1768	1955	
31.	Об'єднані Арабські Емірати	ОАЄ	Абу-Дабі	1820/ 1892	2.12.1971	1971	
32.	Оман	СО	Маскат	1891	9.08.1970	1971	
33.	Пакистан	ІРП	Равалпінді	1876	14.08.1947	1947*	
34.	Палестина (де-юре)	ДП	Єрусалим (Сх.)	1918	15.11.1988	-	
35.	Саудівська Аравія	СА	Ер-Ріяд	-	22.08.1932	1945	
26.	Південна Корея	РК	Сеул	1905	15.08.1948	1991	ХДП
27.	Північна Корея	КНДР	Пхеньян	1905	9.09.1948	1991	
38.	Сінгапур	РС	Сінгапур	поч. XVII ст.	9.08.1965	1965*	
39.	Сирія	САР	Дамаск	1918	17.04.1946	1945	
40.	Таджикистан	РТ	Душанбе	1868	9.09.1991	1992+	
41.	Таїланд	КТ	Бангкок	-	1350	1946	
42.	Тайвань	РК	Тайбей	1663	1.12.1949	-	
43.	Тімор-Лоросае	НДРСТ	Ділі	1511	20.05.2002	2002	
44.	Туркменістан	РТ	Ашгобад	1869– 1881	27.10.1991	1992+	
45.	Туреччина	ТР	Анкара	-	1259	1945	
46.	Узбекистан	РУ	Ташкент	1867-	29.08.1991	1992+	

				1873			
47.	Філіппіни	РФ	Маніла	1571	4.07.1946	1945	НСХД, ЛНСХД
48.	Шрі Ланка	ДСР ШЛ	Коломбо	1517	4.02.1948	1955*	
49.	Японія	Н	Токіо	-	660 до н. е.		
50.	<i>Кокосові о-ви (Австрал.)</i>		<i>(на о. Уест)</i>	1857			
51.	<i>Різдва, о (Австрал.)</i>						

В'ЄТНАМ (Соціалістична Республіка В'єтнам)

1. Географія. В. (Nu'óc Cóng Hũa Xói Chu Nghia Viét Nam) – держава в Пд.-Сх. Азії, на сх. пів-ва Індокитай. Межує з Камбоджею, Лаосом, Китаєм. Протяжність кордону – 3 818 км. На сх. і пд. омивається водами Пд.-Китайського моря. В. належать 3 тис. о-вів і скель (Фукуок,

Кондао, Байкан, Кото, Хоай, Парасельські, Спратлі, Антхой, Тху, Катуїк, Тям, Чингньо, Чинглон, Намзу, Рай, Тхотю, Че, Ре, Конко, Зьо, Мат, Ме, арх. Байтилонг та ін.). Узбережжя слабо розчленоване. Довжина берегової лінії – 3 444 км. Територія – 330 363 км² (= 54,72% території України). 3 пн. на пд. В. простягається на 1 750 км (у вигляді латинської літери S). В. – “Країна з багатьма іменами”. Ширина – 600 км на пн. (Бак Бо), 375 км – на пд. (Нам Бо), 50 км – у центрі (Чунг Бо). В. зображують у вигляді коромисла (Цент. В.) з 2 корзинами рису (Пн. і Пд. В.), що висять на ньому. 80% території зайняті горами,

плато. На сх. – хр. Чионгшон. Перевали (Музя, Неоміа). Рівнини займають 25% території країни. Є переволожені річкові долини. Каньйоноподібні долини рік. На пн. трапляються зсуви, каменепади, селі. Найвища точка – г. Фаншипан (3 143 м).

В. поділяється на 4 фізико-географічні регіони (нагір'я Юньнань, дельта р. Хонгха, Аннамські гори, дельта р. Меконг). В. розташований на пд. від Пн. тропіка (Рака). Клімат м'який: субекваторіальний з жаркою зимою на пд. і мусонний з прохолодною сухою зимою – на пн. Він характеризується різко вираженим максимумом опадів у період вологого мусону (дощового літа). Зима переважно тепла. Весною і восени на пн. і центр. узбережжі трапляються тайфуни. Головні річки: Хонгха (Червона) з притокою Да і Меконг (обидві судохідні), а також Ма, Ка, Ба, Донгнай. Решта річок короткі й порожисті. Після літніх злив бувають повені. У В. поряд з річками склалася розгалужена система протоків, каналів, водосховищ і дамб

для захисту землі від морських вод. У період дощів вода піднімається на 10 м. Дельта Меконгу “росте” на 100 м на рік. Флора різноманітна: сосна, широколисті дерева, бамбук, свщ. дерево баньян, ліани (багатоярусні вічнозелені тропічні ліси в горах Пн. і мішані листяно-вічнозелені ліси на Пд. займають майже $\frac{1}{3}$ території В. (97 тис. км²), а разом з чагарниками – 40% території), густі мангрові зарості (в дельтах річок). На горах і плоскогір'ях саванна рослинність. Ставки покриті заростями водного гіацинту й лотоса. Багата фауна: 170 видів ссавців (тигр, леопард, пантера, ведмідь, слон, носорог, плямистий олень, антилопа, гібон, макака, заєць, білка), 970 видів птахів (папуга, фазан), 270 видів плазунів (крокодил, варан, ящірка, пітон-удава, змії), більше 1 000 видів морських і прісноводних риб. Водяться краби, креветки, молюски. 1 нац. парк, 5 резерватів і 87 заповідників (4% території В.).

Населення – 81,62 млн чол. (8 місце в Азії). За останні 30 післявоєнних років населення В. збільшилось удвічі. Найбільш населений Пд., найменше – Центр. Мешкає 60 етнічних груп: в'єтнамці (88%), китайці (торговий р-н Шолон у Хошіміні, 2%), тай (2%), кхмери (1%), мионги (1%), нунги (1%), за(ра)й (1%), мео, ман, чами, тхай, тхо, лао, яо, еде, бана та ін. Столиця – Ханой (2 672 122 чол.). $\frac{3}{4}$ населення живе в річкових дельтах і в прибережних низинах. Найбільше місто – Хошімін (4,1 млн чол., Великий Хошімін – 5,7 млн) – простяглося від моря до кордону на площі 2 тис. км². Міське населення становить 20%. Частка письмового дорослого населення – 93,7%. Офіційна мова – в'єтнамська, поширені французька, англійська, китайська, кхмерська та ін. мови. Календар григоріанський та “ам-літь” (місячно-сонячний). Нац. свято – День проголошення ДРВ (2.09).

2. Історія. Існує багато легенд про виникнення В. (від володаря-Дракона тощо). Територія В. заселена в добу палеоліту. За часів китайського царя Чен-вана (1115–1078) у Пд. Китаї склалася в'єтнамська держава В'єтхонг. У I пол. I тис. до н. е. у Пн. В. з Китаю, а в Пд. В. – з о-вів Малайського арх-гу переселилися предки в'єтнамців, які заснували держави Ванланг (поч. VIII ст.-257 до н. е., пн.), Ау-лак (“Королівство дракона і птаха”, 257–207, центр), Намв'єт (207–111 до н. е., пд.). У 221 до н. е. – 544 н. е. Пн. В. був частиною Китаю. Пд. В. у I–VII ст. входив до складу індуїстсько-камбоджійської держави Фунань. Першим з європейців у 166 н. е. мимо В. плавав грецький купець Александр з Єгипту. У 40–43 у Пн. В. повстання лакв'єтів (“Двох сестер” Чуонг). У центрі В. постала держава Тьямпа (Чампа) (II ст. н. е. – 1471). Країну відвідували індійці Гунаварман (397–421), Бадхідхарма (526), китаєць Фа Сянь (399–414). У 544 китайців вигнано з В., де виникла незалежна держава Вансуан (544–602). У 602 її завоювали китайці. У 622 в Пн. В. створене Загальне управління Аньнаня (Аннаму). На пд. В. існувала держава Ченла (VI ст. – після 1490). З 906 Пн. В. фактично був незалежний, але правитель називав себе губернатором. Тривали війни з Китаєм, громадянські війни.

У 939 виникла держава Дай-ко-В'єт (з 1069 – Дайв'єт), де правили

династії Лі (до 1225), потім Чан. Держава існувала бл. 900 років. В. наслідував практику Китаю, державною релігією тут теж було тоді конфуціанство. У 1069 Дайв'єт захопив пн. провінції Тьямпи. У XII–XIII ст. війни з Камбуджадешою і Лансангом (Лаос). У 1257–1288 Дайв'єт відбив 3 напади монголів (у т.ч. в 1285). У 1307 договір із Тьямпою. В. відвідували італієць *М. Поло* (1271–1295), араб *Ібн-Баттута* (1325–1352), китаєць *Чжан Хе* (1405–1433). Вторгнення у країну військ Тьямпи (1377). У 1379 повстання в дельті р. Хонгха. У 1406–1427 країна була окупована китайцями. У XV ст. вона підкорена військами Тьямпи. У кін. XVI ст. політична влада у В. перейшла від дому Мак (1527–1677, пн.) до домів Чінь (1539–1787, пн.) і Нгуєн (1500–1955, пд.). В Аннамі – династія Пізніх Ле (1533–1804). У 1516–1524 повстання під керівництвом *Чан Као*. З XVI ст. мимо В. плавають *португальці* (1516), *іспанці*, *голландці*, *ангелійці*, а з XVIII ст. – *французи*. На поч. XVII ст. Дайв'єт розкололася на Чінь (пн.) і Нгуєн (пд.). Придушене повстання Тей-Шонів (1771–1802). При перших Нгуєнах склалася єдина абсолютна унітарна імперія (1802–1945, з 1804 – В'єтнам). В. відвідували французи *Ж. Габе* і *Е.Р. Юк* (1843–1846), *Д. де Лангре* і *М.Ж. Ф. Гарн'є* (1866–1868), *В. Гілл* (1873), *П.Ж. Бонвало* (1899–1900), українці *О.Ф. Лисянський* (1806), *М.М. Міклухо-Маклай* (1870–1882), естонець *І.Ф. Крузенштерн* (1806), росіянин *С.О. Макаров* (1888).

У 1858 під приводом захисту християн і місіонерів Франція послала у Пд. В. свої війська. У першій колоніальній війні (1858–1862) Франція захопила Кохінхіну (Пд. В.), а в другій (1883–1884) – Центр. (Аннам) і Пн. (Тонкін) В. Країна поділена на 3 частини: колонія Кохінхіна, протекторати Аннам і Тонкін. У 1887 разом із Лаосом і Камбоджею В. склав “Французький Індокитайський Союз”. У 1896–1913 визвольний рух на Пн. Потім низка повстань (1914–1918, 1930–1931, 1940). У 1941–1945 за згодою вішистського уряду Франції В. окупували японці, проти яких спалахували повстання. 9.03.1945 японці ліквідували колоніальну адміністрацію і надали В. фіктивну незалежність. У серпні 1945 у В. почалося повстання. Імператор *Бао-Дай* (1925–28.08.1945) зрікся влади в столиці Хюе.

2.09.1945 – незалежність ДРВ. Під приводом роззброєння японців Франція 23.09.1945 почала агресію проти В., зайняла більшість міст країни. Проти неї розгорнулася визвольна війна (19.12.1946–1954). Так почалася серія 30-літніх війн. На захопленій території Франція створила маріонеткову “Державу В'єтнам” (1948). За допомогою французів Бао-Дай знову утвердився на престолі (1949–1955). 7.05.1954 французи були розгромлені при Дьєнб'єнфу і вивели свої війська з В. За Женевськими угодами 07.1954 В. відстояв незалежність, але був розділений по 17 паралелі (по р. Бенхай) на 2 держави – РВ (1955–1975) на Пд. (проголошена “самостійною” 26.10.1955) і ДРВ (з 31.12.1959 – СРВ) – на Пн. У 1955 Бао-Дай позбавлений влади в результаті “референдуму” на Пд., проведеного за допомогою США. Але Пд. В., підтримуваний США,

відмовився від виборів й угода виявилася зірваною. 17.01.1960 почалася партизанська війна “в’єтконгівців” на Пд. Невдовзі спалахнув конфлікт між Пн. і Пд. В. (1961), що переріс у широкомасштабну війну, в яку втрутилися США на боці Пд.В. (1965–1973). У 1968 США припинили бомбардування Пн. В. (збито 3 тис. їх літаків). Політика в’єтнамізації у Пд. В., екологічна війна (обумовила значне пошкодження лісів у результаті застосування дефоліантів американською авіацією). 06.1969 у визволених пд. р-нах проголошена “Республіка Пд. В.”. У 1970 авіація США почала бомбардування баз “В’єтконгу” в Камбоджі. 27.01.1973 підписані Паризькі угоди, з Пд. В. виведені війська США (за 1961–1973 їх чисельність збільшилась з 18 до 500 тис. чол.), але перемир’я не реалізоване. За підтримки Пн. В. в’єтконгівці почали наступ на пд. 30.04.1975 упав Сайгон.

25.04.1976 відбулося об’єднання Пн. й Пд. В. 2.07.1976 постала єдина СРВ. Частину міщан Пд. В. за прикладом Китаю направлено в село на “перевиховання”. В 70-ті рр. багато біженців залишили Пд. В., рятуючись на маленьких човнах. Багато з них осіли у США. На поч. 90-х почалися економічні й політичні реформи. В. контролював ситуацію в Лаосі й Камбоджі (1979–1989). Після цього в’єтнамці покинули Камбоджу. У 1979 війна В. з Китаєм, в якій В. допомагав СРСР. Китайці повернулися додому. У 90-х нормалізація відносин з Китаєм (1991), США (1994), Францією. Проте на о-ви Спратлі й Парасельські претендують Китай, Тайвань та ін. держави. Член ООН (1977) та АСЕАН (1995).

3. Економіка. В. – бідна країна, але розвивається динамічно (“нова індустріальна країна”). У 1990-х після припинення політики “воєнного комунізму” відбулася лібералізація і бурхливе зростання економіки, підвищення життєвого рівня населення. Ціни низькі. Економіка поєднує широкі ринкові реформи з соціалістичним механізмом господарювання. Проте випуск продукції на душу населення ще недостатній. В економіці – державний (домінує), кооперативний і приватний (активізується) сектори. Корисні копалини (в основному на Пн.). У в’єтнамському секторі шельфу зони Пд.-Китайського моря (на пн. від дельти Меконгу) у 1986 почалася розробка родовищ нафти і газу. Чорна й кольорова металургія, металообробіток, машинобудування й приладобудування, вир-во будматеріалів, мінеральних добрив, гірничодобувна, хімічна, нафтопереробна, текстильна, харчова промисловість. Деревообробні, суднобудівні, судноремонтні, целюлозно-паперові енергетичні підприємства, вир-во електротехнічної й електронної продукції (на Пд.), обробка гевеї (джерело каучуку), кокосової пальми. $\frac{1}{2}$ продукції обробної промисловості припадає на агломерацію Хошімін. Вугільна енергетика й теплоенергетика. На р. Да ГЕС “Хоабін” (найбільша в Пд.-Сх. Азії). Заготівля цінних порід ебенового, чорного, рожевого, камфорного, залізного, сандалового та ін. дерев. Виробництво товарів повсякденного попиту, надання послуг. Залізниця (3 059 км). Морський транспорт. $\frac{1}{4}$ перевезень здійснюється річковим транспортом, тому поглиблений

фарватер рік Сайгон і Донгнай у Хошіміні.

У с/г – 70% економічно активного населення (40% ВВП). Переважає землеробство. Сільгоспугіддя становлять 67 тис. км². Обробляють рис (основна продовольча культура), батат (солодка картопля), маніок, кукурудзу (в горах), сорго, бавовник, арахіс, джут, цукрову тростину, чай, тютюн, ананаси, банани, кокосову пальму, сою, ефіроолійні культури. Комерційні к-ри: каучук, соя, кава, чай. Овочівництво, плодівництво (тропічні овочі й фрукти). Тваринництво розвинуте недостатньо (велика рогата худоба – використовується переважно як тяглова сила, свині, домашня птиця). Рибальство. Залиті водою рисові поля багаті на рибу. Збирають 2–3 врожаї на рік (вирощують 1 500 сортів рису). Риболовля з плоскодонних човнів чи стоячи до колін у воді – звичайне заняття в'єтнамського селянина.

Експорт: рис (1 з основних експортних к-р, 3 місце у світі за обсягом експорту), нафта (1 з основних експортних к-р), кам'яне вугілля, кава, каучук (В. входить до першої десятки світових виробників кави й каучуку), риба і морепродукти, текстильні вироби, взуття, деревина, бамбук, чай. Імпорт: різна сировина, обладнання, промислові вироби, товари масового попиту. Основні торгові партнери: Сінгапур, Японія, Тайвань, Китай, Малайзія, країни ЄС (Франція, ФРН), Австралія, Гонконг, КНДР, Пд. Корея, Росія. Іноземні інвестиції. Валюта – донг (1 д. = 10 хао = 100 су). Туризм. В'єтнамці гостинні й привітні. У Далаті серед соснових лісів, озер і вдсп-ів розташований популярний курорт. Курорти Вунгтау, Нячанг, Дошон та ін. Природні джерела теплої мінеральної води Бинчау. Бухта Халонг у зат. Бакбо визнана ЮНЕСКО 1 з чудес світу (1 600 малих о-вів і скель чудернацьких форм). Старий Ханой – у районі оз. "Повернутого Меча". У Хошіміні система міських каналів. Художні ремесла. Туристи вважають в'єтнамську кухню однією з найкращих у світі. Практикується східна медицина. Десятки ун-тів (Ханой, Хошімін та ін.).

4. Державний устрій. За Конституцією від 15.04.1992, В. – унітарна парламентська республіка. Глава держави й виконавчої влади – Президент, який обирається Нац. зборами з депутатів строком на 5 років. Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Нац. збори, 450 депутатів яких обираються загальним голосуванням на 5 років). Глава уряду (Ради Міністрів) – Прем'єр-міністр. Уведені певні свободи, хоча зберігається "керівна роль" Комуністичної Партії. Адм.-тер. поділ: 57 провінцій, 4 муніципальні міста центрального підпорядкування (Ханой, Хайфон, Хошімін, Дананг). Ценз активного виборчого права – 18 років, пасивного – 21 рік.

5. Релігія. Серед послідовників різних релігій – буддисти (55%), язичники (переважно анімісти, послідовники культу предків, 23%), даосисти (бл. 12%), католики (бл. 9%), мусульмани (1%), індуїсти, конфуціанці, протестанти. У столиці діє понад 400 храмів і пагод,

серед яких найбільш відома “Пагода на одному стовпі”. У Ханой “Пагода на 1 коліні” над ставком (як лотос), храм Двох сестер, храм Нефрїтової гори, католицький Кафедральний собор.

Лілія – католицьке ліберальне об’єднання. Засноване у 1967 у Пд. В. На виборах у Сенат отримало: 3.09.1967 – 661 616 голосів (16,24%); 30.08.1970–882 274 голосів (20,51%); на виборах Президента 3.-09.1967 кандидат від “Лілії” **Нгуєн Ван Хуєн** отримав 160 790 голосів (3,39%).

Католицька партія. Заснована у 1968 у Пд. В. На виборах у Сенат католики отримали: 3.09.1967 – 30 місць із 60, 30.08.1970 – 25 місць (із 60); на виборах до Палати представників 22.10.1967 – 35 місць із 111 (ще 2 місця отримали протестанти).

ВІРМЕНІЯ (Республіка Вірменія)

1. Географія. В. (вірм. – Hayastani Hanrapetut’yun) – держава в Зх. Закавказзі. Межує з Грузією, Азербайджаном (у т. ч. Нахичеванським р-ном), Іраном, Туреччиною. Протяжність кордону – 1 254 км. Територія – 29 743 км² (у 1,25 раза > за територію Сумщини). Рельєф розчленований (хребти Малої Кавказу, плато, Вірменське нагір’я, міжгірські долини). Ущелини. Найвища точка – г. Арагац (4 090 м). Сейсмічна зона (7.12.1988 землетрус зруйнував місто Спітак, 25 тис. чол. загинуло, 13 тис. дістали поранення). Клімат континентальний, сухий; на пд. – субтропічний. Удень спека, вночі – холод. Річки – Аракс із притоками (Раздан, Карс, Касах, Севджур, Арпачай, Воротан) та річки басейну Кури (Дебед, Аестев, Акстафа, Ахум). Понад 100 озер (багато з них розташовані у тектонічних западинах). “Перлина В.” – високогірне оз. Севан (“місце, де чорніють”, вода тут змінює колір кілька разів на день, нині під загрозою, площа 1 262 км², глибина 86 м). Зрошувальні канали. Арпілічське вдсх. У горах – льодовики, перевали (Биченекський).

В. – країна природних контрастів. Флора небагата (напівпустелі, сухі й гірські степи). Поширені 3 200 видів рослин. У низинних гірських западинах широколисті ліси, вище – альпійські луки, чагарники. 20% території – луки й пасовища. У степах водяться гризуни й птахи (куріпка, рябчик та ін.); у горах – дикий кіт, орел, гірський козел, муфлон

та ін.; у лісах – білка, змії; в очеретяних заростях – кабан, шакал, болотний лунь; в Араратській долині – журавель (символ краси). Трапляються ящірки. 1 нац. парк, 4 заповідники (де водяться дикий кабан, шакал, рись, сірійський і бурий ведмеді, косуля, куниця), заказники, ботанічний сад. У В. акліматизувалися єнотовидна собака, нутрія, плямистий уссурійський олень. Забрудненість землі, повітря, води. 387 видів рослин і 100 видів тварин занесені до Червоної книги.

Населення – 3 330 099 чол. З них – 93,3% вірменів. Мешкають росіяни (2%), курди (2%), азербайджанці, українці, грузини, греки, ассірійці. Столиця – Єреван (1 249 202 жит., одне з найпрекрасніших міст світу). 70% міського населення. 99% дорослих освічені. Державна мова – вірменська, поширена російська мова. Нац. свято – День незалежності (24.09).

2. Історія. В. заселена давно. Її територія дісталася Яфетові, синові Ноя. З серед. III тис. до н. е. вірменами правила легендарна династія Гайкідів. У II тис. до н. е. зх. частина Вірменського нагір'я – під владою Хеттії, а в пн. Месопотамії і на пд. частині Вірменського нагір'я були держави Субарі та Мітанні (хуррити). Бл. XV–XIV ст. вірменські племена (“мушки”) переселилися з Балканського пів-ва в Малу Азію. У XIV–XIII ст. на самій території В. існували держави Наїрі, Хайаса (XX–XV ст.), Дайані, Алзі. На їх основі в IX ст. склалася держава Урарту (згадуються міста Еребуні-Єреван, Тейшебаїні та ін.), яка в VII ст. розгромлена Мідією і Скіфією, а її територію заселили мушки. На території В. існували державні утворення Ішкігулу, Еріахі, Удурі-Етіуні, Велику, Луеру, Каменіу та ін. Після падіння Ассірії (612) вірмени стали самостійними, але невдовзі потрапили в залежність від Мідії. В 520 В. підкорена Персією (з 401 правили сатрапи). Після македонського завоювання (331) виникли держави в Малій Вірменії, Араратській рівнині, Софені, які підкорили Селевкіді. У 260–95 незалежною була Софена. В 220 сірійський цар Антиох III заволодів усією В., яка почала називатися Великою. У 189 Велика Вірменія звільнилася від влади сірійців (були великі міста Арташата й Армавіра) і за Тіграна II (95–56), союзника Мітрідата Великого, досягла вершини могутності. Невдала війна з Римом (69–66). У 62 н. е. парфяни й вірмени розгромили римлян. В. стала незалежна від Риму (66 н. е.), в ній править династія Аршакідів (66–428). У 115–117 В., як союзник Парфії, окупована римлянами. У 161–166 повстання проти Риму. У II пол. III–IV ст. н. е. В. під впливом Ірану. У 301 н. е. вона першою офіційно прийняла християнство (надалі монофізитство). У 387 В. поділена між Візантією й Іраном. В іранській частині В. царська влада ліквідована в 428 (до 632 правили марзпани).

Повстання проти Ірану (450–451, 481–484, 571–572). У 591 новий поділ В. між Іраном і Візантією (до останньої – 3х. В., де до 632 правили куропалати). В 652 вторгнення арабів, у 698–700/704 завоювання В. арабами, до 885 в ній правили остікани. Релігійні рухи павликіан (VI–IX ст.), Бабек (IX ст.), тодракійців (910–918, Айрарат і Сюнік). Повстання (703, 748–750 – Григорія Маміконяна; 774–775 – Мумега Маміконяна; 850–

855). У 885–1045 незалежне Ані-Ширакське царство (Велика Вірменія). Боротьба проти арабів (915–922). У X ст. владу в Візантії захопив вірменин, командувач флоту Роман Лакапін (920–944), тесть Константина IX Порфірородного, скинутий своїми синами. В. відвідували *українці-русичі*. В XI ст. у Києві були вірмени. Існували васальні царства – Васпураканське (859–1021), Карське чи Ванандське (963–1065), Сюнікське (1064–1170), Ташир-Дзорогетське (966–1113), Парісосське (до 1003); князівства – Арцрунідів у Каппадокії (1021–1071), Сюнікське (1211–1438), Тарон (830–966), Мацюбердське (1113 – кін. XIII ст., виникло на землях, з яких у 1118–1122 грузинський цар Давид Будівельник вигнав сельджуків і приєднав їх до Грузії). У XI ст. у Вірменії вже діяли середньовічні університети. У 1045 В. завоювала Візантія. 4 походи турків-сельджуків у В. (1048, 1049, 1054, 1064–1065). У 1071 сельджуками завойовані Сюнік, Ташир-Дзорогет. Значна частина вірмен емігрувала до Малої Азії, де вони створили Кілійське царство (1080–1375), яке в 1136–1141 вело боротьбу з турками-сельджуками. У 1220 вторгнення монголів. Походи хорезмшаха Джелал-ад-Діна (1225–1231). У 1236–1243 монголи захопили В. і вона увійшла до складу держави Хулагуїдів. Повстання 1249, 1250, 1260. У XIII–XIV ст. вірмени емігрують до України (переважно Зх.). У 1375 В. захопили турки-мамлюки Іконійського султанату. В кін. XIV ст. країну (у т. ч. Карабах) спустошили Тохтамиш і Тимур.

На поч. XV ст. В. захопили кочові племена туркменів: Кара-Коюнлу (1411–1468) і Ак-Коюнлу (1468–1502). У 1441 престол католикоса перенесено в Ечміадзин. У 1502 Сх. В. завоювали Сефевіди. У XVI–XVIII ст. боротьба проти турків і персів за владу над В. У 1555 В. поділена між Іраном і Туреччиною. Іранський шах Аббас I (1587–1629) у 1603 спустошив В. Створене Ертванське (Єреванське) ханство (1604–1628). Повстання Мехмед-вардапета (1616–1625). У 1639 остаточний поділ В. між Іраном (Сх. В.) і Туреччиною (Зх. В.). У 1622–1624, 1724–1728 повстання проти Туреччини й Ірану в Сюніку й Карабасі. У 1723–1724 вторгнення турків, оборона Єревана (1724). Відбулися російсько-іранська війна (1804–1813, Гюлістанський мир 1813) і російсько-турецька війна (1805–1812, Бухарестський мир 1812). У 1805–1828 Ериванське й Нахічеванське ханства увійшли до складу Росії (Туркманчайський договір 1828). Але за Адріанопольським договором (1829), укладеним після російсько-турецької війни (1828–1829), більша частина Зх. В. відійшла до Туреччини. У 1838 відбулися селянські хвилювання. У 1847 російський генерал *І.І. Ходзько* зійшов на г. Арарат (5 156 м) і до 1863 здійснив зйомку частини території Вірменії. У 1862, 1865, 1877–1878, 1884 повстання проти Туреччини. У 1870 селянська реформа у Сх. В. Карська область відійшла до Росії (1878). У кін. XIX ст. відбулося посилення національно-визвольної боротьби. На цей час було 4 млн вірменів (з них 2,5 млн – у Туреччині). У 1895–1896, 1909, 1915–1916 прокотилися дві хвилі геноциду вірменів у Туреччині (1,5 млн чол. знищено, 600 тис. відправлено в пустелі Месопотамії, 300 тис. втекло до Росії,

решта – в інші країни). У період Першої світової війни (1914–1918) Саракмишська і Ерзерумська операції (1914–1916).

15 (28).11.1917 у Тифлісі створено Закавказький комісаріат. 11.1917 у В. до влади прийшли партія “Дашнакцутюн”. 22.04.1918 Закавказький сейм проголосив відокремлення Закавказзя від Росії, В. стала складовою частиною Демократичної Федеративної Республіки Закавказзя (24.02.–26.05.1918). 26.04.1918 у відповідь на турецький ультиматум Закавказький сейм розпустився. 28.05.1918 була проголошена Республіка В. (1918-1920). 30.01/12.02.–05.1918 турецьке вторгнення, окупація до липня, у листопаді 1918 – англійська окупація Пд. В. У травні 1920 дашнацька влада придушила більшовицький путч. У червні 1920 вторгнення турків, турецько-вірменська війна (09.–12.1920). Турки окупували $\frac{2}{3}$ території російської В. 29.11.1920 більшовики скинули уряд дашнаків і проголосили ВРСР. Турки відступили з В. 25.12.1921 у Заназурі створений дашнакський уряд. 13.02.–2.04.1921 невдале повстання партії “Дашнакцутюн”. 20.06.–15.07.1921 розгром дашнаків у Заназурі. 12.03.1922 В. у Федеративному Союзі Соціалістичних Радянських Республік Закавказзя (13.12.1922–30.12.1922 – ЗСФРР). 5.12.1936 В. безпосередньо у складі СРСР. 02.–03.1988 почався конфлікт у Нагірному Карабасі, який переріс у вірмено-азербайджанську війну. 23.08.1990 проголошена Республіка Вірменія. 6.01.1991 постала Республіка Арцах (Нагірний Карабах, столиця Ханкенди). **24.09.1991** незалежність В., яка допомагає Нагірному Карабаху. У 1994 перемир'я. 27.10.1999 терористи вбили 9 осіб (у т. ч. Спикера і Прем'єр-міністра). Країна перебуває в стані неоголошеної війни з Азербайджаном. За кордоном є вірменська діаспора. Член ООН (1992) і СНД.

3. Економіка. В. – індустріальна країна з розвинутим с/г. Економіка країни виходить із кризи. Машинобудування, металообробка, хімічна й нафтохімічна, кольорова металургія, виробництво будівельно-декоративних матеріалів (у т. ч. на базі розробки родовищ різнокольорових туфів, перлитів, вапняків, граніту і мармуру), харчова (у т. ч. плодоконсервна, ефіроолійна, виноробно-коньячна з виготовленням відомих сортів вин і коньяку, тютюнова, розлив мінеральних вод), легка (текстильна і шкіряно-взуттєва) промисловість. ГЕС (у т.ч. на р. Раздан) і АЕС (час від часу виникають дискусії щодо її використання за умов сейсмічності). Газопроводи (у т.ч. з Азербайджану). Залізниці (понад 852 км). Землеробство в основному в Араратській долині (пд.-зх.). Вирощують пшеницю, ячмінь, картоплю, овочі, тютюн, бавовник, герань, буряк, баштанні культури. Плодівництво (у т.ч. цитрусове) й виноградарство. Тваринництво м'ясо-молочного напрямку (велика рогата худоба) і вівчарство. В. не забезпечує потреб населення з продовольства. Безробіття, багато вірменів займаються бізнесом за кордоном.

Експорт: продукція гірничодобувного і металургійного комплексів, машинобудування, хімічної, будівельної, легкої і харчової галузей, електро- і радіотехнічні вироби, чорні й кольорові метали (мідь), вина,

коньяки. Імпорт: енергоносії, продовольство, промислова й споживча продукція (цукор), нафта, лісоматеріали. Основні торгові партнери: країни СНД (Росія, Білорусь). Грошова одиниця – драм (1 д. = 100 лума). Курорти Арзні, Джермук, Діліжан, Цахкадзор, зона туризму Севан та ін. Мінеральні джерела. Проте туристична інфраструктура зведена майже нанівець. У В. 4 тис. пам'яток культури (ніби музей під відкритим небом). В. приваблює мандрівників краєвидом. “Кам'яна наречена” – природне утворення на скелі у вигляді дівчини у весільному вбранні. 12 ВНЗ.

4. Державний устрій. За Конституцією від 5.07.1995, В. – унітарна республіка. Глава держави – Президент, який обирається на 5 років загальним голосуванням абсолютною більшістю голосів. Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Національні збори, 114 депутатів обираються на 5 років). Глава уряду (Кабінету Міністрів, у 1918–1920 – і держави) – Прем'єр-міністр. Адм.-тер. поділ – 10 областей (марзів), якими управляють губернатори, і 1 місто. Змішана виборча система. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Християни (монофізити ВГЦ, 94%), православні (2%, РПЦ). Є католики, вірмени-католики, протестанти, мусульмани (азербайджанці).

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP) – впливова партія.

Партія “Християнське Народне Відродження”. Маловпливова партія. На виборах до Національних зборів 12.05.2007 отримала 3 991 голос (> 5%). Не має представництва в парламенті. Лідер *Сос Гімішян*.

Християнсько-Демократична Партія Нагірно-Карабахської Республіки. Заснована у 1993. Голова *Альберт Газарян* (2008).

ГРУЗІЯ **(Республіка Грузія)**

1. Географія. Г. (Sak'art'velos) – держава в Пд.-Зх. Азії, в Центр. і Зх. частині Закавказзя. Межує з РФ, Азербайджаном, Вірменією, Туреччиною. Загальна протяжність кордону – 1 461 км. На зх. омивається Чорним морем (довжина узбережжя 308 км). Територія – 69 700 км² (= 11,54% території України). 80% території – гори, височини (Великий і Малий Кавказ та долини між ними). Перевали (Марухський, Клухорський, Накра, Мамісонський, Рокський, Хрестовий, Кодорський та ін.). Льодовики. Найвищі точки – г. Шхара (5 068 м) і г. Казбек (5 033 м). У Бзибському хребті відкрита карстова прірва (глибина 1 370 м). Клімат – перехідний від субтропічного до помірного

континентального (теплий, вологий на Зх., сухий – на Сх.). Головні ріки – Кура і Ріоні. Інші ріки – Кодорі, Інгурі, Псоу (Абхазія), Чорох (Аджарія), Бзіб, Хобі, Супса, які впадають у Чорне море, і Аргун, Сулак, Іорі, Терек, Андійське Койсу та ін., які впадають у Каспійське море. Озера (Паравані, Ханчалі, Карцахі, Палеостомі, Табацкурі, Хозапіні, Мадатапа, Джандаргьоль, Ріца, Амткелі). Водосховища. Бл. 40% території (27 тис. км²) – широколисті ліси (у субтропіках Колхідської низовини – вічнозелені). У Колхідському районі ростуть тис, самшит, дуб, понтійський рододендрон, граб, лавровишня, іглиця, ліани, на плоскогір'ях – фісташки, каркас, ялівець. Субальпійські й альпійські луки, на сх. – степи. 1 нац. парк і 17 заповідників, де зустрічаються бурий ведмідь, рись, тур, серна, кабан, олень, козел, лісовий кіт, білка, птахи (галка, тетерев, упар та ін.), змії.

Населення 5,11 млн чол. Бл. 100 етнічних груп: грузини (картвелі) (70,1% – 17 субетнічних груп: картлійці, кахетинці, месхи, джавахи, сегрели, свани та ін.), вірмени (8,1%), росіяни (5,1%), азербайджанці (5,7%), осетини (3%), абхази (1,8%), українці

(52 тис. чол.), курди, аджарці, греки (1,9%), татари, євреї, ассирійці. Столиця – Тбілісі (1 353 тис. чол.). 60% міського населення. 99% дорослого населення письменні. Офіційна мова – грузинська. Поширені мови меншин (російська, вірменська, азербайджанська та ін.). Нац. свято – День відновлення державної незалежності (9.04).

2. Історія. Г. населена з найдавніших часів. За міфами, на Кавказі був прикутий титан *Прометей*, якого звільнив грецький герой *Геракл* (це відбулося в грузинському епосі II тис. до н. е. “Аміраніані” про героя Амірані, який дав людям вогонь). У XIII ст. до н. е. з Греції в Колхиду (Зх. Грузія), де правив цар *Еет* із сином *Апсіртом*, плавали *аргонавти*. Наприкінці II–поч. I тис. до н. е. у Г. були великі союзи племен (Діаохі-Діаені, Кулха-Колхіда). У IX–VI ст. були різні держави: Колхідське царю В VII–VI ст. виникли грецькі колонії (Фасіс – тепер Поті, Діоскуріда – тепер Сухумі, Пітіунт – тепер Піцунда). У II пол. V ст. Колхіда звільнилася від влади персів. У IV–II ст. – Іберійське (Картлійське) царство зі столицею в Мцхеті. Г. потрапила під владу *А. Македонського*, після смерті якого стала незалежною. У III–I ст. Г. пов’язана з Вірменією, Понтом і царством Селевкідів. У кін. II ст. до н. е. Колхиду завоював понтійський цар *Мітрідат VI* (121–65). У 65 до н. е. Г. підкорив Рим (*Г. Помпей*). У сх. частині Г. почали правити парфяни. У 36 до н. е. повстання в Картлі *Фарнаваза* проти римлян. У I–II ст. н. е. у Зх. Г. утворилося Лазьке царство (Егрісі) зі столицею в Ціхе-Годжі, яке в III–IV ст. об’єднало всю Пн. Колхиду, але залежало від Риму. У 337 прийняття християнства в Картлі, а у 523 – в Лазіці. З поч. IV ст. Картлі потрапила

під владу Ірану. У IV–V ст. через Г. у Закавказзя вторгалися гунни (394). У 398 поділ Г. між Римом та Іраном за Нісібінським миром. У 456 повстання царя Губаза проти Риму в Егрісі. У 484–485 повстання Вахтанга Горгасала проти персів. У 542–562 візантійсько-іранська війна за Лазіку (Егрісі). У 562 впливу Візантії зазнала Лазіка, а з поч. VII ст. – і Картлі. У серед. VII–IX ст. панування арабів. У 764 Тбілісі захопили хазари.

У кін. VIII ст. звільнення Зх. Г. У VIII – на поч. IX ст. існували князівства (мтаварства) Кахеті, Ереті, Тао-Кларджеті (786–1018), Абхазьке царство (“Обезія” в руських літописах). Цар Баграт III (978–1014) приєднав до Сх. Г. (крім Тбілісі) і Зх. Г. У XI ст. у Г. вторглися турки-сельджуки. Давид IV Будівник (1089–1125) відновив незалежність Г. зі столицею в Тбілісі (1122), звільнив від сельджуків Ширван і Пн. Вірменію, які приєднав до свого царства. У 1116 київський князь Володимир Мономах (1113–1125) розгромив половецького хана Атрака, сина Шарукана й зятя царя Давида (жонатий на його дочці Гурандухт). У 1118 Атрак із 40-тис. ордою відкочував з Дону через Дар’яльський перевал у Грузію, до свого тестя. Після смерті В. Мономаха Атрак повернувся на Дон, а у Грузії залишився його син. Після смерті своєї першої жінки київський князь Ізяслав Мстиславич (1146–1154, з перервами) оженився в 1153 на Русудан, дочці грузинського царя Деметрія I (1125–1156). За нею до Олештя ходив його син Мстислав, але не знайшов її. Тільки в 1154 Мстислав стрів принцесу поблизу порогів і привіз її до Києва. В роки правління Георгія III (1156–1184), сина Давида, і Тамари (1184–1213, нар. бл. 1168), онуки Давида, Г. стала однією з найсильніших держав Закавказзя і Бл. Сходу, яка простягалася від Чорного моря до Каспійського. У 1185 на Тамарі оженився русич Юрій-Георгій (син А. Боголюбського), який прибув у Г. від половців. За непорядну поведінку цариця в 1187 вигнала його в Константинополь, звідки він як родич імператора ще двічі намагався захопити владу в Г. У чернігівського й київського (1206–1212, з перервами) князя Всеволода Святославича була жінка осетинка Марія, яка пізніше прийняла чернецтво.

Відвідували Г. українці-русичі. Зв’язки Г. з давньоруськими поселеннями в Тмутаракані і Білій Вежі. У II чверті XIII ст. Г. завоювали монголи. У II пол. XIV ст. країну спустошили Тамерлан (1386–1405) і Тохтамыш (1388–1399). Після смерті Тамерлана Г. протягом 300 років (поч. XIV–кін. XVII ст.) була об’єктом суперечок між Туреччиною й Персією. У XV ст. Г. розпалася на незалежні держави (Картлійське, Кахетинське, Імеретинське царства, кн. Самцхе-Саатабаго на пд.). У XVI ст. в Імеретинському царстві виділилися кн-ва Мегрелія, Абхазія, Гурія. У XV–XVIII Г. завойована Туреччиною (Зх.) й Іраном (Сх.), які борються між собою за владу над Закавказзям. Повстання в Картлі (1625), Кахеті (1659). З XVIII ст. грузини емігрують в Україну, цар Картлі Вахтанг VI (1703–1724) – у Росію. В серед. XVIII ст. проголошено Картлі-Кахетинське царство, над яким за Георгіївським трактатом (1783) було встановлено протекторат Росії (раніше – протекторат Персії). Походи

шахів Аббаса I та Агу Мохаммеда-хана Каджара (1795). 9.01.1801 Росія анексувала Картлі. Потім до Росії приєднані: Мегрелія (1803), Імеретія (1804–1810), Абхазія (1810–1864), Гурія (1828), Месхетія (1829), Сванетія (1857), Аджарія (1878). Селянські виступи в Картлі (1804), Кахеті (1812–1813), Імеретії (1819–1820), Гурії (1841), Мегрелії (1857). Бої в Г. в добу Кримської і I світової війн. Скасування кріпаччини (1864–1871). Г. досліджував росіянин *Г. Радде* (1865, 1885).

У 1905 низка повстань під час буржуазної революції. 9(22).03.1917 створено Особливий Закавказький комітет (ОЗАККОМ) – орган Тимчасового уряду, замість якого 15(28).11.1917 СДП меншовиків створив Закавказький комісаріат. У лютому 1918 меншовики проголосили Закавказзя Незалежною Федеративною Демократичною Республікою (до 26.05.1918). З 22.04.1918 Г. входила до складу ДФРЗ. У квітні 1918 турки окупували Пд.-Зх. Г. 26.05.1918 меншовики проголосили Демократичну Республіку Г. (1918–1921). В кін. травня – на поч. червня Г. окупували німецькі війська, у грудні 1918 – липні 1920 – англійські. Наступ Червоної Армії спричинив утворення ГрРСР (25.02.1921). 21.05.1921 – договір між ГрРСР і РРФСР про воєнно-господарський союз. 13.12.1922 Г. разом з Вірменією й Азербайджаном увійшла до складу Федеративного Союзу Соціалістичних Радянських Республік Закавказзя (з 13.12.1922 – ЗСФРР). 30.12.1922 Г. у складі федерації увійшла до СРСР. У 1924 у Г. придушене антикомуністичне повстання. 5.12.1936 Г. перетворена на союзну ГрРСР. Придушені народні заворушення в 1956, 1989. 14.11.1990 проголошена Республіка Г. **9.04.1991** – незалежність. Тісна співпраця з Україною. Політична нестабільність. З 90-х рр. громадянська війна, міжетнічні зіткнення. Сепаратизм у Пд. Осетії (з 1989). 28.11.1991 проголошена незалежність Республіки Пд. Осетія й Абхазії (23.07.1992 – незалежність Апсни, бої в 1992–1993, 08.1993 поразка Г., 10.1993 уведені російські миротворці, 1994 припинення вогню; 12 тис. чол. загинуло, 350 тис. грузинів утекло), спроба відокремлення Аджарії (2005). Ніхто цих утворень не визнав. У 2002 РФ звинуватила Г. у підтримці чеченців у Панкінській ущелині. Г. орієнтується на Європу й НАТО. Член ООН (1992) і СНД (1993).

3. Економіка. Г. – промислово розвинута країна. Виходить з економічної кризи, через яку багато підприємств не працювало. Провідними галузями промисловості є харчова (чайна, плодоконсервна, виноробна, виготовлення тунгового та ін. духмяних ефірних масел, розлив мінеральних вод тощо), легка, машинобудування (виробництво автомобілів, станків), хімічна, паливна, нафтохімічна, чорна й кольорова металургія, гірничодобувна (вугілля, руди кольорових металів, барит), бавовникова, вовняна, взуттєва, текстильна, швейна. Лісництво. Родючі ґрунти сприяють розвитку с/г. Сільгоспугіддя – 10 тис. км². Орні землі – 38% території країни, луки й пасовища – 29%. Основні зернові культури (1/2 від усіх посівів) – пшениця, кукурудза, ячмінь. Вирощуються також картопля, фрукти (цитрусові), овочі, технічні культури. На Сх. –

виноградарство й садівництво. Тваринництво (30% валової продукції с/г: велика рогата м'ясо-молочна худоба, вівці, свині, птиця), рибальство. Залізниця (1 570 км). Трубопроводи. Паром Поті-Іллічівськ. Газопроводи (тягнуться з Пн. Кавказу й Азербайджану).

Експорт: продукти харчування, хімікати, вантажні автомобілі, марганцева руда (1 з перших місць у світі за видобутком), чай (1 з найважливіших статей експорту), вина й коньяки, лаврове листя, цитрусові (вирощують у приморських р-нах). Імпорт: лісоматеріали, нафта, нафтопродукти, сировина, товари споживчого попиту (тваринне масло, цукор), електроніка. Зовнішньоторгові зв'язки ускладнені через підривні дії з боку Росії. Основні торгові партнери: країни СНД (Росія, Україна, Вірменія, Азербайджан), Туреччина, США. Валюта – ларі (не має офіційної назви, "ларі" означає "готівка") (1 л. = 100 тетрі). Ринкові реформи. Бл. 1 млн грузинів на заробітках за кордоном (Росія та ін.). Бальнеологічні й морські курорти (Абастумані, Авадхара, Бакуріані, Батумі, Бахмаро, Боржомі, Гагра, Менджі, Джава, Кобулеті, Набеглаві, Новий Афон, Піцунда, Саїрме, Цхалтубо). Цінні джерела мінеральних вод. Популярна грузинська кухня. Розвинуте мистецтво. Знамените грузинське багатоголосся в музиці. Діє понад 20 ВНЗ.

4. Державний устрій. Г. – федеративна президентська республіка. Конституція від 24.08.1995 не встановлює форму державного устрою, яка буде визначена законом після поновлення юрисдикції Грузії над усією територією країни. Глава держави і виконавчої влади, верховний головнокомандувач – Президент, який обирається на загальних і прямих виборах строком на 5 років (не більш ніж 2 терміни) і головує на засіданнях Ради нац. безпеки. Законодавчий орган – 2-палатний парламент, який обирається на 4 роки (235 депутатів) на загальних і прямих виборах зі змішаною системою. Нині діє тільки нижня палата парламенту, але Конституцією передбачена і верхня палата, до якої входитимуть депутати, обрані в Аджарії, Абхазії й інших територіях. За згодою парламенту Президент призначає і звільняє членів уряду. Посада Прем'єр-міністра є, але Конституцією Г. не передбачена (його обов'язки виконує Державний Секретар). Адм.-тер. поділ – 2 автономні республіки (Аджарія та Абхазія; Пд.-Осетинська АР ліквідована 12.1990), 9 областей, 1 місто. Ценз активного і пасивного виборчого права – 18 і 25 років.

5. Релігія. Більшість віруючих – православні, прибічники Грузинської (73%) і Руської (Російської) Православних (10%) Церков. Є мусульмани (11%), католики, іудаїсти, прибічники Вірмено-Григоріанської Церкви (6%).

Круглий стіл – Вільна Грузія (КСВГ) – блок 8 правих, націоналістичних, консервативних, християнських організацій (Націонал-Християнська Партія, Товариство Св. Іллі Праведного, Союз Грузинських Традиціоналістів, Союз Письменників, Націонал-

Ліберальний Союз, Хельсінський Союз, Всегрузинське товариство М. Костави – ВГТМК, Національний Фронт – Радикальний Союз). Заснований 1985. На виборах до Верховної Ради 28.10., 10.11.1990 блок отримав 1 248 111 голосів (53,99%, 155 місць із 246). На президентських виборах 26.05.1991 блок підтримав **Звіада Гамсахурдію**, голову Верховної Ради (14.11.1990–1991), сина знаменитого письменника, колишнього дисидента, який отримав 2 565 362 голоси (87,58%) і став першим Президентом (1991–1992) Г. Невдовзі він налаштував проти себе нац. меншини й основні політичні партії. 6.01.1992 скинутий. 04.1992 після напружених боїв у Тбілісі він утік до своїх прибічників у Мегрелію. Громадянська війна тривала до 11.1993, коли гамсахурдівців розгромили. 31.12.1993 З. Гамсахурдія був убитий чи заповдіяв собі смерть. На виборах до парламенту в 1999 блок отримав 5 657 голосів (0,26%, жодного місця).

Християнсько-Демократичний Союз Грузії (ХДСГ) (Cristian Democrat Union of Georgia, CDUG). Член ХДІ. Одна з найбільш впливових партій (серед 40 діючих). На виборах до парламенту 30.09.1999 отримала 295 голосів (0,14%, жодного місця). Член ХДІ. Лідер – *Георгій Таргамадзе* (з Абхазії).

Національно-Демократична Партія Грузії (НДПГ) (National Democratic Party Georgia, Erovnul Demokratiuli Partia, NPDG). Член ХДІ.

Народна Партія Грузії (People's Party of Georgia, PPG). Член ХДІ.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Маловпливова партія. На виборах до парламенту 5, 19.11.1995 отримала 14 461 голос (0,72%, жодного місця).

ІНДОНЕЗІЯ **(Республіка Індонезія)**

1. Географія. І. – держава у Пд.-Сх. Азії. Як острівна країна, вона розташована на 17 508 о-вах (6 044 мають власні назви і лише 922 населені) Малайського арх. і зх. частини о. Нова Гвінея (Зх. Іріан). Найбільші о-ви: Суматра, Нова Гвінея, Калімантан, Сулавесі, Ява. Межує з Малайзією, Сх. Тимором і Папуа-Новою Гвінеєю. Загальна протяжність кордону – 2 602 км. Омивається Індійським і Тихим океанами. Довжина берегової лінії – 54 716 км. Підконтрольна їй акваторія (внутрішні моря, архіпелагові води і тільки економічна зона) – 7,9 млн км². Територія – 1 904 443 км² (у 45,9 раза > за територію Нідерландів, у 3,2 рази > за

територію України). Рифи. Більше $\frac{1}{2}$ площі І. займають гори, решту – рівнини й долини. 500 вулканів, у т. ч. 100 діючих: Пьоетсагу, Керінчі (о. Суматра), Геде, Сламет, Семеру (о. Ява), Агунг (о. Балі), Тамбора (о. Сумбава), Солутан (о. Сулавесі), Гамкуноро (о. Хальмахера), Кракатау (в Зондській протоці між Суматрою та Явою, в 1883 відбулося його виверження, від якого загинуло понад 30 тис. чол.) та ін. Землетруси (в 1994 на о. Суматра). Найвища точка – г. Пунчак-Джая (5 029 м) на о. Нова Гвінея. І. перетинає екватор. Клімат тропічний, вологий. В І. практично не спостерігається зміни пір року. Майже не змінюється і тривалість світового дня. Завжди високі температури, висока відносна вологість. У горах температура знижується. Вологий і сухий сезони. Постійний режим погоди протягом дня (яскравий ранок, спека у полудень, хмарність, гроза й тропічна злив протягом години після полудня, потім усе завмирає, настає вечір і практично без сутінків темніє). Густа мережа річок (Кампар, Рокан, Мусу на Суматрі, Капуас, Каян, Сембакун, Сесаяп, Махакам, Баріто, Пембуанг на Калімантані, Мамберамо, Лоренц, Дігул на Новій Гвінеї). Озера: Тоба (на Суматрі), Товуті (на Сулавесі), Наніай, Маррі (на Новій Гвінеї). Заболочені рівнини.

Флора багата й різноманітна. Вологі вічнозелені екваторіальні ліси (з кущами – бл. 60% території, 1 118 000 км²). 2 тис. видів дерев (пальма, мангрові, банани, бамбук, бавовникове дерево, карликові пальми, деревоподібні папоротники, дерево-ліс баньян, тікове дерево, евкалипти, орхідеї, мохи). Є безлісні трав'яні простори, савана з травою аланг-аланг. Висотна рослинність. Багата фауна (тигри, 2-рогі носороги, бегемоти, ведмеді, пантери, дикі коти, карликові бики аноа, дикі свині бібіруса, летючі собаки, калюнгі, деревні кенгуру, крокодили, слони, варани, орангутанги, лемури, великі яскраві метелики, терміти, жуки тощо). Птахи (какаду, казуар, райський птах), ящірки (гавіали, агами, геккони). 15 нац. парків, 6 морських парків, багато резерватів.

Населення – 231 328 092 чол. (4-е місце у світі і 3 – в Азії). Мешкають понад 500 етнічних груп: яванці (33%), сунди (15%), мінінгабау (12%), бехасці (12%), мадурці (4%), батаки, малайці, балійці, іранці, суданці, голландці, китайці, йсменці, індійці та ін. $\frac{3}{5}$ населення мешкає на о-вах Ява і Мадуро (7% території). Столиця – Джакарта (бл. 10 млн жит.) на о. Ява. Інші великі міста – Сурабая, Бандунг, Семаранг, Медан, Палембанг. 40% міського населення. 83,8% дорослого населення письменні. Поширені 583 мови і бл. 500 діалектів (яванська, а також сундська, мінангкабауська та ін.). Офіційна мова – індонезійська (бахаса індонесія, на основі малайської мови з елементами китайської, індійської, англійської і голландської мов).

Населення користується голландською й англійською мовами. Нац. свято – День незалежності (17.08).

2. Історія. І. заселена в добу палеоліту. У II пол. I тис. до н. е. на території І. формуються державні утворення азіатських емігрантів з Індокитаю. У 166 н. е. мимо Суматри плавав грецький купець *Александр*. З Індії проникли буддизм та індуїзм. У IV–VII ст. індійські князі, рятуючись від перевороту Гуптів, утекли на Яву, де поширили індуїстську культуру. О-ви І. відвідували індійці *Гунаварман* (397–431), *Бадхидхарма* (526), китаєць *Фа Сянь* (399–414). Індуїсти заснували власні держави: Тарума (Зх. Ява), Калінга (Центр. Ява), імперія Шрівіджайя (Сх. Суматра, VII–XIV ст.), Матарам (VIII–XI ст., Ява), Кундунгі (Сх. Калімантан). Матарам розпався на держави Кедірі і Джангалу. Кедірі (1120–1222, Сх. Ява) об'єднала майже всю територію Матараму. На місці Кедірі постала держава Сінгасарі (XIII ст., Сх. Ява і Пд. Калімантан та ін.). Буддійська імперія Маджапахіт (Ява, 1292–1520) поширила свій вплив майже на всю територію сучасної І. На Суматрі держава Аче (1496–1874) та ін. У 1292 похід на Яву монголів. І. відвідували італієць *М. Поло* (1271–1295), араб *Ібн-Баттута* (1325–1349), китаєць *Чжен Хе* (1406). У кін. XIII ст. прийнятий іслам, який пізніше почав відігравати ключову роль. У XV ст. формуються ісламські султанати. У 1500–1520 плавання в Індокитай та Індонезію португальців *Ф. Алмейди*, *Д. Сікейра*, *А. Абреу*. У 1511 португальці (*А. д'Албукерка*) з'явилися на Молукках. У 1521 о-ви відвідав супутник Ф. Магеллана іспанець *С. дель-Кано*. Нова держава Матарам (1575–XVIII ст.) об'єднала Центр. і Сх. Яву. Потім з 1590-х проникають голландці, серед яких – *Я. Лемер* і *В. Схаутен* (1616), *А. Тасман* (1642–1644), *М.Г. де Фріз* (1643), а також англійці *У. Дампір* (1672), *Д. Кук* (1771–1779), *А.Р. Уоллес* (XIX ст., зх. частина Нової Гвінеї), *французи*.

Різні країни прагнули колонізувати І. (Сх. Тімор захопили португальці), але вагомого успіху після тривалих зусиль досягли лише голландці. Основною базою освоєння й колонізації о-вів І. голландською Ост-Індською компанією (ОІК, 1602–1800) стала Джакарта (Батавія, збудована на поч. XVII ст. *Яном Пітерсзоном Куном*). Після вбивства султана *Терната* (1570) португальців вигнано з І., голландці витіснили їх із Молукків (серед. XVII ст.). У 1683–1719 повстання раба *Сурапати* (о. Ява). До 1750 голландці повністю колонізували Яву. За володіння І. велася англо-голландська війна (1780–1784). У 1800 володіння ОІК перейшли до Нідерландів. У 1810 І. стала колонією. В 1811 І. захопила Британія, але за англо-голландською угодою 1814 повернула її Нідерландам. За Лондонським договором 1824 Малайський архіпелаг розділено між Британією (Малайзія) і Голландією (Індонезія). Антиголландська війна (1825–1830) під керівництвом принца *Діпонегоро*. У 1828 захоплена Нова Гвінея. Країну досліджували учасники кругосвітньої експедиції (1803–1806) естонець *І.Ф. Крузенштерн* (1803–1805) і українець *О.Ф. Лисянський* (1803–1806), кругосвітні експедиції росіян *В.М. Головніна* (1807–1809), *О.Є. Коцебу* (1815–1818), *Ф.П. Літке*

(1826– 1828), а також С.О. Макаров (1886–1889), українець М.М. Міклухо-Маклай (1871–1883), угорець Б. Сеченї (1878–1880). Під час колоніальних війн на поч. ХХ ст. Нідерланди підкорили незалежні до того султанати й князівства. 05.1942–1945 І. окупована Японією. **17.08.1945**, після капітуляції Японії, проголошена незалежність І. Після колоніальної війни з Англією й Нідерландами (1945–1949) суверенітет І. отримав визнання (27.12.1949). 1.05.1963 Індонезії повернутий Зх. Іріан. Після державного перевороту 30.09.1965 ствердився військовий режим. У 1975 І. захопила Сх. Тімор, який відокремився у 1999. У 1999 авторитарний режим ліквідовано. Член ООН (1950) та АСЕАН.

3. Економіка. І. – “нова індустріальна країна”. Багаті природні ресурси. Найбільш динамічно розвивається промисловість (видобувна, обробна, авто-, судно- й авіабудування, нафтохімія, радіоелектроніка, автозборка). Видобуток нафти (переважно на Суматрі) – головна галузь промисловості. Сітка нафтопроводів. ГЕС. У промисловості – 10% населення. 50% населення – в аграрному секторі. Сільгоспугіддя – 310 тис. км². Орні землі – 8% території. Державні й іноземні плантації межують із дрібними селянськими господарствами. Культивуються рис, кукурудза, каучуконоси (2 місце у світі по виробництву каучуку), арахіс, кассава, кокосова й олійна пальми, какао-боби, перець, гвоздика, агава (сізаль), цукрова тростина, фрукти, овочі. Тваринництво розвинуте слабо. Лісництво. Рибальство. Деякі племена залишилися на стадії родового ладу, займаються збиранням і полюванням. Є племена морських кочівників. Сильні позиції іноземного капіталу. Залізниця (6 964 км, Ява, Суматра). Основний вид транспорту – морський.

Експорт: нафта (40% експортних прибутків), природний газ, нафтопродукти, олово, олов'яні руди, метали, кам'яне вугілля, промислові товари, каучук і каучукові вироби, пальмова олія, продовольство, копра (І. – основний світовий поставник), кава, чай, тютюн, хіна, деревина. Імпорт: промислові товари, товари широкого попиту. Основні торгові партнери: Японія, США, Сінгапур, країни ЄС (Нідерланди, ФРН, Велика Британія, Бельгія), Пд. Корея, Індія, Австралія, країни Перської затоки (Саудівська Аравія, Кувейт, ОАЕ), Росія. Валюта – індонезійська рупія (1 і.р. = 100 сенів). Художні промисли. Ун-ти у Джакарті.

4. Державний устрій. За Конституцією від 17.08.1945 І. – унітарна парламентська республіка. Глава держави, уряду й верховний головнокомандувач – Президент, якого разом з віце-президентом на 5 років обирає вищий орган законодавчої влади – Народний консультативний конгрес (НKK, 1 000 депутатів). Президент обирається на один термін. ½ членів НKK – члени РНП, 1/3 призначає Президент з корпоративних груп населення й армії, 1/4 – партії (залежно від кількості виборців, які проголосували за них на останніх виборах). Поточні законодавчі функції здійснює парламент (1-палатна Рада народних представників, РНП; 500 депутатів, 400 з яких обираються на 5 років за

пропорційною системою, 100 призначаються Президентом від армії, яка не бере участі у виборах), що здійснює поточні законодавчі функції. Президент формує уряд, який затверджує і звільняє НКК. Президент, віце-президент і міністри перед парламентом не відповідальні. Адм.-тер. поділ – 25 провінцій, столична округа й “особлива область” Джок’якарта. Провінції поділяються на області (кебупатени), райони (качематани) і деси. Ценз активного виборчого права – 17 років, пасивного – 21 рік. До виборів не допускаються злочинці й комуністи.

5. Релігія. Бл. 8% населення – мусульмани-сунніти, 10% – християни (6% – протестанти, 4% – католики), решта – індуїсти (2%, о. Балі), буддисти (1%), групи конфуціанців, даосистів, анімістів та ін.

Католицька Партія Індонезії (КПІ) (Partai Katolik Indonesia). Християнсько-консервативна партія. Заснована у 1945/1949. У 1962 у результаті об’єднання християнських і націоналістичних партій виникло Об’єднання Індонезійських Католиків. Партія мала вплив у великих містах і на Малих Зондських о-вах. На виборах отримувала: 29.09.1955 – 6 місць (з 257) у Національні збори (770 740 голосів, 2,04%); 3.07.1971 – 4 місця (з 920) у НКК і 3 (з 360) – у РНП (603 740 голосів, 1,1%). Голова – *І. Касімо* (1970). Генеральний секретар – *Манг Ренг Сай* (1973). Друкований орган – “Компас” (“Kompas”, з 1965, тираж 60 тис. прим.). У 1973 КПІ разом із Християнською Партією Індонезії увійшла до Демократичної Партії Індонезії.

Рух студентів-католиків (РСК). Католицький рух. У 60-х нараховував бл. 50 тис. чол. Як і РСХ, виступав за встановлення системи парламентської демократії, відстоював ідею існування молодіжної організації поза межами Національної політичної молоді Індонезії (НКМІ). Пов’язаний з відповідними церковними організаціями за кордоном.

Християнська Партія Індонезії (ХПІ) (“Паркіндо”) (Partai Kristen Indonesia). Протестантська клерикально-праволіберальна партія. Заснована у 1945, коли вона як ліве крило відкололася від Національної Партії. Офіційна ідеологія – мархаенізм. Об’єднувала середні прошарки населення, в основному на Суматрі, Сулавесі, Молукських о-вах. До її складу входили дрібні й середні підприємці, інтелігенція, студенти, які сповідували протестантизм. Співробітничала з урядом і Компартією. На виборах отримувала: 1955 – 8 місць (з 257) у Національні збори (НЗ) (1 003 325 голосів, 2,65%); 1973 – 9 місць (з 920) у НКК і 7 (з 360) – у РНП (773 359 голосів, 1,34%). У 1971 християнські партії разом отримали 42

місця (з 360) у НКК. Партиїні лідери – *Асмара Хаді й І. Рустаман* (1961). Голови – *А.М. Тамбунан* (1962), *М. Сірегар* (1970). Генеральний голова – *С. Сірат* (1973). Друкований орган – “*Сінар Харанан*” (“*Sinar Harapan*”, тираж 75 тис. прим.). В 1973 ХПІ разом із КПІ увійшла до ДПІ.

Рух студентів-християн (РХС). Протестантський рух. У 60-х рр. – одна з найбільших організацій (бл. 90 тис. чол.) в І. У 70-х кількість прибічників значно зменшилася (залишилося 32 зі 100 раніше діючих відділень). РХС виступав за встановлення системи парламентської демократії в Індонезії. Його підтримували національна християнська організація, 3 релігійні товариства.

Демократична Партія Індонезії (ДПІ) (*Kristen Katolik Indonesia*, ККІ). Одна з найбільш впливових християнських праволіберальних партій. До 1973 існували окремо Національна Партія Індонезії (НПІ), Католицька Партія Індонезії, Християнська Партія Індонезії, Партія неіміщого люду (Мурба) і Рух (Ліга) захисників незалежності Індонезії (РЗН). На виборах 1971 партія РЗН не отримала жодного місця (з 360) у РНП (338 403 голоси, 0,62%).

У 1973, згідно з урядовою програмою “спрощення політичної структури”, шляхом злиття 5 вищезазначених партій була створена ДПІ. До неї увійшли дрібні й середні підприємці, дрібне чиновництво, інтелігенція, селянство. ДПІ зобов’язана дотримуватись закріплених у Конституції принципів державної ідеології й філософії “панчасиле”: а) віра в єдиного Бога; б) справедлива і цивілізована гуманність; в) єдність Індонезії; г) демократія, що спрямовується розумною політикою консультацій і представництва; д) справедливість для всього індонезійського народу. Партія була лояльна до існуючої влади, хоча часом критикувала уряд. Об’єднана штучно, а не на основі прагнення до єдності різних у соціальному й ідеологічному відношенні партій, ДПІ зіткнулася зі складністю вироблення цілісної програми, здатної забезпечити підтримку широких народних мас. На ІІІ з’їзді ДПІ (04.1986) були розходження під час формування партійної організації. В 1989 діяльність ДПІ була строго обмежена законодавством.

Ідейні тертя й суперечності зумовили кризу партії. На виборах отримувала: 2.05.1977 – 39 місць (з 920) у НКК і 29 (з 360) – у РНП (5 504 757 голосів, 8,6%); 4.05.1982 – 32 місця в НКК (з 920) і 24 місця у РНП (5 919 702 голоси, 7,88 %); 23.04.1987 – 57 місць у НКК (з 1 000) і 40 (з 400) – у РНП (9 400 000 голосів, 10,95%); 9.06.1992 – 56 місць

(із 400) у РНП (14 565 556 голосів, 14,89%); 29.05.1997 – 11 місць (з 425) у РНП (3 308 003 голоси, 2,98%); 7.06.1999 – 3 місця (з 462) у РНП (655 052 голоси, 0,61%). В цілому в 1999 мала 11 депутатів у парламенті. Генеральний голова – *Сур'яді Суковаті* (1980–1989). Не має друкованого органу. Найближча до неї за політичними орієнтирами газета “*Мербеке*” (“Свобода”). Входить до складу ХДІ.

Молодіжний християнський рух (МХР).

КІПР (Республіка Кіпр)

1. Географія. К. – держава у Зх. Азії, на о. Кіпр (у сх. частині Середземного моря), 3-му за розмірами о-ві Середземного моря (довжина – 225 км, ширина – 97 км, довжина берегової лінії – 648 км). Територія – 9 251 км² (= 38,8% території Сумщини; 5 896 – кіпрська частина, 3 355 – турецька частина). Кіпру належить маленький о. Клідес. К. – казково прекрасний куточок Азії. Берегова лінія розчленована мало. Пд. береги низинні, пн. – скелясті. з зх. на сх. о-ва тягнуться 2 хребти. Між ними, у центрі, – горбиста рівнина Месаорія. Найвища точка – г. Олімп (1 951 м). Клімат середземноморський, субтропічний, із довгим жарким літом і м'якою, вологою зимою. 340 днів на рік тут панує яскрава сонячна погода. Невеликі пересихаючі ріки й висохлі русла (водотоки) наповнюються водою взимку і після дощу. Озера. Є підземні води. К. – “Ботанічний рай”

(зарослі вічнозелених кущів – маквіс, фрігана; степи, ліси й чагарники на пд. горах Троодоса – 11% території (1 тис. км²), 1 890 видів дерев: дуб, кіпарис, алеппська сосна, кедр, каштан, олеандр, тамарикс, вічнозелений чагарник, маквіс, цитрусові, кактуси; квіти). Фауна бідна (зрідка зустрічаються дикий гірський баран – муфлон, лисиця, білка, ласка, кролик, хамелеон, черепаха, а також ящірки, змії, птахи). Біля берега багато риби, морських губок. 4 резервати.

Населення – 935 400 чол. (у т. ч. 711 100 – кіпрська частина, 224 300 чи 24% – турецька частина). Етнічні групи: греки (бл. 78%), турки (18%), англійці (17 тис.), вірмени (4 тис.), мароніти, латини та ін. Столиця – Нікосія (грец. Лефкосія) (243 400 чол.; 197 600 – кіпрська частина, 45 800 – турецька частина). У кіпрській частині міста Лімасол, Ларнака, Пафос, у турецькій – Кіренія, Морфу, Фамагуста. 56% міського населення. 97% дорослого населення письменні. Державні мови: грецька (кіпрський

діалект), турецька, поширилася англійська мова. Нац. свято – День незалежності (1.10). Нац. свято в турецькій частині – 15.11.

2. Історія. Перші поселення на о-ві виникли в добу неоліту. Уже на поч. III тис. до н.е. К. був відомий сирійцям і анатолійцям, торгував з Критом. У II тис. до н. е. К. – один із центрів Егейської культури. Сюди з Фінікії бог Зевс доставив викрадену Європу. О-в був колонією Мікен, Фінікії (пн. р-ни) й Греції (пд. р-ни). Тут виникли грецькі міста Пафос, Соли, Саламін, Кітій, Амафунт. О-вом володіли Єгипет (XVI ст.) і Хеттія. У IX–VIII ст. він був незалежним, потім належав Ассирії (707), Єгипту (560), Персії (серед. VI ст.), Македонії (333–323), Птолемеям (294–58), Риму (з 58 до н. е.). Згодом ним володіли Візантія (з 395 н. е.), араби (з 648), держава Тулунідів (IX ст.), знову Візантія (з 965). Напади франків. Відвідували паломники – англієць *Віллібард* (721 н.е.), українці *Даниїл* (1113), *Варсонофій* (1456, 1461), *В. Григорович-Барський* (1726), *І.І. й В.І. Вешнякови* та *М.Я. Новіков* (1804), італієць *Мариньоллі* (1352), росіяни *Агрефеній* (1370), *Зосима* (1420), *М.Г. Нечаєв* (1719), грузин *Евостевос* (поч. XV ст.), француз *П. Валле* (1625). У III хрестовому поході англійський король *Річард I Левове Серце* (1189–1199) захопив Кіпр (1191), де виникли Кіпрське і Єрусалимське королівства (1192–1489) – база для хрестоносців (під час V походу в 1220, для німецького імператора *Фрідріха II* в VI поході у 1229, французького короля *Людовіка IX* в VIII поході в 1280). Відвідав *Рубріквіс* (1255). Володіння Венеції (1489–1571), турків (1571–1878), Британії (1878–1959, анексований у 1914, колонія з 1925). У I світову війну тут велася підводна війна. У період II світової війни К. у складі антифашистської коаліції. З його території відбувалися англо-французька агресія в Єгипет (1956), США – у Бейрут, Британії – в Йорданію (1958). Самоуправління в 1959. За Цюрихсько-Лондонською угодою (1959) Велика Британія залишила за собою 2 бази на о-ві (99 миль²).

Незалежність з **16.08.1960**. У 1960–1977 Президент – архієпископ *Макаріос III* (Прем'єр-міністр у 1959–1960). 12.1963 відбулися збройні сутички греків і турків. 4.03.1964 уведені “голубі шоломи” (війська) ООН. 15.07.1974 путч “чорних полковників”, що виступали за єнозис (приєднання) К. до Греції. Тоді 36-тис. турецька армія окупувала 37% території країни на пн., де мешкали турки. 13.02.1975 у пн. частині о-ва проголошена незвізнана Турецька Федеративна Держава К. (з 17.11.1983 – Турецька Республіка Пн. К., 3,5 тис. км², 38% території, столиця Нікосія). З К. її розмежовує 180-км “зелена лінія”. Ідея об'єднання не реалізується. Член ООН (1960) і Співдружності націй.

3. Економіка. К. – аграрно-індустріальна країна. Високі економічні показники у грецькій частині. Економіка турецької частини розвивається повільніше. Промисловість – 14% ВВП. Видобуток мідних, залізних, хромових руд. Підприємства легкої, харчової, цементної та нафтопереробної промисловості, виробництво хімікатів, будівництво. Високорозвинута сфера обслуговування (53% ВВП). С/г – 6% ВВП.

Сільгоспугіддя – 2 тис. км². Орні землі – 40% (12% землі зрошується). Виноградарство, плодівництво. Основні с/г культури: пшениця, ячмінь, бобові, овес, картопля, баштанні, тютюн, міндаль, бавовник, оливкове дерево, ріжкове дерево, цитрусові, грецький горіх. У гірських р-нах – тваринництво (велика рогата худоба, вівці, кози, свині). Луки й пасовища – 10%. Шовківництво. Ловля риби, губок. Експорт: картопля, цитрусові, виноград, вино, коньяк, мінерали, маслини, цемент, одяг, взуття. Імпорт: нафта, нафтопродукти, машини, паливо, мастила, обладнання, споживчі товари (м'ясо). Основні торгові партнери: країни ЄС (Велика Британія, Греція, ФРН), арабські країни. На К. відмивають гроші українська й російська мафії. Водночас К. – рай для туристів (15% нац. доходу, він постійно зростає). Світовий банк виключив К. з країн, що розвиваються. Грошова одиниця – кіпрський фунт (1 к.ф. = 100 центів), у турецькій частині – турецька ліра (1 т.л. = 100 курушів).

4. Державний устрій. За Конституцією від 16.08.1960, К., унітарна конституційна республіка. Глава держави – Президент, який обирається населенням (грецьким) на 5 років. Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Палата представників, 80 депутатів: 56 греків, 24 турки – місця останніх зарезервовані), який обирається на 5 років. Передбачається створення 2-палатного парламенту. Рада Міністрів підзвітна Президенту. З 1963 турецькі кіпріоти не беруть участі в роботі парламенту й інших державних органів. Натомість у турецькій частині свої президент, прем'єр-міністр, рада міністрів, парламент (збори республіки). Адм.-тер. поділ – 6 округ. Ценз активного виборчого права – 18 років, пасивного – 25 років.

5. Релігія. Греки-кіпріоти – православні (78%), турки – мусульмани-сунніти (18%). Католики (1%), протестанти (0,4%, зокрема англіканці, єговісти, АСД), вірмено-григоріанці та ін.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Входить до ХДІ.

ЛІВАН **(Ліванська Республіка)**

1. Географія. Л. (Аль-Джумхурія аль-Лубнанія) – держава у Пд.-Зх. Азії. Межує із Сирією, Ізраїлем. Протяжність кордону – 454 км. На зх. омивається Середземним морем. Довжина берегової лінії – 225 км. Територія – 10 452 км² (= 44% території Сумщини). З пн. на пд. простягається на 210 км, зі сх. на зх. – на 40–75 км. Природа Лівану (“Перлини Середземномор'я”) дуже мальовнича. Ліван – переважно гірська країна; між хребтами Ліван й Антіліван тягнеться глибока долина-грабен Бекаа (висота 700–900 м). У скелястих горах Антілівану карстові печери (за 12 км від Бейрута – печера Джейта, довжиною 2 км,

підземна ріка), з “кришталевиими” натеками сталактитів і сталагмітів. На сх. хребет Ель-Хабані. Найвища точка – г. Курнет-ес-Сауді (3 088 м). Бувають землетруси.

Клімат у Лівані середземноморський, субтропічний. На нього впливає висотність. На узбережжі спекотливе довге літо й волога м'яка зима. У долині Бекаа клімат контрастніший (холодніший і сухіший). У горах довго лежить сніг, стоять морози. У долині Бекаа протікає найбільша р. Ель-Літані. Мальовнича долина р. Ель-Кальб. Невеликі ріки часто пересихають улітку. Ліси – 1 тис. км². Зх. схили гір Лівану густо поросли дубом, сірійським кленом, лавром, дикими маслинами, чагарниковою рослинністю; ближче до вершин зустрічаються зарослі ялівця і гайки ліванського кедра, силует якого зображений на нац. прапорі Лівану. Колись густі кедрові ліси покривали весь хребет Лівану, але вони були зведені на деревину. Зараз це цінне дерево охороняється державою, а в кедрових розсадниках вирощуються садженці для відновлення лісів. Сх. схили Лівану – аридні. На сх. країни – степові ділянки. Фауна бідна (шакали, вовки, газелі). Є кілька резерватів, заповідник.

Населення – 3 695 921 чол. Етнічні групи: ліванські араби (82,6%), палестинські араби-біженці (9,6%), вірмени (4,9%), сірійці, курди, турки, черкеси, греки та ін. Столиця – Бейрут (1,2 млн жит., з передмістями – 2 млн). У Бейруті та його околицях мешкає понад ½ населення. 89% – міське населення. 86% дорослого населення письменне. Офіційна мова – арабська, поширені вірменська, курдська, французька, англійська мови. Нац. свято – День незалежності (22.11).

2. Історія. На території Л. у IV–II тис. до н. е. виникли фінікійські міста (Тір, Сарепта, Сідон, Беріт, Бібл, Ботріс, Тріполі). У II–I тис. до н. е. його територія входила до складу різних держав: Єгипет (серед. II тис.), Хеттія (II пол. II тис.), Ассірія (IX–VII ст.), Вавілонія (кін. VII ст.), Персія (VI ст.), Македонія (IV ст.), Сирія (III ст.). У II ст. Л. поділений між Сирією та Єгиптом. З 64 до н. е. Л. був під владою Риму, потім Візантії (IV–VII ст.). У 637 він був завойований арабами, потім хрестоносцями (1098–1289), єгипетськими мамлюками (XIII ст.). У VIII–IX ст. в гірських районах поселилися християни (у т.ч. мароніти). В 1516–1918 Л. був частиною Османської імперії (у XVI–XVII ст. тут фактично правила місцева династія емірів Маанів, у кін. XVII ст. – 1840 – Шіхабів, 1840 – поч. 1870-х – Танзімат). У 1840 Башір Шіхаб скинутий із престолу і Ліван знову потрапив під владу турків.

У XIX ст. через Л. по дорозі до Палестини проходили *українські* паломники. У 1860 імператор Франції Наполеон III послав у Ліван експедиційний корпус для захисту ліванських християн від переслідувань

друзів. У червні 1864 міжнародна комісія (Франція, Великобританія, Австрія, Пруссія, Росія, Порта) виробила Органічний статут Лівану (країна офіційно отримала цю назву), який ліквідував його поділ на 2 каймаками (провінції) і проголосив єдиний автономний Л. під управлінням губернатора-християнина, призначуваного турецьким урядом зі згоди країн-підписантів статуту. На поч. I світової війни Туреччина розірвала угоду 1864. Восени 1918 Л. окупований англо-французькими військами. У 1920–1943 – підмандатна територія Франції (з 1932 пряме колоніальне правління). 1.09.1926 – залежна від Франції республіка. У 1940 після капітуляції Франції Л. перетворився на італійсько-німецький плацдарм на Бл. Сході. 8.05.1941 вступ до Л. частин “Вільна Франція” та англійських військ.

З **22.11.1943** – незалежність. У 1943 – Нац. пакт. 31.12.1946 евакуація французьких військ. У 1948-1949 Л. брав участь в арабо-ізраїльській війні. У 1958 повстання, втручання США, нейтралітет. У 1968–1982 у Л. діяли організації Палестинського Руху Опору (ПРО). Епізодичні вторгнення Ізраїлю (1969, 1970, 1972). У 1975–1976 – громадянська війна. 11.1976 увела свої війська (“міжарабські сили безпеки”) Сирія (пн., сх.). У 1978 вторгнення ізраїльських військ, на пд. Л. створена «зона безпеки» (шириною 10–25 км). У 1978–1984 у Л. були війська ООН для підтримання миру. У 1982 (червень–вересень) – 1-а війна з Ізраїлем, упав Бейрут, вирізані біженці в таборах Сабра й Шатіла. Палестинські війська виведені в Алжир, Туніс та ін. країни. Уведено “багатонаціональні сили” (США, Франція, Італія, Велика Британія). Через внутрішні конфлікти у 1972–1992 парламентські вибори в Л. не проводилися. У 1987 втручання Сирії. 09.1988–11.1989 було 2 уряди (мусульманський – сунніта Селіма Ахмеда Хосса, Прем’єр-міністра в 1988–1989; християнський – генерала Мішеля Ауна). 03.1989 наступ М. Ауна на сирійців. 22.10.1989 – Хартія нац. згоди про відхід від конфесіоналізму. У 1991 конфлікт завершився. У 1992 перші після 1972 вибори в парламент (християни бойкотували їх через присутність у країні сирійських військ). Потім Ізраїль вивів свої війська з Пд.Л. (2000), а Сирія – з долини Бекаа (2005). У 2006 Ізраїль програв 2-у війну Хезболлі, втративши 219 чол. убитими.

3. Економіка. Л. – одна з високорозвинутих “нових індустріальних країн”, що нині виходить із кризи. Основа економіки – банково-фінансова діяльність, торгівля, туризм, сфера послуг, транспортна інфраструктура. Географічне становище країни визначило її перетворення на важливий торговий центр. Ліванські магазини завжди вражали туристів різноманітністю й багатством товарів, доставлених з усіх кінців світу. У 1984 діяли 93 комерційних банки з активами бл. 90 млрд ліванських фунтів ($\frac{1}{2}$ – іноземний капітал). На сьогодні Бейрут відновлений і знову перетворюється на центр міжнародного туризму (до війни – 20% надходжень). У Л. до середини літа протягом одного дня можна покататися в горах на лижах (найпопулярніші курорти – Бшеррі, Фарайя та Лаклук), потім викупатися в Середземному морі й відпочити на пляжі.

Текстильна, швейна, цементна, деревообробна, нафтопереробна, харчова промисловість. Невеликі підприємства. По території Л. прокладено трубопровід з Іраку й Саудівської Аравії.

С/г – 30% ВВП. Найбільш розвинута с/г галузь – субтропічне плідівництво, переважно на узбережній рівнині (яблука, цитрусові, оливки, банани), а також картопля, овочівництво, виноградарство; вирощування цукрових буряків, тютюну. Вузька берегова лінія потопає в заростях апельсинових і бананових плантацій. Орні землі становлять 21% території Л. На штучно створених терасах у горах висаджені яблуневі, апельсинові та лимонні сади. Дуже сприятливі природні умови на пд. долини Бекаа, майже цілорічно вкритий килимом посівів зернових (пшениця, ячмінь, віка, чечевиця), насаджень баштанових (картопля, томати, цибуля, буряки, тютюн) і садових культур (банани, маслини, апельсини). Це житниця країни: протягом століть кожний шматочок землі тут ретельно оброблявся людиною. Долина має достатньо як підземних вод, так і вод, що утворюються від танення снігів на схилах високих гір, що її оточують. Тваринництво (велика рогата худоба, вівці, осли, мули, кози, свині). Рибальство. Залізниця (408 км). Морські порти (Бейрут, Тріполі).

Експорт: нафто-, хімічні й с/г продукти, продовольство, напої, прикраси, бавовняні тканини, текстиль, вироби з вовни, продукція машинобудування, чорні й кольорові метали, папір, картон, будівельні матеріали, фармацевтика. Імпорт: дорогоцінне каміння, зернові, сировина, машини й устаткування, транспортні засоби, напівфабрикати, товари широкого вжитку, продовольство. Основні торгові партнери: країни Зх. Європи (Франція, Італія, Велика Британія, ФРН, Швейцарія), арабські країни (Саудівська Аравія, Ірак, Сирія, Йорданія), США, Японія. Валюта – ліванський фунт, або лівр (1 л.ф. = 100 піастрів). Бейрут – один із найбільших банківських центрів Близького Сходу. Туризм. Народні промисли. Пам'ятники архітектури, у т. ч. античності (Баальбек; поблизу храму Юпітера збереглася оброблена гранітна брила вагою 1000 т!). Університети в Бейруті.

4. Державний устрій. За Конституцією від 7.12.1934, Л. – парламентська унітарна республіка. Згідно з Нац. пактом від 1943, вищі державні посади поділені за конфесійною ознакою (Президент – християнин-мароніт, Прем'єр-міністр – мусульманин-сунніт, заступник Прем'єр-міністра – грек-ортодокс, Голова парламенту – мусульманин-шиїт, заступник Голови парламенту – православний). Глава держави – Президент, який обирається парламентом на 6 років. Має широкі повноваження (право законодавчої ініціативи, розпуску парламенту та ін.). Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Палата депутатів, ПД, 128 депутатів), що обирається прямим голосуванням на 4 роки за принципом представництва від релігійних громад ($\frac{1}{3}$ – мароніти); вибори проводяться у 5 турів. За виборчим законом від 20.04.1960, місця у парламенті поділяються серед релігійних груп відповідно до їх чисельності і впливу за квотою. Згідно з Хартією нац. згоди, чисельність

депутатів збільшилася з 99 (54 християни і 45 мусульман, тобто 6:5) до 108 за рівного представництва християн і мусульман, які утворюють два блоки. Спочатку місця квотувалися так: 54 християни (30 маронітів, 11 греко-православних, 6 греко-католиків, 4 вірмено-ортодоксів, 1 вірмено-католик, 1 протестант, 1 від нац. християнських меншин) і 45 – мусульмани (20 суннітів, 19 шиїтів, 6 друзів). Роль маронітів звужена. Виконавча влада належить Президенту і призначуваному ним уряду (Кабінет Міністрів). Глава уряду – Прем'єр-міністр. Серед міністрів – вірмено-католик, греко-католик, друз. Адм.-тер. поділ – 6 мухафаз (губернаторств). Ценз активного виборчого права – 21 рік, пасивного – 25 років.

5. Релігія. У Лівані проживають представники понад 20 релігійних громад (17 основних). Мусульмани-шиїти (27%), сунніти (26%), друзи (7%), нусайріти, алавіти; християни-мароніти (23%), православні (7%), католики латинського обряду (5%), греко-католики, вірмено-григоріани, вірмено-католики, вірмено-сірійці, халдо-католики, несторіани, якобіти, мелькіти, протестанти (пресвітеріани, євангелісти, англіканці, баптисти, назаряни, АСД, єговісти) (інші християни разом – бл. 3%). Є іудаїсти (0,2%). Мароніти ($\frac{1}{3}$ у Гірському Л.) були монофелітами, потім уклали унію з Римом. Обрядовість й організація у них своя. Православні ($\frac{1}{2}$ у Пн. Л., $\frac{1}{4}$ – у Гірському Л.) належать до Антіохійської церви. Мелькіти відкололися від православних, визнали владу папи й утворили Греко-католицьку церкву. Общинно-релігійна строкатість є складним внутрішньополітичним фактором Л.

До формування партійної системи вибори проводилися на конфесійній основі. На виборах у ПД отримували відповідну кількість місць: 21.09.1943 – мароніти (18), греко-ортодокси (6), греко-католики (3), вірмено-ортодокси (2), інші (1) з 55; 25.05.1947 – мароніти (18), греко-ортодокси (6), греко-католики (3), вірмено-ортодокси (2), інші (1) з 55. Тепер у Л. діють десятки політичних партій, сімейних кланів, більшість яких – конфесійного забарвлення, мають свої збройні формування і традиційні зони контролю. Досить потужним є потрійний союз правих сил (Катаїб, НЛП, ПНБ).

Ліванська Соціально-Демократична Партія Катаїб (Ліванські фаланги, фалангісти, Ф) (Хізбаль Катаїб аль Лубнанія) – крайня права маронітська націоналістична партія. Заснована П. Жмайєлем у 1936 як об'єднання воєнізованої молоді (фалангістів). Як партія постала у 1943. Відображає інтереси підприємницьких кіл з-поміж маронітів, які тісно співробітничать із Заходом. Виступала

проти палестинської присутності в країні, вважаючи, що мусульмани загрожують християнській громаді. За 10 років її чисельність збільшилась 3 тис. (у 1956–1958) до 30 тис. (у 1962–1967). Має вплив і значні збройні формування, які спираються на підтримку західних країн. У 1976 почала воєнні дії проти Палестинського Руху Опору (ПРО), які переросли в громадянську війну. Контролює зону на пн. від Бейрута. Відіграє провідну роль у блоці “Ліванський фронт”. На виборах у ПД отримала: 5.06.1951 – 3 місця (з 77), 1953 – 1 місце (з 44), 30.06.1957 – 1 місце (з 66), 1960 – 6 місць (з 99), 1964 – 4 місця (з 99), 1968 – 9 місць з 99 (138 260 голосів, 20,7%), 1972 – 7 місць (з 99). Голова: *П'єр Жмайель* (1936-1983), батько Президента А. Жмайеля; *Іліє Караме* (1984–1986); *Жорж Сааде* (1988–1999); *Мунір аль-Хадж* (1999). Друковані органи: журнал “*Аксон*” (1956) і газета “*Аль-Амаль*” (“Дія”) (1956). Остання видається в Бейруті арабською мовою (з 1939 – щотижня, з 1946 – щоденно) тиражем у 5 тис. примірників. Погляди членів партії відображає також газета “*Ревей*” (“Пробудження”).

Президенти:

– **Шарль Деббас** (1926–1934) – православний. Наступні – мароніти.

– **Х. П. аль-Саад** (1934–1936).

– **Е. Едде** (1936–1941).

– **А. Нассахе** (1941–1943).

– **П. Трад** (1943) – останній в колоніальну добу.

1. **Бішар Халіль аль-Хурі** (09.1943–09.1952).

2. **Халіль Шамун** (09.1952–09.1958) – пішов у відставку під тиском повстання, яке викликала його прозахідна політика.

3. **Фуад Шіхаб** (09.1958–09.1964) – генерал.

4. **Шарль Хелу** (09.1964–09.1970).

5. **Сулейман Франж'є** (09.1970–09.1976) – обраний 17.08.1970.

6. **Ельяс Саркіс** (09.1976–23.09.1982) – обраний 08.1976.

7. **Амін Жмайель** (23.09.1982–22.09.1988) – член партії Катаїб. Став Президентом після того, як був убитий (14.09.1988) ще до вступу на посаду його брат Башір Ж. Жмайель, обраний Президентом 23.08.1988.

8. **Рене Моавад** (5.11.1988–22.11.1989) – діяв у період двовладдя, коли після зриву президентських виборів (1988) Президента рік не обирали. Убитий.

9. **Ельяс Храуї** (11.1989–1998).

10. **Еміль Джаміль Лахуд** (з 11.1998) – командувач армії. Переобраний на посаду в 2004.

Національно-Ліберальна Партія (НЛП) (Хізб аль Ватанійїн аль Ахрар) чи Партія Вільних Патріотів. Крайня християнська (маронітська) праволіберальна прозахідна партія. За орієнтацією консервативна. Заснована в 1958 Х. Шамуном. Виражає інтереси великих фінансових і торгових кіл, духовенства, землевласників. Має власні військові формування. Входить до ЛФ. У 1962 від НЛП відкололася фракція, яка створила Нову Національну Партію. На виборах у ПД отримала: 18.07.1960 – 5 місць, 8.05.1964 – 6 місць, 24.31.03 і 7.04.1968 – 9 місць (272 426 голосів, 25,8%), 16, 23, 30.04.1972 – 11 місць. Вибори 1992 мароніти ігнорували. Голови партії: *Х. Шамун* (1958–після 1984), *Дені Шамун* (1988–1989, 1999). Генсек. – *Дорі Шамун* (1980-ті – 1990-ті).

Фронт Захисту Кедр (ФЗК) (Ginardians of the Cedars, GC). Правохристиянська партія.

Танзим (Т). Правохристиянська партія.

Ліванський Фронт (ЛФ) – блок правохристиянських політичних партій та організацій. Створений у 1978. У 1985 до його складу входили: партія Катаїб, НЛП, ФЗК, Т та інші праві організації, а також “Ліванські сили”. Очолює колишній голова НЛП *К. Жмайель*.

Ліванські Сили (ЛС) (Lebanese Forces, LF) – об’єднана військова організація, провідне угруповання право-християнських сил (ПХС), в основному маронітів. Брала участь у сутичках з палестинцями у 1975–1976, збройних зіткненнях з мусульманами у 1983, коли Ізраїль ввів свої війська в Л. У 1978–1985 входили до Ліванського фронту, потім самостійні, перетворившись зі збройного формування на самостійну політичну силу. У 1985 уклали угоду з мусульманами. У 1992–1994 були провідною політичною силою в країні. Голова виконкому: *К. Шамун* (1970); *Е. Хобейка* (до 1976–01.1986, спочатку в.о., був зміщений з посади в результаті розколу); *Р. Джааджа* (01.1986–1999). Друкований орган – газета “*Аль-Мастра*”. В 1999 діяльність об’єднання заборонена, а його керівник потрапив під суд.

Партія Національний Блок (ПНБ) (аль Кутла аль Ветанія). Впливова поміркована право-християнська (маронітська) реформістська ліберальна партія. Заснована у 1935/1937/1939/1943 як виборчий блок. Відображала інтереси поміркованих ліберальних кіл (підприємці, торговці, фінансисти р-ну Біблома в гірському Л., землевласники і духовенство).

У 1946 перетворена на політичну партію. Входить до блоку Правохристиянських Сил (ПХС). У 1956–1963 нараховувала 5 тис. чол. У 1975–1976 керівництво партії виступило за припинення збройних сутичок у країні, засудило крайнощі правих, їх потурання Ізраїлю. На виборах у ПД отримала: 5.06.1951 – 2 місця (з 77), 13.08.1953 – 3 місця (з 44), 30.06.1957 – 4 місця (з 66), 18.07.1960 – 6 місць (з 99), 8.05.1964 – 2 місця (з 99), 1968 – 6 місць з 99 (94887 голосів, 14,2%), 1972 – 4 місця (з 99). Вибори 1992 ігнорувала. Друковані органи – “*Ас-Сакафа*”, “*Аль-Байрак*”. Лідер – *Раймонд Едде* (до 1956 – після 1999) – з 1976 мешкав у Франції.

Конституціоналістський Союз (КС) – помірковано-консервативна маронітська партія. Заснована у 1934. Бл. 250 членів. Лідери: *Філіпп Такла*, *Бахідж*, *Такіеддін* та ін.

Конституціоналістський Блок (КБ) (Хізбад Дустур) – помірковано-консервативна маронітська партія. Заснована у 1943. До її складу входять великі землевласники, релігійні діячі. КБ опирається на великі фінансово-торгові кола. На виборах у ПД отримала: 1960 – 8 місць (з 99), 1964 – 5 місць (з 99), 1968 – 3 місця з 99 (43 185 голосів, 6,5%). Голова партії: *Халь Хурі* (1973).

Демократичний Фронт (ДФ) – міжконфесійний суннітсько-маронітсько-православний праволіберальний альянс. Заснований у 1968 з метою проведення національної зовнішньої і внутрішньої політики. На виборах у ПД отримав: 1968 – 15 місць з 99 (203 199 голосів, 30,5%), 1972 – 7 місць (з 99).

Національний Пакт (НП) – правий альянс. Заснований у 1992.

Вірменський Блок (ВБ) – заснований у 1992. На виборах 18.08., 15.09.1996 отримав 7 місць.

Союз Християнських Демократів Лівану (СХДЛ) (Union Chretienne Democrate Libanaise, UCDL) – християнсько-демократична партія. Входить до ХДІ.

ПІВДЕННА КОРЕЯ (Республіка Корея)

1. Географія. Пд. К. (Чосон, “Країна ранньої свіжості”) – держава у Сх. Азії, у пд. частині Корейського пів-ва. Включає бл. 1 тис. о-вів (Чеджудо, Чіндо, Коджедо, Токчок, Очхондо, Хиксан, Анма, Відо, Когунсан, Улліндо, Кьонньольбі, Сахиксандо, Імджадо, Чхуджа, Комундо, арх. Наджу та ін.). На пн. межує з КНДР. Протяжність кордону – 238 км. З інших боків омивається морями. Довжина берегової лінії – 2 413 км. Територія (з частиною

демілітаризованої зони) – 99 237 км² (= 16,44% території України). Має науково-дослідну станцію Кін-Седжон в Антарктиді. Пд. К – переважно гірська країна. Найвища точка – г. Халла-сан (1 950 м, о. Чеджудо). На зх. горбисті рівнини (¹/₅ території), на сх. – хребти Тхебек і Кьонсан, круті, слабо розчленовані береги, на пд. – сильно порізані береги, на сх. – прямі. Припливи бувають висотою до 10 м. Клімат континентальний, помірно мусонний з холодною, сухою зимою і жарким, вологим літом. Ріки (Ханган, Кимган, Нактонган – на 320 км судноплавна) багатоводні. Ліси переважно змішані хвойно-листяні (²/₃ території, 65 тис. км²), особливо в горах (сосна, клен, ялинка, тополя, в'яз, осина, корейська піхта), і тропічні на пд. узбережжі (бамбук, лавр, вічнозелений дуб, зарості бамбука). На вершинах – альпійські й субальпійські луки. Через браконьєрство й вирубку лісів тваринний світ збіднений, майже зникли тигр, леопард, ведмідь, рись. 6 нац. парків.

Населення – 48 324 000 чол., у т. ч. корейці (99,9%), китайці (0,1%). Столиця – Сеул (10 280 523 чол.). Великі міста – Пусан (4,08 млн чол.), Інчхон (2,34 млн чол.), Тегу (2,432 млн чол.), Кванджу (1,424 млн чол.). 81% міського населення. 98% дорослого населення письменні. Офіційна мова – корейська. Поширена японська мова. Нац. свята – День проголошення республіки (9.09), День заснування держави (3.10.1987).

2. Історія. Пд. К заселена в пізньому палеоліті. У VIII ст. – 109 до н. е. на її території існувала держава Чосон, яку завоював Китай (II–I ст. до н. е.). Потім були держави Сілла (57 до н. е. – 935, пд.), Когурьо (37 до н. е. – 668, пн.), Пакче (18 до н. е. – 663, пд.). У 935 всю К. об'єднала держава Корьо (918–1392). У 1229/1231 – серед. XIV ст. монгольська окупація. Королівський двір утік на о. Чеджудо. У К. побував араб *Ібн-Баттута* (1325–1349). У серед. XIV ст. К. розірвала відносини з Юаньською (монгольською) імперією в Китаї. У 1359–1362 відбулася навала китайців. У 1392 полководець *Лі Сон Ге* став королем і заснував династію Лі (до 1910). Корея почала називатися країною “Чосон”. Вона відбила 2 вторгнення японців (1592–1593, 1597–1598). Її відвідували голландці *М.Г. Кваст* і *А. Тасман* (1640-і), *В.Г. Броутон* (XVIII ст.), француз *Ф.Г. де Лалеруз* (1787). Відбулися вторгнення манчжурів (1627, 1636). У 1637–1895 Пд. К. залежна від Китаю. У XVIII ст. проводилася політика “ізоляції”.

У XIX ст. К. стала предметом суперечок між Китаєм, Росією та Японією. У 1876 Японія та ін. держави (США, Велика Британія, Німеччина, Росія, Франція) нав'язали К. нерівноправні договори. Відвідували і досліджували К. естонець *І.Ф. Крузенштерн* і українець *О.Ф. Лисянський* (1804), росіяни *Е.Путятин* та *І.Унковський* (1854),

С.О.Макаров (1887-1888). Після японсько-китайської війни 1894-1895 К. незалежна. Під час російсько-японської війни (1904-1905) в бухті Інчхоа загинули крейсер "Варяг" і канонерка "Кореєць" (1904), в Цусімській протоці російська ескадра розгромлена японською (1905). 17.11.1905 над К. протекторат Японії, 29.08.1910 – колонія (провінція "Чосун"). 03.1919 повстання. У I пол. ХХ ст. проводилася триангуляція К. На поч. 30-х спалахнув партизанський рух (у 1934 створена Корейська Народно-революційна армія). У II світову війну морські бої біля пд. Узбережжя К. 05.1945 Пд. К. окупували США, а 08.1945 Пн. К. окупував СРСР. По 38-й паралелі демаркаційна лінія (бл. 250 км довжина, 4 км ширина) між Пн. і Пд.К. **15.08.1948** незалежна РК. Конфлікт з Пн.К. В 1950-1953 корейська війна за участю США. У 1954 Договір зі США про взаємну безпеку. Військові режими (1961-1987). Пд.К. брала участь у в'єтнамській війні (1965-1973). У 1965 Договір з Японією про нормалізацію відносин. Весною 1980 відбулися виступи в Кванчжу. 1.09.1983 СРСР збив південнокорейський літак. З 1987 – демократизація, багатопартійні вибори. Діалог про об'єднання з КНДР іде. У Пд.К. перебуває 600-тис. власна армія і 39-тис. армія США. Член ООН (1991) і АЗПАК (з 1966).

3. Економіка. Пд. К. – "нова індустріальна країна". Економіка розвивається небачено високими темпами, хоча й працює на довізній сировині. У промисловості зайнято 27% працездатного населення, у с/г – 21%, у сфері послуг – 52%. Наукоємна промисловість. Металургія, машинобудування (автомобільне, електротехнічне, радіоелектронне, суднобудівельне), нафтопереробна, цементна, хімічна, текстильна, харчова промисловість. Вир-во бавовни і шовкових тканин. Лісозаготівля. Орні землі – 21% території. Сільгоспугіддя – 21 тис. км². Вирощують пшеницю, ячмінь, рис, соєві боби, бавовник, картоплю, батат, овочі, фрукти, тютюн, рамі, женшень, коноплі, ячмінь, кукурудзу. Зрошення. Плодівництво. Шовківництво. Овочівництво. Тваринництво (велика рогата худоба, свині, птиця). Лісництво. Рибальство, вилов морепродуктів. Країна повністю забезпечена продовольством. Високий життєвий рівень населення. Залізниця (6 763 км). Порти (Пусан, Ульсан, Інчхон). Метро. Експорт: автомобілі, судна, транспортне обладнання, взуття, текстиль, електрообладнання, промислові товари, сталь, електроніка, хімікати, с/г сировина. Імпорт: промислова й продовольча сировина, паливо, продовольство, машини, устаткування, хімічні продукти. Основні торгові партнери: США, Японія, країни ЄС, країни Пд.-Сх. Азії. Грошова одиниця – вона (1 в. = 100 чонів). Ун-ти.

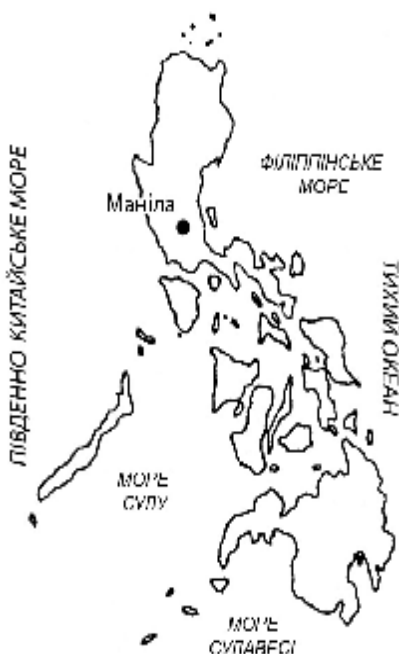
4. Державний устрій. Пд. К. – парламентська республіка із сильною центральною владою. Глава держави – Президент. Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Законодавчі збори). Виконавча влада належить Президенту й уряду (Державній раді). Глава уряду – Прем'єр-міністр. Адм.-тер. поділ: 9 провінцій та 7 міст центрального підпорядкування (Сеул, Пусан, Інчхон, Тегу, Кванджу та ін.). Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. 7 панівних конфесій: пресвітеріанці й католики (християн – 48%), буддисти (47%), конфуціанці (3%), решта – чондокьо (нац. вірування). У Чонджу – дерев'яна 5-ярусна пагода храму Понгуса.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Входить до ХДІ.

ФІЛІПІНИ **(Республіка Філіппіни)**

1. Географія. Ф. (тагал. – Republika ng Pilipinas) – держава у Пд.-Сх. Азії. Ф. – країна, що виросла з моря. Розташована на 7 109 о-вах Філіппінського арх-гу (частина Малайського арх-гу), що простяглися у зх. частині Тихого океану з пн. на пд. майже на 1 850 км. Лише 2 773 о-ви мають назви. Населені бл. 800, і тільки 462 мають площу понад 2,5 км². 96% території становлять 11 найбільших гористих о-вів (Лусон, Мінданао, Негрос, Лейте, Панай, Міндоро, Палаван, Самар, Себу, Бохоль, Масбате). Лусон і Мінданао становлять 66% території Ф. Довжина берегової лінії – 36 289 км. Територія – 300 700 км² (= 50% території України). Понад 20 діючих вулканів (Майон на Лусоні, Пінатубо, Апо на о. Мінданао та ін.). Найвища точка – влк. Апо (2 954 м). Часті землетруси. На Лусоні й Мінданао є рівнини. На пн. Лусону долина р. Кагайян (ширина 80 км), оточена горами.

Внутрішні моря, коралові рифи. Значні річки частково судноплавні. Невеликі озера (найбільші – Бай-Лагунне на Лусоні, вулканічне Ланао на Мінданао). Ф. розташовані на пн. від екватора. Клімат тропічний, морський, мусонний, на пд. – перехідний у субекваторіальний. Улітку й восени на пн. тайфуни, інколи бувають цунамі. Багата й різноманітна флора. 40% території Ф. (136 тис. км²) займають тропічні ліси ("філіппінська махогань"). У лісах ростуть пальма, каучуконос, баньян, апітонг, майяпіс, лауан, часто зустрічаються бамбук, орхідеї, кориця. Особливо цінною є абака (манільські коноплі). На узбережжі мангрові зарості, у горах – чагарники й луки. Великі ссавці майже відсутні. З тварин найчастіше

зустрічаються олень, мангуст, дикий кабан. Є багато птахів і плазунів. У прибережних водах безліч риби й молюсків. Серед останніх – перлівниці – молюски, здатні утворювати перли. Знамениті перли арх. Сулу. 42 нац.

парки, ботанічний сад.

Населення – 84,926 млн чол. (7 місце в Азії). Населення зосереджене в основному на узбережжі. Бл. 100 етнічних спільнот: малайці (95%), а також вісайни (бл. 40%), тагали (21%), ілокани (10,3%), хілійнон длонго (9,2%), біколи (5,6%), самар-лейте (4%), пампангани (2,8%), пангасінани (1,8%), моро, а також китайці (“хуасяо”, понад 1 млн), іспанці, американці, пігмеї-аборигени, індонезійці, араби, метиси. Приріст населення – 2,3% на рік. Працездатне населення складає бл. 30%. Понад 1,5 млн. чол. працюють за кордоном. Офіційна столиця – Маніла (1 581 082 жит.; з передмістями – Велика Маніла – бл. 11 млн жит., 15%). Фактична столиця – Кессон-Сіті (1,67 млн жит.). Літня резиденція уряду – Багіо (253 тис. жит.). 58% міського населення. 95% дорослого населення письменні. Офіційні мови – піліпіно (на основі тагалос) та англійська, поширені іспанська і понад 80 місцевих мов і діалектів (себуано, ілокано, біколь, пампанго та ін.). Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (12.06. – на честь перемоги над Іспанією у 1898).

2. Історія. Першими мешканцями Ф. у добу палеоліту (20 тис. років тому) були негро-австралоїдні аборигени (“негіто” з Євразії). У II тис. до н. е. почалася міграція *малайців, індонезійців* та ін. У V ст. н. е. на Ф. сформувалася цивілізація, заснована на змішуванні різних культур і народів. У VII–XV ст. Ф. належали до індо-малайських королівств. У VII–IX ст. їх відвідують *араби (Сулу), китайці*. У XII ст. вплив індуїстського королівства Шриваджайя (Суматра). З XIII ст. поширюється іслам на пд., де у XIV–XV ст. виникли дрібні князівства, султанат Холо на арх. Сулу. Ф. відкрив *Ф. Магеллан*, який 16.03.1521 досяг о. Самар, 7.04. – о. Себу, 27.04.1521 убитий на о. Мактан за спробу ввести християнство (нині там стоїть пам’ятник). Капітана *Х. Сернана* і португальця *Д. Барбосу* захопив правитель Себу *Лапулапу. С. дель-Кано* відплив на о. Борнео. Спочатку Ф. мали назву “Сан-Ласаро”, у 1534 – “Філіппіни” (на честь інфанта-принца Філіппа, майбутнього короля). На о-ви плавали баск *М.І. Каркісоно* (1526), іспанці *А. де Сааведра* (1527), *Р.Л. Вільяволос* і *Б. де ла Торре* (1543–1545).

Згодом о-ви відвідали *М.Л. де Легаспі* і *А. де Урданьєта* (1565). У 1565 – перше поселення на Лусоні. А. де Урданьєта відкрив пн. пасатний шлях від Філіппін до берегів Пн. Америки. У 1571 Ф. – колонія Іспанії. О-ви відвідували іспанці *А. Менданья-де-Нейра* і *П.Ф. де Кірос* (1596), *Л.В. де Торрес* (1607), *Д.Л. Санквіторе* (1662), голландці *М.Г. Кваста* і *А.Я. Тасман* (1639). Жорстока політика, яку протягом 333 років (1565–1898) вели іспанці, викликала повстання (XVII ст., 1744–1829). На о-вах побували англійці *Д. Байрон* (1765), *У. Дампір* (1686) і *Ф. Картерер* (1768), *Маласпіна* (1785), француз *Ж.Ф. Лаперуз* (1787), росіяни *В.М. Головнін* (1817–1819, 2-а кругосвітня експедиція росіян), *О.Є. Коцебу* (1817, 1825), *М.М. Станюкович* (1828), екіпаж англійського судна “Челленджер” (1872–1873), українець *М.М. Міклухо-Маклай* (1873). В 1762–1763 англійці володіли Манілою.

Під час національно-визвольної революції (1896–1898) проголошена Філіппінська республіка (23.03.–16.12.1897, 12.06.1898–1901). США під приводом допомоги повсталим розв'язали війну з Іспанією (1898) й висадили війська (1898). 13.06.1898 о-ви продані США за 20 млн дол. і перетворені на колонію (1901). США 48 років володіли о-вами (1898–1946). Протягом 1899–1905 патріоти опиралися, але зазнали поразки. З 29.08.1916 автономія Ф. У 1934 був ухвалений закон, за яким Ф. через 10 років мали надати незалежність. Але все змінила II світова війна. У 1942–1945 окупація Ф. японцями, бої з американцями на Мінданао дії партизанів Хукбалахап на Лусоні. **4.07.1946** (згідно з актом 29.08.1934) – незалежність. У 1948–1953 точилася громадянська війна. У 50–60-ті рр. дії комуністичних партизанів. У 1965–1986 диктатура Ф. Маркоса. Ф. брали участь у корейській і в'єтнамській (1962–1989) війнах. У 1968–1972 міжконфесійні конфлікти. Проти Ф. Маркоса виступила католицька церква. З 1979 – закон воєнного часу. У 1983 вбито лідера опозиції сенатора Бенігно Акіно. З 1986 демократизація. На Мінданао, Палавані, Сулу, Басілані діють мусульманські сепаратисти. Повстанці на о. Лусон. Член ООН (1946), СЕАТО (1954–1977), АСЕАН, АЗПАК (з 1966).

3. Економіка. Ф. – аграрно-індустріальна країна, що розвивається. Основу економіки становлять сільське господарство (50% робочої сили) і видобувна промисловість. С/г (включаючи лісництво й рибальство) – 30% ВВП. Сільгоспугіддя – 92 тис. км². Орні землі займають 26% території країни. Земля належить плантаторам. Вирощують рис, зернові, кукурудзу, кокосову пальму, овочі, каву, какао, батат, таро, рами, кассаву, маніок, банани, арахіс, гевею, ананаси, фрукти. Тваринництво, птахівництво, рибальство, лісозаготівля. Промисловість – 35% ВВП. Багаті корисні копалини. Електронна, текстильна, хімічна, деревообробна, харчова, фармацевтична промисловість. Є важливі промислові підприємства. Як громадський транспорт, використовуються “джіпні” (джіпи з автобусними кузовами). Залізниці (3,5 тис. км, Лусон, Панай). О-ви Лейте й Самар з'єднані мостом завдовжки 2 162 м. Морські порти (Маніла, Себу, Батангас, Давао, Замбоанга, Ілоїло). Міжнародні аеропорти – у столиці та Мактані.

Експорт: одяг, нескладна електроніка, хімікати, руди металів, мідь, кокосові горіхи й продукти з кокоса, у т. ч. кокосова олія (85% світового експорту олії, одне з перших місць у світі по виробництву й експорту копри, манільської пеньки), агава, абака, цукрова тростина, високоякісний тютюн, тропічні цитрусові, манго, фрукти. Імпорт: нафта, нафтопродукти, транспортні засоби, устаткування, промислова сировина, продовольство. Туризм. Ф. знамениті своїми пляжами і мальовничими кораловими рифами. У Бейто гарячі джерела. Розвинуті ремесла. Основні торгові партнери: Японія, США, Індонезія, Австралія, країни ЄС (ФРН, Нідерланди, Велика Британія), Гонконг, Тайвань, Сінгапур, Пд. Корея, Саудівська Аравія, Таїланд. Валюта – філіппінське песо (1 ф.п. = 100 сентимо). Діє понад 40 ун-тів (2 державні).

4. Державний устрій. За Конституцією від 11.02.1987, Ф. – президентська республіка. Глава держави, уряду і головнокомандувач – Президент, що обирається прямими загальними виборами на 6 років (на 1 термін). Вищий законодавчий орган – 2-палатний парламент (Конгрес): Палата представників (ПП, 250 депутатів, 204 з яких обираються на 3 роки, але не більш ніж 3 строки підряд, решта призначаються Президентом зі списків, поданих політичними партіями і громадськими організаціями) і Сенат (24 депутати, обираються на 6 років, але не більш ніж 2 строки підряд). Спікер ПП і голова Сенату обираються простою більшістю голосів. Виконавчий орган – уряд (Кабінет Міністрів) на чолі з Прем'єр-міністром. Адм.-тер. поділ – 16 областей, поділених на 79 провінцій (ті – на муніципалітети). Ценз активного виборчого права – 15 років.

5. Релігія. Філіппіни – 1 з 5 азіатських країн, де переважають християни (майже 94%), з яких 83% становлять католики. Між Філіппінами й Ватиканом установлені дипломатичні відносини. Католицька церква володіє 2 тис. навчальних закладів, у т. ч. 5 університетами з теологічними факультетами, видає велику кількість католицьких журналів і газет. Через заперечення церквою абортів та заборону розлучень населення Ф. стрімко зростає. Протестанти становлять 9% (бл. 50 церков і деномінацій, у т. ч. – Філіппінська незалежна англіканська церква, що в 1901 відкололася від католицизму, методисти, баптисти, АСД, євангелісти, англіканці, п'ятидесятники, Асамблея Бога та ін.), мусульмани (переважно сунніти з народності моро) – 5%, буддисти (> 1%) й язичники (прибічники місцевих культів у горах, < 2%). Буддизм, а також конфуціанство і даосизм поширені серед китайців. Є бехаїти. Діють численні місії.

Християнський соціальний рух (1965). Громадська організація. Попередниця християнської партії. У 1973 її очолював *Рауль Мангланус*.

Національний Союз Християн-Демократів (НСХД). Помірковано-ліберальна партія. Заснована у 1968. На виборах у ПП 7.04.1978 не отримала жодного місця (1 025 344 голоси, 5,59%). У 1987–1988 НСХД було реорганізовано. Голова партії *Рауль Мангланус* (1965 – у Партії Філіппінського Прогресу, міністр іноземних справ з 10.1987). НСХД на виборах у ПП отримав: 11.05.1992 – 72 місця з 196, 8.05.1995 – 142 місця з 203 (49,97%). На президентських виборах 7.02.1986 за підтримки Блоку за Філіппінську Демократію (Лабан – Ліберально-Демократична Партія, НСХД, Філіппінська Демократична Партія) перемогла (5 864 099 голосів, 46%) *Корасон Акіно* (Президент 25.02.1986–1992), вдова

Бенігно Акіно. Проти неї було спрямовано 6 спроб військових переворотів. Вона провела політичні реформи. На президентських виборах 11.05.1992 переміг (5 342 521 голос, 23,58%) кандидат від НСХД **Фідель Рамос** (Президент 30.06.1992–1998), міністр внутрішніх справ у часи Ф. Маркоса і міністр оборони в уряді К. Акіно. Він здійснив економічні реформи, частково покінчив із сепаратизмом і комуністичним рухом.

Лабан-Національний Союз Християн-Демократів (Лабан-НСХД) (Lakas Christian Muslim Democrats, LCMD). Блок створений у 1999 через злиття партій Лабан-ЛДП і НСХД. До 1987 Лабан-ЛДП називалася Ліберальною Партією. На виборах 7.04.1978 ЛП отримала 141 210 голосів (0,77%, 0 місць). На виборах Лабан-ЛДП отримувала: 11.05.1992 - 40 місць; 8.05.1995 – 21 місце. Голова партії *Хосе де Венесія*, генеральний секретар – *Марія Глорія Макапагаль (Макалбал)-Арройо* – віце-президент в уряді Президента Джозефа Естради (30.06.1998–2001) – колишньої місцевої кінозірки (Національна Народна Коаліція). Після його відставки (за хабарництво) **Марія Глорія Макапагаль (Макалбал)-Арройо** як чесна й порядна жінка за рішенням Верховного Суду була призначена Президентом (з 20.12.2001). Член ХДІ.

АФРИКА

Африка – “колыска людства”, частина світу, назва якої походить чи від слова “Африк” – назва місцевості поблизу Карфагену (III тис. до н. е.), чи від фінікійського слова “ф-р-к” (при “оголошенні” – той, що відокремився), яке стосується Карфагену, що відпав від метрополії (фр. іст. П. Авезак, фр. етногр. А. Дювер’є та ін.), чи від назви берберського племен “авріг” (афарик) (фр. історик П. Гаффарель та ін.). Це 2-а за розмірами (після Азії) частина світу. Площа – 298,2 млн км² (з о-вами – 30,3 млн км²), що становить 1/5 площі суші земної кулі. Крайня пн. точка – м. Ель-Аб’яд (37°20’ пн.ш.), крайня пд. точка – м. Голковий (34°52’ пд.ш.), крайня зх. точка – м. Альмаді (17°32’ зх.д.), крайня сх. точка – м. Рас-Хафун (51°23’ сх.д.). Протяжність з пн. на пд. 8 000 км; з зх. на сх.: у пн. частині (м. Альмаді – м. Рас-Хафун) – 7 500 км, у пд. частині – 3 100 км. На зх. омивається Атлантичним океаном, на пн. – Середземним морем, на пн.-сх. й сх. – Червоним морем та Індійським океаном. З Азією сполучається Суецьким перешийком (ширина 120 км), прорізаним однойменним каналом. Від Європи відокремлюється Гібралтарською протокою (найменша ширина – 14 км). Лежить в основному в екваторіально-тропічних широтах. Її пересікає лінія екватора, Пд. (Козерога) і Пн. (Рака) тропіки. Найвища точка – г. Кіліманджаро (5859 м). Сахара – 7 млн. км².

На Сх. – о-ви Мадагаскар, Коморські, Маскаренські, Амірантські, Альдабра, Комоледо, Сейшельські, Пемба, Мафія, Занзібар, Сокотра, на Зх. – Мадейра, Канарські, Зеленого Мису, Аннобон, Сан-Томе, Принсіпі, Біоко і віддалені – Святої Єлени, Вознесіння, Трістан-да-Кунья та ін.

В Африці мешкає бл. 1/10 людства. Чисельність населення становить 670 млн чол. Поширені 1500 мов. Релігія: 42% мусульман, 22% християн, 36% язичників. В Африці 54 незалежні держави і 4 володіння (християнські партії діють у 22 країнах).

№ п/п	Держава (володіння)	Офіц. назва (аббревіатура)	Столиця (адміністративний центр)	Колонія (протекторат)	Не залежність	ООН, Співдружність*, Співтовариство+	Християнські партії
1.	Алжир	АНДР	Алжир	1830	5.07.1962	1962+	НРР
2.	Ангола	РА	Луанда	1482	11.11.1975	1976	
3.	Бенін	РБ	Порто-Ново/ Котону	1893	1.08.1960	1960+	НРР, ХДП
4.	Ботсвана	РБ	Габороне	1885	30.09.1966	1966*	ХДП
5.	Буркіна	БФ	Уагадугу	1896	5.08.1960	1960+	
6.	Бурунді	РБ	Бужумбура	1890	1.07.1962	1962	ХДП
7.	Габон	ГР	Лібревіль	1883	17.08.1960	1960+	
8.	Гамбія	РГ	Банджул	1783	18.02.1965	1965*	
9.	Гана	РГ	Аккра	1821	6.03.1957	1957*	
10.	Гвінея	ГР	Конакрі	1889	2.10.1958	1958	
11.	Гвінея-Бісау	РГБ	Бісау	1495	24.09.1973	1974	

12.	Джібуті	РД	Джібуті	1888	27.06.1977	1977+	
13.	Екваторіальна Гвінея	РЕГ	Малабо	1474	12.10.1968	1968	ХДП
14.	Ерїтрея	ДЕ	Асмара	1890–1941	24.05.1993	1993	
15.	Ефіопія	Е	Аддис-Абеба	–	Бл. 100 н. е.	1945	АХМ
16.	Єгипет	АРЄ	Каїр	1914	28.02.1922	1945	
17.	Замбія	РЗ	Лусака	1889	24.10.1964	1964*	
18.	Західна Сахара	САДР	Ель-Аюн	1884–1912	27.02.1976		
19.	Зімбабве	РЗ	Хараре	1889	17.04.1980	1980*	ЮП
20.	Кабо-Верде	РКВ	Прая	1495	5.07.1975	1975	
21.	Камерун	РК	Яунде	1884	1.01.1960	1960*	ХДП
22.	Кенія	РК	Найробі	1890	12.12.1963	1963*	ХДР
23.	Коморські острови	ФІРКО	Мороні	1886	6.07.1975	1975+	
24.	Конго	ДРК	Кіншаса	1885	30.06.1960	1960	ДСХП
25.	Конго	РК	Браззавіль	1880	15.08.1960	1960+	НРХ, ХДП
26.	Кот-д'Івуар	РКД	Ямусукро	1842	7.08.1960	1960+	
27.	Лесото	КЛ	Масеру	1868	4.10.1966	1966*	ХДП
28.	Лїберія	РЛ	Монровія	-	26.07.1847	1945	
29.	Лівія	СНЛАД	Тріполі	1912	24.12.1951	1955	
30.	Маврикій	М	Порт-Луї	1598	12.03.1968	1968*	ХДП
31.	Мавританія	ІРМ	Нуакшот	1903	28.11.1960	1961+	
32.	Мадагаскар	РМ	Антананаріву	1896	26.06.1960	1960	МХДП, СХДМ, ін.
33.	Малаві	РМ	Лїлонгве	1891	6.07.1964	1964*	
34.	Малі	РМ	Бамако	1880	22.09.1960	1960+	
35.	Марокко	КМ	Рабат	1912	2.03.1956	1956	
36.	Мозамбік	РМ	Мапуту	1609	25.06.1975	1975*	ХДП
37.	Намібія	РН	Вїндхук	1884	21.03.1990	1990*	ХДД, ХДП
38.	Нїгер	РН	Нїамей	1898	3.08.1960	1960+	
39.	Нїгерія	ФРН	Лагос	1861	1.10.1960	1960*	
40.	Південна Африка	РПА	Преторія	1652–1902	31.05.1910	1945*	АХДП, ОХДП, ОПХП
41.	Руанда	РР	Кїгалі	1890	1.07.1962	1962	ХДП
42.	Сан-Томе і Принсіпі	ДРСТП	Сан-Томе	1485–1500	12.07.1975	1975	ХДФ
43.	Свазіленд	КС	Мбабене	1902	6.09.1968	1968*	
44.	Сейшельські острови	РСО	Вїкторія	1756	29.06.1976	1976*	
45.	Сенегал	РС	Дакар	1854	20.08.1960	1960+	ХДП
46.	Сомалі	ДРС	Могадїшо	1887–1889	1.07.1960	1960	
47.	Судан	РС	Хартум	1898	1.01.1956	1956	
48.	Сьєрра-	РСЛ	Фрітаун	1808	27.04.1961	1961*	

	Леоне						
49.	Танзанія	ОРТ	Дар-ес-Салам	1885–1890	9.12.1961/ 26.04.1964	1961*	
50.	Того	ТР	Ломе	1884	27.04.1960	1960	
51.	Туніс	ТР	Туніс	1881	20.03.1956	1956	НРР
52.	Уганда	РУ	Кампала	1890	9.10.1962	1962*	ДП
53.	Центральна Африка	ЦАР	Бангі	1894	13.08.1960	1960+	
54.	Чад	РЧ	Нджамена	1900	11.08.1960	1960+	
55.	<i>Реюньйон (Фр.)</i>		<i>Сен-Дені</i>	1642+		+	
56.	<i>Сент-Гелен о. (Брит.)</i>		<i>Джеймс-таун</i>	1659			
58.	<i>Брит. території</i>						
57.	<i>Ісп. володіння</i>						

АЛЖИР (Алжирська Народно-Демократична Республіка)

1. Загальна довідка. А. (Аль-Джумхурія аль-Джазаїрія ад Демократія аш-Шаабія) – держава у пн.-зх. частині Африки. Є частиною Магрибу (Арабський Захід). Межує з Тунісом, Лівією, Нігером, Малі, Мавританією, Зх. Сахарою, Марокко. Загальна протяжність кордону – 6 343 км. На пн. омивається Середземним морем. Довжина берегової лінії – 998 км. Територія – 2 381 741 км² (у 4,7 разів > за територію Франції, у 3,95 разів > за територію України). А. займає центральну частину гірської області Атлас, плато і 1/4 частину пустелі Сахара (на неї припадає 85% території країни). Найвища точка – г. Тахат (3 003 м). У Сахарі поширені кам'яні (“хамади”) й піщані (“ерги”) масиви. Бувають піщані бурі. На пн. А. клімат субтропічний середземноморський, на пд. (у Сахарі) – сухий тропічний. Останнім часом клімат став більш вологим. Забруднення моря. Через пд. р-ни А. проходить тропік Рака (Пн.). Кілька рік (найбільша – Шеліф) впадає в Середземне море. На плато солончаки (“шотти”) Еш-Шергі, Ель-Хадна, Мельгір Меруан, Аззель-Матті, Мекерган. У пустелі є тимчасові водотоки (“ваді”), пересохлі русла річок (“уеди”) і висохлі солоні озера (“себхи”). Колодязі. Рослинність на пд. напівпустельна, бідна, (чагарники, мастикове дерево, дика олива, фісташка, акація), у горах – вічнозелені

дубові й соснові ліси (40 тис. км²). Фауна небагата (леви, шакали, гієни, антилопи, газелі, зайці, змії, птахи). Більше 10 нац. парків.

Населення – 32 277 920 чол. Етнічні групи: араби (82,6%), бербери (17%), французи (0,1%). Бл. 1 млн алжирців мешкають за кордоном (переважно у Франції). Столиця – Алжир (3 702 тис. жит.). 60% – міського населення. 61,6% дорослого населення – освічені. Офіційна мова – арабська, поширені берберська, у містах – французька мови. Нац. свято – День незалежності (3.07).

2. Історія. У VI–I тис. до н. е. мешканці А. займалися скотарством, мали стоянки, залишили наскельні розписи. В IV тис. Сахара почала перетворюватися на пустелю. Давнє населення А. – бербери. З XII ст. до н. е. на узбережжі виникають *фінікійські* міста: Гіппо-Регій (тепер Аннаба), Ікозій (тепер Алжир), Іол, Сальди та ін. У 598 мимо узбережжя А. пройшла експедиція фінікійців, що обігнула Африку. З VI ст. узбережжя А. входило до складу держави Карфаген. У 474 за Стовпи Мелькарта (Гібралтар) плавав карфагенянин *Ганнон*. Вождь *Масінісса* (бл. 215–147) створив державу Нумідію (202–46 до н. е.) зі столицею в Цірті. На зх. була держава Мавританія (II ст. до н. е. – I ст. н. е.). Після поразки царя *Юби I* (50–46) Нумідія - володіння Риму. На території пн. А. (“житниці Риму”) були створені римські провінції Нумідія і Мавретанія Цезарейська. *Римляни* досліджували країну. Поширилося християнство. З 429 н. е. А. – володіння вандалів, з 533 – Візантії (Африканський екзархат), з 670 – арабів (“сарацинів”).

Бл. 685–710 візантійці тимчасово звільняли від арабів Зх. А і Туніс. Надалі ісламізація країни. Правила місцеві династії Рустамідів (761–909), Фатімідів (909–973), Зілідів (973–1148), Хаммадідів (1015–1152), Альморавідів (1056–1147). В 60-ті рр. XI ст. *берберські* полководці з Марокко через територію А. здійснювали походи в Малі. Правила Альмохади (1146–1269), Хафсиди (1228–1574), Зайяніди (1236–1554). З серед. XIII ст. тут діяли пірати. З Марокко в Тімбукту через Сахару мандрував араб *Ібн Баттута* (1352–1353). У серед. 1348 поширилася чума. Іспанці зайняли порти: Оран (1509), Алжир (1510–1529), Беджайю (1510–1555), Бону (1535–1574). Пірати *О.* (1515–1518) і *Х. Барбаросса* (1518–1546) вибили *іспанців* із середземноморських портів і захопили їх, ставши їх представниками султана. З 1574 А. під владою Османської імперії. У 1711–1830 на території А. правили місцеві правителі (деї) – васали султана, хоча держава фактично була незалежною. Розвивається работоргівля.

У 1830 Пн. А. захопили французи (офіційно колонія з 1834). Повстання 1832–1847 (*Абд-аль-Кадір*), 1871–1872. Після 1870 французи зайняли пд. р-ни А. (крайній Пд. – у 1902). Територію А. досліджували англійці *А.Г. Ленг* (1822–1826), *К. Барт* (1850–1855), французи *Р. Кайє* (1827–1828), *Ф. Фуру* і *А.Ф. Ж. Ламі* (1898–1900), німець *Г. Рольфс* (1861–1881), росіянин *А.В. Єлисеєв* (1881–1895) та ін. 11.1942 А. захопили союзники. У період II світової війни тут була штаб-квартира

французького Комітету національного визволення (засн. у 1943) і союзницького командування на Середземному морі. Згодом алжирський фронт Національного Визволення (ФНВ) розгорнув антиколоніальну війну (1954-1962). У вересні 1958 була проголошена Алжирська Республіка і створено Тимчасовий уряд (в еміграції). З **3.07.1962** – незалежність. Більшість колоністів залишила країну. Після військового перевороту (1965) – просоціалістична прорадянська диктатура (1965–1989). У 1960-х прикордонні конфлікти з Марокко й Мавританією. У 1990 на виборах переміг Ісламський фронт “Салют” (ІФС). Але вибори у 1991 визнані недійсними, що викликало антиурядові терористичні акти ісламських фундаменталістів (у 1992 убитий президент М. Будіафа, постраждали іноземці). Закінчилося 30-річне правління ФНВ (1962–1992). У 1992–1999 громадянська війна, розв’язана фундаменталістами ІФС. Член ООН (1962) та ОПЕК.

3. Економіка. А. – с/г країна з розвинутою видобувною промисловістю. Потужний держсектор. 90% населення живе на пн. Вирощуються зернові, виноград, цитрусові, овочі, фрукти, а в оазисах – фінікова пальма. Розводять овець, кіз, велику рогату худобу, верблюдів. Рибальство. Сільгоспугіддя – 70 тис. км². Сільське господарство лише на 1/3 забезпечує потреби населення в продовольстві. Діють кооперативи. Є приватний сектор. Розвинуті харчова, металообробна, нафтопереробна, хімічна промисловість. А. займає 1 місце у світі по виготовленню паперу. Газопровід. Залізниця (понад 4 тис. км). Проходить Транссахарська магістраль. У столиці метро. Експорт: нафта, зріджений газ і нафтопродукти (98% вартості експорту), оливкова олія, вино, цитрусові, корок, фрукти, овочі, залізна руда, тютюн, продукція машинобудування. Імпорт: машини й устаткування, продовольчі й споживчі товари. Основні торгові партнери: країни ЄС (Франція, ФРН), США, Японія. Валюта – алжирський динар (1 а.д. = 100 сантимів). Багата культурна спадщина. Але ісламські фундаменталісти не люблять іноземців. 177 ун-тів та ін. ВНЗ. Безкоштовне медичне обслуговування.

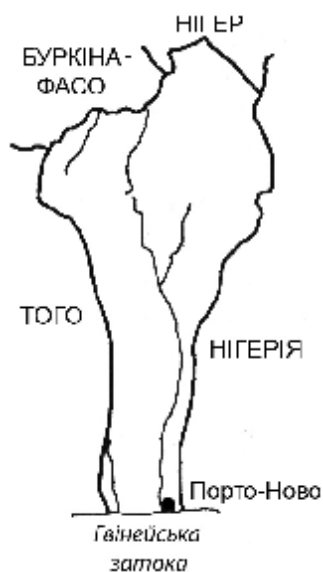
4. Державний устрій. А. – унітарна республіка. Дія Конституції від 23.02.1989 призупинена 4.01.1992. Глава держави і головнокомандувач – Президент, який обирається всенародно на 5 років. Законодавчий орган – 2-палатний парламент (Національні народні збори у складі 295 депутатів і призначувана вілайєтними радами 96-місна Рада нації). Глава уряду (Ради Міністрів) – Прем’єр-міністр. Адм.-тер. поділ – 48 вілайєтів (провінцій). Багатопартійна спискова система виборів. Ценз активного виборчого права – 18 років, пасивного – 28 років.

5. Релігія. Офіційна релігія – іслам (мусульмани-сунніти – 98%). Є католики (французи, італійці) – 1%. Громади протестантів (методисти, реформати, АСД), у містах – іудаїсти.

Народно-Республіканський Рух (НРР). Поміrkована

консервативна католицька партія. Виникла у 1944. На виборах в Установчі збори (УЗ) Франції отримала: 21.10.1945 – 1 місце з 26 (27 240 голосів, 2,61%); 2.06.1946 – 1 місце з 26 (29 837 голосів, 3%). На виборах у територіальні збори отримала: 2.1948 – 3 місця зі 120; 2.1951 – 4 місця зі 120; 2.1954 – 9 місць зі 120.

БЕНІН (Республіка Бенін)

1. Географія. Б. – держава у Зх. Африці, на пн. узбережжі Гвінейської затоки. Межує з Того, Буркіною Фасо, Нігером, Нігерією. Протяжність кордону – 1 989 км. Довжина берегової лінії – 121 км. З пн. на пд. простягається на 700 км. Територія – 112 622 км² (= 18,65% території України). На пд. – низини, на пн. – плато, на пн.-зх. – гори Атакора (найвища точка – 635 м). Океан сформував береговий вал із піскових наносів рік і припливів, який з Пн. закриває від берега з лагунами. Клімат тропічний (на пн. субекваторіальний, на пд. екваторіальний, жаркий і вологий). 2 сезони дощів (березень–липень, кін. вересня–поч. листопада). На пн. бувають засухи. Судноплавні ріки – Нігер (на пн.),

Веме. Забруднення Нігеру й океану. Джунглі практично вирубані. У центрі, на пд. і у долинах рік збереглися вічнозелені тропічні ліси (> 1/4 території, 34 тис. км²); решта – високотравна савана з акаціями, пальмами (дум та ін. види), деревом каріте. Багата фауна – леви, пантери, гепарди, слони, буйволи, антилопи, мавпи, гієни, крокодили, птахи (переважно під захистом держави). 5 нац. парків і заповідно-мисливських господарств. Ботанічний сад у Котону.

Населення – 6 787 625 чол. 2/3 мешкають на пд. Більше 60 народностей, у т. ч. 42 етнічні групи: фон (40%), йоруба (10%), дагомей, баріба (10%), фулані-кочівники, еве, фульбе, аджа, сомба. Столиця Порто-Ново (232 736 жит.). Резиденція Президента, будівлі уряду та іноземних представництв знаходяться в Котону (650 660 жит.). 42% міського населення. 37,5% дорослого населення освічені. Офіційна мова – французька, поширені мови фон (47%), аджа (13%), баріба (10%), йоруба (9%), фулані (6%), сомба (5%), айзо (5%). Календар григоріанський. Нац. свято – День проголошення незалежності (1.08).

2. Історія. Б. здавна заселили племена гвінейської групи. У IV тис. до н. е. тут збирали зернові, бобові, плоди, коренеплоди. Бл. 598 до н. е. узбережжя Б. досягли *фінікійці*, які плавали навколо Африки, а в 474 пропливла експедиція карфагенянина *Ганнона*. У XIII ст. н. е. племена

баріба створили на пн. державу Боргу, а племена аджа – державу Аджа на пд. У XIII–XIX ст. існувало королівство Бенін (Едо). У XV ст. на території Б. поширилося скотарство. Тоді ж узбережжя Б. досягли *португальці* – капітани принца Генріха Мореплавця (1445–1461). Вони заснували на узбережжі опорні пункти работоргівлі (звідси назва країни – “Невільницький берег”). З Беніну в Америку було вивезено 16% африканських рабів. У XVII–XVIII ст. існувала держава Дагомея племені фон (на пд.). У XVII ст. з’явилися *голландці, французи, англійці*. В 1830 Б. досліджували англійці *Д.* і *Р.Л. Лендери*. У результаті колоніальної війни (1890–1894) країна стала колонією Франції (1894). 18.10.1904 вона увійшла до складу Французької Зх. Африки. 13.10.1946 – “заморська територія” Франції. 4.12.1958 – автономна республіка у складі Французького Співтовариства. **1.08.1960** – незалежність Республіки Дагомея (в 1975–1990 Народна Республіка Бенін, потім Республіка Бенін). Кілька разів владу брала армія. У 1972–1990 марксистський прорадянський режим, потім демократизація. Член ООН (1960).

3. Економіка. Б. – аграрна країна. Сільське господарство відстале. Сільгоспугіддя – 19 тис. км². Обробляють бавовник (на пн.), ямс, батат, каву, просо, сорго (на пд.), а також маніок, рис, кукурудзу. Тваринництво відгінно-пасовищне, слаборозвинуте. Умілі рибалки народу гун живуть на узбережжі в хатинках на палях. Хатинки збудовані з тека, деревина якого не гниє. Біля узбережжя виловлюють знамениту бенінську тілапію вагою до 50 кг. Корисних копалин небагато. Підприємства переробної, текстильної й харчової промисловості. Заготівля деревини. Залізниця (665 км). Експорт: бавовна, какао, сира нафта, цукор, продукти олійної пальми, тютюн, арахіс, цемент. Імпорт – машини й устаткування, текстиль, предмети широкого вжитку, продовольство, нафтопродукти. Основні торгові партнери: країни ЄС (Франція, ФРН, Бельгія, Іспанія, Нідерланди), США, Канада. Валюта – франк КФА (1 ф. = 100 сантимів). Ремесла. Фольклор. Б. – край, де всі співають і танцюють. Університет у Котону.

4. Державний устрій. За Конституцією від 1.01.1991, Б. – унітарна багатопартійна республіка. Глава держави й уряду – Президент, який обирається загальним голосуванням на 5 років. Вищий законодавчий орган – 1-палатний парламент (Національні збори, 83 депутати яких обираються на 4 роки). Є посада Прем’єр-міністра. Адм.-тер. поділ – 12 департаментів (провінцій), 67 супрефектур, 11 міських округ. Ценз активного виборчого права – 18 років. Ценз пасивного виборчого права для кандидата в Президенти – 35 років.

5. Релігія. Християни (католики, методисти, євангелісти, п’ятидесятники) – 35%, мусульмани-сунніти – 20%, прибічники місцевих вірувань – 45%.

Народний Республіканський Рух (НРР). Французька католицька помірно-консервативна партія. Заснована у 1944. На виборах в

Установчі збори (УЗ) Франції отримала: 21.10.1945 – 599 голосів (6,16%, 1 місце), 2.06.1946 – 575 голосів (6,6%, 1 місце).

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP).

Бенінська конфедерація віруючих працівників. Профспілка. Створена у 1952. Член МКТ.

БОТСВАНА (Республіка Ботсвана)

1. Географія. Б. – держава у Пд. Африці. Назва походить від народності тсвана. Межує з Намібією, Замбією, Зімбабве, ПАР. Протяжність кордону – 4 013 км. Територія – 581 730 км² (майже в 2,4 рази > за територію Великої Британії, = 96% території України). Рівнинна країна. ²/₃ території Б. займає западина пустелі Калахарі (пд.-зх.), з усіх боків оточена плато. Найвища точка – г. Отсе (1489 м). Клімат тропічний, на пд. субтропічний з яскраво вираженими ознаками континентальності. На пд. бувають нічні заморозки. Б. пересікає тропік Козерога (Пд.).

Головна ріка – прикордонна р. Лімпопо. На пн. – р. Окаванго, яка в деяких районах на десятки км тече під землею, а нижче порогів Попа розділяється на кілька рукавів й утворює величезний заболочений район (“Болота Окаванго”) площею 40 тис. км² – єдине місце у країні, що має поверхневі прісні води. Один з її рукавів, Нгабе, доходить до солоного оз. Нгамі, другий прорізає глибокий каньйон і впадає в западину Макгадікгаді з червоними солончакми і тимчасовими неглибокими солоними озерами та в оз. Цкау. На пн.-сх. –

р. Чобе (приток Замбезі). Річки в пд. і центр. Калахарі щорічно висихають. Основна частина країни – пустинна савана, що пересихає влітку. У місцях, де наявні підземні води, пустинна савана переходить у кущову з мімозами, акаціями, алое. На пн. ростуть баобаби, гаї дивовижних дерев мерули, плоди якого люблять слони. На берегах притоків Замбезі – галерейні ліси (S – 265 тис. км²), на озерах ростуть очерет і папірус. Фауна різноманітна (леви, леопарди, гієни, слони, бегемоти, жирафи, буйволи, зебри, шакали, гієни, антилопи, страуси, крокодили; є багато ящірок і змій). 3 нац. парки, 5 заказників.

Населення – 1 591 232 чол. (в основному на сх.). Етнічні групи: тсвани чи бечуани (8 груп: бамангвато, бангвакетсе, ботсвана, баквена та

ін.; 75%), шона (12%), бушмени сан (3%, у Калахарі), готтентоти (3%), ндебеле (1%), каланга, гереро та ін. Столиця – Габороне (186 007 жит.). 50% міського населення. 69,8% дорослого населення письменні. Офіційні мови – сетсвана, англійська. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (30.09).

2. Історія. Корінні жителі Б. – бушмени сан. У XI ст. з пн. прийшли племена тсвана. Розвинулося мисливство і збирання. Землероби почали використовувати залізні знаряддя праці. У XVII ст. з Трансваалю прибули сото (бечуани). Країну досліджували англійці *П.Д. Тратер* і *Соммервілл* (1801), *В.К. Харріс* (1836), *Д. Лівінгстон* (1849–1850), *Г.Т. Фріч* (1864–1866), *А. Андерсон* (1864–1880), швед *К. Андерсон* (1850–1853), чех *Е. Голуб* (1872–1879) та ін. У 1885–1964 країна була британським протекторатом Бечуаналенд. Опір колонізації. У 1895 пн. землі відійшли до колонії Кейп Пд. Африки. У 1935 Британія не погодилася на включення Бечуаналенду до ПАС. У 1948–1956 в еміграції був вождь нгвато С. Кхама. З 1.08.1964 – колонія, 3.03.1965 – внутрішнє самоуправління. Столицю перенесли з Мафекінга до Габоронеса (з 1969 – Габороне). **30.09.1966** Б. незалежна, назву країни змінено. З 1980-х до 1994 напружені відносини з ПАР. Член ООН (1966) і Співдружності націй.

3. Економіка. Б. – аграрна країна з розвинутою видобувною промисловістю. Головна с/г галузь – відгінно-пасовищне тваринництво, яке зазнає від посух і хвороб. Луки й пасовища – 75% території, орні землі – 2%. Сільгоспугіддя – 2 тис. км². Вирощують сорго, просо, кукурудзу, пшеницю, бобові, арахіс, тютюн, цитрусові, бавовник. Тваринництво (велика рогата худоба, кози, вівці). У с/г зайнято 75% населення. Нерідко трапляється голод. Мисливство й збиральство у бушменів. Обробна промисловість зорієнтована на експорт. Нові промислові міста. Після світової кризи 1990-х темпи розвитку економіки Б. знизились. Зовнішня торгівля залежить від ПАР, з якою Б. уклала митний союз. Через безробіття громадяни влаштовуються на сезонні роботи у шахти ПАР. Ремесла у тсвана. Залізниця (634 км). Експорт: алмази (3 місце у світі за видобутком, 80% вартості експорту), мідно-нікелевий концентрат, м'ясо й м'ясопродукти, шкури, шкіра, слонова кістка, текстильні вироби. Імпорт: машини й устаткування, нафтопродукти, паливо, текстиль, кукурудза, товари обробної промисловості. Основні торгові партнери: ПАР, Зімбабве, країни ЄС (Велика Британія, ФРН), Швейцарія. Валюта – пула (1 п. = 100 тхебе). Туризм. Ун-т у Габороне.

4. Державний устрій. За Конституцією від 1966, Б. – унітарна багатопартійна республіка. Глава держави й уряду – Президент, який обирається загальним голосуванням на 5 років. Законодавчий орган – парламент, що складається з Національних зборів (45 депутатів, 40 з яких обираються на 5 років, 4 призначаються Президентом, а Генеральний прокурор входить за посадою) і консультативної плеємінної Палати вождів. Глава уряду – Прем'єр-міністр. Адм.-тер. поділ – 10 округ і 4 міста. Ценз активного виборчого права – 21 рік (з річним цензом осілості).

5. Релігія. 50% населення – християни: протестанти (конгрегаціоністи, лютерани, реформати, пресвітеріани, англіканці, методисти, АСД) і католики. 50% язичників.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP).

БУРУНДІ (Республіка Бурунді)

1. Географія. Б. – невелика держава у Центр. Африці, на пн.-сх. узбережжі 2-го у світі за глибиною (1 470 м) оз. Танганьїка. Межує з Руандою, Танзанією, ДРК. Територія – 27 834 км² (дещо > за територію Сумщини). Велику площу займає плоскогір'я (гірське плато) на вододілі між Ніл і Конго висотою 1 500–2 000 м. Вузька смуга території Б. на зх.

лежить у районі Сх.-Африканського розлому. Найвища точка – г. Каронже на пн.-сх. від столиці (2 670 м). Клімат тропічний (субекваторіальний), помірно вологий, пом'якшується через значну висоту над рівнем моря. 2 сухих сезони. Основні ріки – Рузизі (сполучає озера Ківу й Танганьїку), Малагарасі (утворює долину на сх.), Рувуву – пд. витік Білого Нілу (Казумо та Аканьяру), Кагера – пн. витік Білого Нілу. Оз. Танганьїка – визначна пам'ятка всієї Африки. Озера на пн. Водоспади. Майже вся територія зайнята саваною з низькорослим рідколіссям. Лісів залишилося мало (1 тис. км²).

Ростуть евкаліпт, акація, молочай, олійна пальма, тамарінд. Багата фауна (слони, бегемоти, крокодили, леопарди, дикі кабани, антилопи, шерстокрили, птахи). Велике оз. Танганьїки багате на рибу, ³/₄ видів якої не зустрічаються більше ніде. 3 нац. парки, є резервати.

Населення – 6 373 002 чол. (густота населення – 242 чол. на 1 км², одна з найбільших в Африці). Етнічні групи: (ба)хуту (82%), (ба)тутсі (14%), пігмеї (ба)тва (1%). Столиця – Бужумбура (319 098 жит.). Колишня королівська резиденція – Гітега (бл. 30 тис. жит.). 9% міського населення. Лише 35,3% дорослого населення освічені. Офіційні мови – французька і (кі)рунді, поширена мова суахілі. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (1.07).

2. Історія. Першими мешканцями Б. були пігмеї тва. У XIV ст. з'явилися землероби хуту, а у XV ст. – скотарі тутсі, які створили королівства Тута, (Б)урунді (XVII ст.). Розвинулися мисливство й

збиральництво. Кастова система Б. була менш суворою, ніж у Руанді. Б. досліджували *араби* (XIX ст.), англійці *Р.Ф. Бертон*, *Д.Х. Спик*, *Д.О. (А). Грант* (1858–1860), *Д. Лівінгстон* (1869–1972), *Г.М. Стенлі* (1869, 1871, 1889), *В.Л. Кемрон* (1874), *Д. Томсон* (1878), німець *Г. фон Віссман* (1880–1883), угорець *Ш. Телекі* (1888). З 1.07.1890 до 06.1916 Б. – колонія Німеччини у складі Німецької Сх. Африки під назвою “Руанда-Урунді”. В 1919 передана під управління Бельгії. З 20.07.1922 Б. (з 21.08.1925 віце-генерал-губернаторство “Руанда-Урунді”) – підмандатна, а з 13.12.1946 - підопічна територія Бельгії. **1.07.1962** незалежна унітарна конституційна монархія. У 1966 король (мвами) *Мамбутса II* (1916–1966) скинутий в результаті військового перевороту, організованого його сином *Нтарі V-Чарльзом* (Шарль Ндізіє), який теж був скинутий. Країна проголошена республікою (28.11.1966). В 1966–1981, 1987–1992 періоди прямих військових правлень. Міжплеменні сутички, 30-літня громадянська війна (1966–1996, особливо загострилася в 1993–1996), біженці. У 1998 міжетнічні зіткнення хуту й тутсі відновилися. Бл. 750 тис. біженців у сусідніх країнах. Член ООН (1962).

3. Економіка. Б. – економічно відстала аграрна країна. Життєвий рівень населення низький. Панує іноземний капітал. Сільгоспугіддя – 14 тис. км². Для внутрішніх потреб вирощують боби, маніок, банани, кукурудзу, арахіс, пальмові продукти. Землеробство примітивне, мотичне. Хутірська система розселення селян, але ведеться робота зі створення сіл. Тваринництво (велика рогата худоба, вівці, кози, свині) має проблеми через нестачу пасовиськ, захворювання худоби. Рибальство на оз. Танганьїка. Є корисні копалини. Дрібні підприємства з переробки с/г продукції (текстильні, цементні, лісопильні), з виробництва продуктів споживання, одягу, взуття, ковдр тощо. Судноплавство на оз. Танганьїка.

Експорт: кава “Арабіка” (80% вартості експорту), чай, бавовна, бавовняні тканини (експорт с/г продукції забезпечує 95% валютних надходжень), мінеральна сировина, шкіра. Імпорт: промислові товари й товари широкого вжитку, машини й устаткування, нафтопродукти. Основні торгові партнери: США, країни ЄС (Бельгія, Франція, ФРН), Японія. Народні промисли. Валюта – бурундійський франк (1 б. ф. = 100 сантимів). Ун-т у столиці.

4. Державний устрій. За Конституцією від 13.03.1992, Б. – унітарна республіка. Глава держави – Президент, який обирається загальним голосуванням на 5 років. Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Національні збори, НЗ). Глава уряду – Прем’єр-міністр. Політична влада в руках народу хуту, військова – тутсі. Адм.-тер. поділ – 17 провінцій. Діє партійно-спискова пропорційна система. Ценз активного виборчого права – 18 років, пасивного – 21 рік.

5. Релігія. Католики – 62%, язичники – 23%, протестанти (англіканці, п’ятидесятники, методисти, євангелісти, баптисти, АСД) –

5%, мусульмани – 10%, є православні, індуїсти.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Партія ліберального спрямування. На общинно-комунальних виборах 15.11–8.12.1960 ХДС отримала 924 місця (з 2 873). У 1961 вона очолила новостворений блок “Фронт комун” (ФК), який на виборах у НЗ 18.09.1961 отримав 6 місць (138 406 голосів, 17,86%) із 64.

ЕКВАТОРІАЛЬНА ГВІНЕЯ (Республіка Екваторіальна Гвінея)

1. Географія. ЕГ – держава на зх. Центр. Африки. Складається з материкової частини Мбіні (Ріо-Муні) та о-вів у зх. частині Гвінейської затоки – Біоко (кол. Формоза, Фернандо-По, Масіас-Нгема-Бійого), Аннобон (кол. Пагалу), Мандьї, Коріско, Елобі-Гранде, Елобі-Шіко. Материкова частина межує з Камеруном, Габоном. Протяжність кордону – 539 км. Довжина берегової лінії – 296 км. Територія – 28 051 км² (у 1,2 рази > за територію Сумщини). Острівна частина – 2 тис. км². Рельєф – переважно нагір'я. Найвища точка – г. Малабо (3 050 м, на о. Біоко). На о. Біоко велика западина Сан-Карлос глибиною 1 300 м і діаметром 5 км, оточена горами. Клімат екваторіальний, вологий. Річкова сітка густа, повноводна (ріки Мбіні, Нтем). Вічнозелені екваторіальні ліси (S – 13 тис. км²). Багата фауна (леопарди, носороги, антилопи, буйволи, крокодили, бегемоти, змії, мавпи, птахи). 1 нац. парк, 1 заповідник.

Населення – 498 114 чол., у т. ч. фанг (83%, Ріо-Муні) і бубі (10%, Біоко) з пн.-зх. банту, плейєрос (4%), комбі, букеба, хауса. Столиця – Малабо (кол. Санта-Ісабель на Біоко, 38 тис.жит.). 47% міського еаселення. 78,5% дорослого населення письменні. Офіційна мова іспанська, поширені мови французька, фанг, бубі. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (12.10).

2. Історія. Спочатку на материковій частині ЕГ мешкали пігмеї, потім інші племена. Були мисливство й збиральництво. У I тис. до н. е. поширилося рільництво. Території країни досягали *фінікійці* (598 до н. е.), карфагенянин *Ганнон* (474 до н. е.). У Середні віки о-ви заселив народ бубі. З X ст. на узбережжі виникли поселення *арабів*. У 1472 португалець *Фернандо По* відкрив о-в, названий його іменем (1483). У 1474–1778 ЕГ, колонія Португалії, 10.03.1778 о. Біоко перейшов до Іспанії (офіційно в 1844), яка почала завоювання на материк.

У 1832 із Франції на о. Фернандо-По був направлений консулом мандрівник *Р.Ф. Бертон*. У 1862 з Мбіні в Калабар вийшов французький мандрівник *С.Н. Колтереї*. Утворилася колонія “Іспанська Гвінея” (1900). З 1959 ЕГ – “заморська провінція” Іспанії з правом самоврядування, з 01.1964 – “внутрішня автономія”. З **12.10.1968** – незалежність ЕГ. Військовий переворот 1979 започаткував тривалий період тоталітаризму. З 1991 перехід до демократичних форм правління. Член ООН (1968).

3. Економіка. ЕГ – аграрна країна. В економіці державний і приватний сектори. Основа економіки – с/г (зайнято бл. 80% населення). Сільгоспугіддя – 2,8 тис. км². З виїздом іспанців дуже знизилося виробництво. Проводиться політика “відкритих дверей”. Вирощують маніок, батат, кукурудзу, ананаси, рис, арахіс, ямс, цукрову тростину, цитрусові, овочі. Добувають сік каучуконосів. Невеликі підприємства з переробки с/г сировини. Лісозаготівля. Тваринництво малорозвинуте. Розвиток рибальства стримується відсутністю власного флоту. Залізниця (76 км). Державна монополія на зовнішню торгівлю. Експорт: кава, какао-боби (40% вартості експорту, з Біоко, одне з найкращих у світі), цінна деревина (20% вартості експорту), продукція олійної й кокосової пальм, банани, бавовна, нафта. Імпорт: продовольство, машини, устаткування, цемент, текстиль, промтовари, предмети широкого вжитку, нафтопродукти, будматеріали. Основні торгові партнери: країни ЄС (Іспанія, Франція), Нігерія, Камерун. Валюта – франк КФА (1 ф. = 100 сантимів). Вищу освіту отримують за кордоном.

4. Державний устрій. За Конституцією від 1990 (прийнята на референдумі 16.11.1991), ЕГ – унітарна республіка. Глава держави – Президент, який обирається загальним прямим голосуванням строком на 7 років. Має широкі повноваження – обіймає пости міністра збройних сил, державної безпеки, народного будівництва, призначає й звільняє всіх громадянських і цивільних осіб. Законодавчу владу здійснюють Президент і 1-палатний парламент – Палата представників народу (ППН), 80 депутатів якої обираються загальним голосуванням строком на 5 років. Законодавча діяльність парламенту не може суперечити із декретам, що видаються Президентом і мають силу закону. Виконавчу владу здійснює уряд (Рада Міністрів) на чолі з Прем’єр-міністром. Уряд призначається Президентом і звітний перед парламентом. Провінціями управляють призначувані Президентом губернатори. У містах муніципалітети очолюють мери, в сільській місцевості народ обирає общинні збори. Членів усіх судів призначає Президент. Адм.-тер. поділ – 7 провінцій. З 1992 багатопартійна мажоритарна виборча система стосовно більшості населення на базі 1-мандатних округів. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. 90% населення – католики (Біоко, Аннобон, Мбіні), бл. 5% – протестанти (пресвітеріани, методисти), бл. 5% – язичники,

бл. 0,5% – мусульмани (серед хауса).

Прогресивна Партія (ПП) (Progress Party of Equatorial Guinea, Partido del Progreso de Guinea Ecuatorial, PP) – християнсько-демократична партія. Створена невдовзі після 1991, коли були легалізовані політичні партії. Очолює уряд у вигнанні (в Іспанії), президентом якого є лідер партії *Северо Мото Нса*. Партія діє напівлегально. Її члени, які залишилися в ЕГ, переслідуються. Член ХДІ.

Партія Народний Союз (ПНС) (Partido Union Popular, PUP) – християнсько-демократична партія. На виборах у ППН 7.03.1999 ПНС отримала 11 771 голосів (6,41%, 4 місця). Член ХДІ.

ЕФІОПІЯ

(Федеративна Демократична Республіка Ефіопія)

1. Географія. Е. (Ityop'iyā, “Айтьоп'ія”, “країна людей з обпаленими сонцем обличчями”; 2 назва – “Абіссинія” – нині майже не вживається) – держава у Сх. Африці. Межує з Еритреєю, Джибуті, Сомалі, Кенією, Суданом. Територія – 1 130 139 км² (у 3,7 разів > за територію Італії, у 1,87 разів > за територію України). Протяжність кордону – 5 311 км. Рельєф: Ефіопське нагір'я ($\frac{1}{2}$ території, зх. і центр), гори (у т. ч. столові-плосковерхі), рівнина Огаден (пд.-сх.). На нагір'ї – ущелини й родючі долини, конуси згаслих вулканів, озера й тропічна рослинність. Активний рифтовий Східно-Африканський розлом тягнеться з пн-сх. на пд.-зх. Є

діючі вулкани (Дуббі та ін.). Часті землетруси. Найвища точка – г. Рас-Дашен (4 623 м). Клімат екваторіальний і субекваторіальний, жаркий, сезонно вологий: внизу – тропічний, вище – м'який субтропічний і помірний, в Огадені – клімат пустель і напівпустель, де дуже жарко і сухо. Западаина Афар – одне з найжаркіших місць на Землі. Спеку пом'якшує висота. У горах бувають нічні заморозки, на рівнинах –

посухи. Головні ріки – Аббай (Голубий Ніл) із великим і мальовничим вдсп. Тісат і каньйоном (довжиною 500 км, глибиною 1200–1500 м), Тенезе, Омо, Аваш, Уабі-Шебелле, Собат, Дауа, Генале чи Джубба, Атбара та ін. Озера (мальовниче Тана, Аббе, Ассаль, рифтові Звай, Абая, Чамо). Гарячі джерела в рифтовій зоні.

$\frac{1}{3}$ території Е. займають пустелі й напівпустелі (Данакіль, Суданська, Западаина Афар із солоним озером Ассаль на відмітці 116 м нижче рівня

моря). Багата флора й фауна. На сх. – трав'яні савани й лісосавани з зонтичними акаціями. На пд.-зх. у долинах рік і в горах – дощові тропічні ліси (250 тис. км²) з пальмами, дикі кавові дерева, деревоподібні молочаї, сикомори (гігантські фікуси). Високо в горах – тропічні аналоги альпійських луків. Незважаючи на тривале винищення тварин, ще зустрічаються слони, зебри, жирафи, антилопи, леви, сервали, леопарди, бегемоти, носороги, рисі, шакали, гієни, мавпи в лісах і саванах, страуси в Данакілі, саранча й муха цеце на пд., птахи. Більше 10 нац. парків. Є заповідники.

Населення – 67 673 031 чол. Етнічні групи: галла (оромо, 31%), амхара (30%), тігрінья (тігре, 7%), шангалла (6%), ґураґе (4,7%), сомалі (4,1%), п'яфя-сідамо (3,2%), данакіль, єменці, індійці, вірмени, греки та ін. Більша частина населення належить до ефіопської раси (проміжна між європеїдною й негроїдною). Тонкі риси обличчя, хвилясте волосся, високий ріст і шоколадного кольору шкіра роблять ефіопів досить вродливими. Столиця – Аддіс-Абеба (2 639 000 жит.). 17% міського населення. 35,5% дорослого населення письменні. Офіційна мова – амхарська, поширені галла, тігре, англійська, італійська, арабська, бл. 70 місцевих мов. Календар ефіопський. Нац. свято – День встановлення миру й демократії (28.05.1991).

2. Історія. Е. заселена в епоху раннього палеоліту. У IV тис. до н. е. тут поширилися зернові й бобові культури, плоди, коренеплоди. Бл. III тис. до н. е. розвинулося скотарство. Країну відвідували *єгиптяни* (з III тис. до н. е.), *нубійці*, *фінікійці* (600). Державність нараховує 3 тис. років. Уже у I тис. до н. е. на території Е. були різні держави. Населення виплавляло залізо. У V–IV ст. територію Е. підкорило Савське царство. Але на плато Тігре збереглися самостійні держави. Бл. 100–896 н. е. існувало самостійне царство Аксум, де правила династія Соломонідів (від *Менеліка I*, нащадка Соломона й цариці Савської, X ст.). Відвідували грек *Євдокс* з Єгипту (15 до н. е.), римлянин *С. Флакк* (70–80-ті рр.), грек *Фрументій* з Візантії (бл. 340), від якого цар *Езана* (325–356) хрестився. В Е. потрапляють євреї. У VI ст. цар Каліб (510–558) прийняв монофізитство. Через вторгнення у Пн. й Сх. Африку арабів Аксум занепав. У 896 владу захопила мусульманська династія Загве, яку змінила коптська (аксумська) династія Соломонідів (1270). Після 1000 виникли ісламські султанати Іфат (Ійфат), Адал (пн.), Хадья, Алва (пд.). З часів хрестових походів Абіссінія мала відносини з Європою. Е. відвідували *кавказькі* паломники (1317), араб *Ібн-Баттута* (1425), китаєць *Чжан Хе* (1417–1422), португальці (з 1490), які допомагали в боротьбі з мусульманами. У 1613 португалець *П. Паес* (Поіш) досліджував оз. Тана, верхів'я Голубого Нілу. Імператор *Суснийос* (1607–1632) прийняв католицизм (1623), а *Фасіледес* (1632–1667) видворив європейців і переніс столицю в Гондер.

Вторгнення мусульман (зі сх.) і племен галла (з пд.). Е. відвідували вірмени *Г.С. Георгій* (серед. XIV ст.), *Ованес* (кін. XVII ст.), вірменський “майстер” (при *Йоханнісі I*, 1667–1682), *Еліяс* (при *Іясу I*, 1682–1706),

М. Челебі (1700), Аствацатур і А. Бадасар'ян (XVIII ст.), якийсь вірменин (при расі Мікаелі Суулі, 1693–1781), венеціанець Н. де Конті (серед. XV ст.), португальці П. де Ковільян (1487–1492), М. Пінто (серед. XVI ст.), П. Паеш (1603, 1613), А. Фернандеш (1604), ймеонець Хасан Ібн Ахмед аль Хоакім аль Кавкабані (1647–1649), французи Ж. Лобо (XVII ст.), Ш. Понсе (1699), Т. Крумп (1700), шотландець Дж. Брюс (1768–1773), англієць Дж. Брюс (1769–1772). На пд. Е. держава Шоа. Ефіопом був дід російського поета О. Пушкіна А.П. Ганнібал, якого замолоду вивезено в Росію.

У кін. XVIII–на поч. XIX ст. держава ослабла і розпалася на ряд володінь. У 1855 Каса з Куари (імператор-негус Теодрос II, 1855–1868) об'єднав Ефіопію. Під час англо-ефіопської війни (1867–1868) він був розгромлений британцями (13.04.1868) і наклав на себе руки. Після Такле Гійоргіса (1868–1871) правив Йоханніс IV (Каза) (1872–1889), який переміг єгиптян при Марсбі (18.11.1875) і Гурі (5.07.1876), італійців при Догалі (01.1887). Але був розбитий і загинув у битві з махдистами Судану (9.03.1889). Негус Менелік II (1889–1913) переніс столицю в Аддіс-Абебу (1894), під час італо-ефіопської війни (1895–1896) розгромив італійців при Амба-Алаге (7.12.1895) та Адуа (1.03.1896).

У XIX–XX ст. Е. досліджували французи – капітани Ферре і Галінье (1831), брати А.Т. і А. Аббаді (1837–1848), С.Т. Лефевр (1839–1842), Ж. Лежан (серед. XIX ст.), В. Мунцінгер і А. Раффрей (1880-ті), А. Штекер (1883), англійці Г. Солт (1810), Г.П.Е. Рюппель, Е.Е. Комб і М. Тамізьє (1835–1836), Ч.Т. Бік (1840–1843), В.К. Харріс (1841), В.Л. Кемрон (1862), Ж.Б. Маршан (II пол. XIX ст.), В. Боттего (1895–1897, 1892–1893), Х.С.Х. Кавендіш (1897), вірмени Саак і Дімотеос, грузин Марабішвілі, італійці Салето (1851), А. Чеккі і Д. Кьяріні (1876–1881), А. Джульєтті (1881), П. Антонеллі (1883), Дж. Б'янкі (1884), німці Г. Дафтон, Т. фон Хейглін, Г. Штейднер, Г. Рольфс (1880–1881), українці Є.П. Ковалевський (1847–1848) і О.К. Булатович (1896–1899, 1911), росіяни М.С. Всеволожський (1838), Н.Р. Леонтьєв, Звягін і Цвстаєв (1894–1895), А.В. Єлїсєєв (1895), М.С. Леонтьєв (1899), П.В. Щусєв (1897–1898), Машков (1889–1892), А.К. Артамонов (1897–1898), П.М. Власов (1897), М.І. Вавілов (1926–1927), П.Г. Воронін (1946).

Після Ліджа Іясу I (1913–1916) і Зоудіти (1916–1930) правив Хайле Селассіє I (1930–1974). Зазнавши поразки в італо-ефіопській війні (1935–1936), Е. була у складі “Італійської Сх. Африки” (5.1936–5.05.1941). Звільнена британцями й партизанами. У 1942 в Е. заборонене рабство. У 1952 за рішенням ООН до Е. на федеративних засадах приєднана Еритрея (у 1962 перетворена на провінцію). У 1964 конфлікт із Сомалі. На поч. 70-х засухи, голод. Імператор скинутий (1974) і задушений (1975). У 1974–1987 військове правління. 12.03.1975 ліквідована монархія. 21.03.1975 – Соціалістична Республіка. У 1977–1991 марксистська прорадянська диктатура. Загострилися відносини із Суданом (1977–1978). За допомогою радянських інструкторів і кубинських військ Е.

виграла в Огадені війну з Сомалі (1977–1981). У 1984–1988 – голод. 10.09.1987 – Народно-Демократична Республіка Е. Виступи (з 1962) і партизанська війна (з 1974, за участі еритрейців і народу тігре) в Еритреї, що виграла війну (1991) і відокремилася (1993). У 1991–1995 перехідний період. З 22.08.1995 – ФДРЕ. У 1998–2000 прикордонна війна з Еритреєю. Член ООН (1945). В Аддіс-Абебі штаб-квартира ОАЄ.

3. Економіка. Е. – аграрна країна, одна з найменш розвинутих і найбідніших країн світу. С/г колективізоване за часів марксистського режиму. Сільгоспугіддя – 127 тис. км². Слабе технічне забезпечення, низька агротехніка. Тут зайнято бл. 80% робочої сили. Головна галузь с/г – рослинництво. Вирощуються дурра (сорго), ячмінь, пшениця, теф (зернова культура), кукурудза, овес, горох, сочевиця, цукрова тростина, бавовник, тютюн, банани, цитрусові, чай, олійні культури, бобові. 90% урожаю бобових дає індивідуальний сектор. Збирання тонізуючих і лікарських рослин, ладану. На Ефіопському нагір'ї збирають по 4 врожаї на рік. І все ж таки посухи створюють проблему голоду. Розводять велику рогату худобу (1 місце в Африці), овець, кіз, коней, верблюдів, ослів, мулів, домашню птицю. Рибальство. Збирають дикий мед. Корисні копалини. У промисловості (харчова, легка, текстильна, шкіряно-взуттєва, нафтопереробна, металообробна) 85% становить держсектор. Ремесла (ткацтво, обробка шкіри, кістки, дерева). Залізниця (понад 1 тис. км).

Експорт: кава (70% валютних надходжень), фрукти, овочі, золото, платина, шкури, цукор, м'ясо, бобові, сім'я олійних культур, зернові, кунжут. Імпорт: текстиль, нафта й нафтопродукти, паливо, промислова сировина, продовольство, хімічні товари, транспортні засоби, устаткування та ін. вироби машинобудування. Практично вся зовнішня торгівля здійснюється через порт Джібуті. Основні торгові партнери: країни ЄС (Велика Британія, Франція, ФРН, Італія), США, Японія, Саудівська Аравія, Росія. Валюта – бирр (1 б. = 100 центів). Два університети в Аддіс-Абебі. У Лалібеї унікальний комплекс із 11 монолітних церков (XII–XIII ст.), вирубаних у вулканічному туфі. Поблизу Гондера комплекс монастирів (XIV–XV ст.) із чудотворним басейном, вода якого лікує жінок від безплідності.

4. Державний устрій. За Конституцією від 8.12.1994 (набула чинності 22.08.1995), Е. – федеративна республіка. Глава держави й уряду – Президент (обирається РНП). Законодавчий орган – 2-палатний парламент, що складається з Ради народних представників (РНП), яка обирається на 5 років (20 місць зарезервовано для кооптації депутатів від нац. меншин), і Федеральної ради (117 депутатів, кожний етнос кооптує 1 депутата). Виконавча влада належить Перехідному уряду. Адм.-тер. поділ – 9 штатів і 2 міста. Виборчий закон 1993 увів багатопартійну 1-турову мажоритарну виборчу систему відносно більшості голосів на базі 550-ти 1-мандатних округів. Ценз активного виборчого права – 18 років, пасивного – 21 рік.

5. Релігія. Монофізити (Ефіопська православна церква) – 53%, мусульмани-сунніти – 30%, язичники – 12%, а також ефіопо-католики (уніати), католики, вірмено-григоріанці, православні, протестанти (лютерани, євангелісти, пресвітеріани, англіканці, АСД).

Асоціація християнської молоді (1970–1973).

ЗІМБАБВЕ **(Республіка Зімбабве)**

1. Географія. З. – держава на пд. Африки. Межує з Мозамбіком, ПАР, Ботсваною, Замбією. Протяжність кордонів – 3 066 км. Територія – 390 759 км² (= 64,72% території України). Майже всю територію З. займають плато й плоскогір'я. Найвища точка – г. Іньянгані (2 596 м) на пн.-сх. Клімат помірний (субекваторіальним на пн. і тропічний – на пд.). Великі річки – Замбезі (зі штучним вдсх. Каріба і найбільшим у світі вдсп. Вікторія – 1 800 м ширина і 120 м висота), Лімпопо, Шашані, Саньяті, Сабі з

вдсп. Чівіріра, Лунді, Гваї. Більшу частину території країни займає савана з густим трав'яним покривом. Поблизу сх. кордону тягнуться тропічні ліси (88 тис. км²). Різноманітна фауна (слон, гіпопотам, лев, леопард, зебра, жираф, гієна, крокодил, антилопа, бабуїн, буйвол, імпала, пітон, птахи), але більшість тварин знаходиться в нац. парках (наприклад, поблизу курортного міста Мутаре та ін.). Водиться муха цеце. Понад 20 нац. парків.

Населення – 11 376 676 чол. Етнічні групи: банту (97%, у т. ч. (ма)шона – 71%, (ма)тебеле – 16%), білі (2%), індійці, європейці. Столиця – Хараре (1 444 534 жит.). 35% міського населення. 85% дорослого населення письменні. Офіційна (державна) мова – англійська, поширені мови (чи)шона, ісіндебеле. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (17.04.1980).

2. Історія. Територія З. заселена в добу палеоліту. Бл. 800 н. е. населення почало використовувати залізні знаряддя праці. Були центри обробки металу. Перша цивілізація в З. ґрунтувалася на розробці золотих копалин. Бл. 800 територію З. зайняли банту, які у XI ст. звели місто Великий Зімбабве, що стало столицею імперії Мвене-Мутапа (Мономотапа, пн.) (XIV ст.–1693). Через порти на узбережжі Мозамбіка велася торгівля з *арабами*. У XV ст. на пд. виокремилася імперія Шона (Каранга). З приходом португальців у XV ст. вона ослабла, постала держава Кітаве. У 1570–1572 З. відвідав португалець *М. Баррету*. У 1629 португальці поставили в З. маріонеткового правителя. У 1693

виникла імперія Розві, у XVIII ст. – королівство Ндебеле. На поч. XIX ст. на пд. З. – королівство Матабеленд із королем Мциліказі (Моселекатсе) (1823–1868) та його сином Лобенгула. На пн. З. – королівство Машоналенд. Країну досліджували англійці Д. Лівінгстон (1854–1856, відкрив вісп. Вікторія), К. Маух (1860, відкрив поклади золота), Мор. Відвідували португальці А.А. Серпа-Пінту (1878), Х.А. де Бріто-Капелло й Р. Івенш (1884–1885).

У 1888 1 із правителів Матабеленду передав права на розробку копалин Сесілю Родсу. У 1889 З. – колонія Британії. У 1894 землі шона й матебеле об'єднані в колонію Пд. Родезія. Опір колонізації. Повстання 1893, 1896–1997. У 1923 автономна колонія Пд. Родезія. У 1953–1963 – Центральноафриканська Федерація Родезії (Пн. – Замбія, Пд. – Зімбабве) і Ньясаленду (Малаві). У серед. ХХ ст. антирасові виступи. 11.11.1965 уряд на чолі з Яном Смітом (1965–1979) проголосив незалежність Пд. Родезії (з 1970 – Республіка Родезія), де влада належала білій меншині. Її ніхто не визнав. Почалася партизанська боротьба проти апартеїду (1966–1979). У квітні 1979 урядовський уряд (1979–1980) чорношкірого єпископа Абеля Музореви (Об'єднана Африканська Нац. Рада) проголосив Республіку Зімбабве-Родезія, але її не визнано. У 1980 влада перейшла до чорношкірої більшості, **17.04.1980** – незалежність Зімбабве. Поступовий перехід до однопартійної системи. Прем'єр-міністр (1980–1987) та Президент (з 1987) Р. Мугабе (з машона). До поч. 1990-х провокації з боку ПАР. У 1995 арешт пастора Ндабінгві Сітоле (лідер ОАНР – єдиної (з 1972) опозиційної, але угодівської партії в парламенті, помер 12.12.2000 у США). З країни видавлюються білі фермери. За указом Р. Мугабе в 2000 почалося переселення чорношкірих “ветеранів війни” на землі, що були власністю білих. Це призвело до серйозних сутичок. На виборах 2008 балотувалися Р. Мугабе й опозиційний кандидат. Член ООН (1980) і Співдружності націй.

3. Економіка. З. – бідна аграрно-індустріальна країна. 70% населення у с/г. Сільгоспугіддя – 29 тис. км². Вирощують каву, цукрову тростину, кукурудзу, овочі, квасолю, арахіс, рис, пшеницю. Тваринництво. Рибальство. Лісозаготівля. Багаті мінеральні ресурси. 90% продукції видобувної промисловості експортується. Обробна промисловість (харчова, хімічна, текстильна, машинобудівна). Торгівля. Залізниця (2,6 тис. км). Експорт: тютюн (головна експортна культура), золото, феросплави, бавовник, азбест, нікель, цукор. Імпорт: метали, продукція машинобудування, транспортні засоби, текстиль, продовольство, каучук, хімічні товари, лікєро-горілчані вироби. Основні торгові партнери: країни ЄС (Велика Британія, ФРН, Італія), США, Японія, сусідні африканські країни (ПАР). Туризм. Ремесла. Валюта – зімбабвійський долар (1 з.д. = 100 центів). Університети. Низька тривалість життя.

4. Державний устрій. За Конституцією від 1980 (з поправкою від 9.10.1989), 3. – унітарна республіка. Глава держави, уряду, головнокомандувач – Президент, який обирається загальним голосуванням на 5 років. Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Представницькі збори, 100 депутатів, у т. ч. 80 обирає африканське населення, 20 – європейське). Усі депутати обираються на 5 років. Виконавчий орган – уряд на чолі з Прем'єр-міністром. Адм.-тер. поділ – 8 провінцій і 2 міста. Ценз активного виборчого права - 18 років.

5. Релігія. Християни (бл. 34%), у т. ч. католики (8%), протестанти (12%), африканські християни (13,6%). Індуси і мусульмани - 1%, язичники – 64%. Є православні, іудеї та ін.

Юніоністська Партія – про англійська партія. Заснована в 1934. У 1920 їй передувала юніоністська асоціація.

КАМЕРУН (Республіка Камерун)

1. Географія. К. – держава у пн.-зах. частині Центр. Африки. Межує з Нігерією, Чадом, ЦАР, Республікою Конго, Габоном, Екваторіальною Гвінеєю. Протяжність кордонів – 4 591 км. На пн. омивається оз. Чад, на пд. – затокою Біафра. Довжина берегової лінії – 402 км. Територія – 464 952 км² (= 85% території Франції, = 77% території України). Камерун – “Африка в мініатюрі”. Різноманітний рельєф. З пд. на пн. простягаються смугами 4 топографічні регіони (прибережна рівнина, плато Адамава, савана, гори з пісками на пн.).

Більше 70 вулканів. Найвища точка – влк. Камерун (4 095 м, діючий конус Фако – 4 070 м). Клімат жаркий, вологий екваторіальний, напівсухий. Мальовничий Пальмовий берег К. Ріки Шарі, Логон, Нтем, Санага з вдсп. Нахтігаль, Фаро, Ньонг, Бенуе, Нгоко, Джа з вдсп. Шолле. Є лагуни й болота,. Неоднорідна флора: мангри, вологі тропічні ліси (359 тис. км²), савани, трави. Велика кількість дерев (фікуси, евкالیпти, хлібне дерево, олійна пальма, каучуконоси, тік). Багата фауна (леви, леопарди, слони, носороги, антилопи, шимпанзе, горили, крокодили, змії, птахи). 5 нац. парків і 5 заповідників.

Населення – 16 184 748 млн чол. В К. мешкають понад 200 етнічних груп: бамілеке (27%), беті-пахонін (18%), кірді (15%), фулані (9,5%), баса бакоко (8%), байя мбум (6%), фульбе, фанг, дуала, хауса,

мака, бамум, бата, мандара та ін. У лісах живуть пігмеї. Столиця – Яунде (1 444 000 жит.). Економічна столиця – Дуала (1 670 000 жит.). 48% міського населення. 64,3% дорослого населення письменні. Офіційні мови – французька й англійська, поширені 24 місцеві мови й діалекти: фанг, дуала, бамілеке, хауса, фула, тікар, мака та ін. (на пд. – банту, на пн. – суданські). Календар григоріанський. Нац. свято – День проголошення унітарної республіки (20.05).

2. Історія. Перше населення К. з'явилося в добу палеоліту. Здавна жили пігмеї. У 598 до н. е. Камеруну досягли *фінікійці*, а у 474 до н. е. – карфагенянин *Ганнон*. У V ст. до н. е. розвинулося скотарство, обробіток заліза. Розвинулося мисливство й збиральство. З часу Раннього Середньовіччя були різні держави. У XV–XVII ст. після вторгнення кочівників фульбе на пн. утворилися мусульманські держави (Борну, емірат Адамауа – XIX ст.); у центрі існувала держава Кварарафа (Коророфа). Були держави Олд, Калабар. Гирло р. Вурі відкрив португалець *Р. ді Сікейра* (1472). *Португальці* відкрили й влк. Камерун. У 1481 вздовж узбережжя К. плавав португалець *Д. Кан*. Через велику кількість креветок португальці назвали країну Ріу-дош-Камаройнш (“Ріка креветок”). У XVII ст. на узбережжі засновані факторії для купівлі-продажу рабів (работоргівлі), слонової кістки тощо. У XVII–XIX ст. у Пн.Камеруні існував султанат Мандара. У XVIII ст. у Центр. Камеруні утворився султанат Бамум, який боровся з мусульманськими державами. На поч. XIX ст. утворилися держави (Ебое та ін.) на пд. К. Країну досліджували німці на англійській службі *Г. Барт* і *А. Овервег* (1850–1855), англієць *Р. Бертон* (1861), француз *Л. Мізон* (1891–1893).

У 1858 Пд.-Зх. Камерун став британською колонією “Вікторія”, а з 1884 – протекторатом “Амбас-Бей”. У 1884–1911 Німеччина завоювала решту країни, яка стала її протекторатом (“Камерун”). У 1914–1916 К. окупували англо-французькі війська. У 1919 Сх. К. (80% території) перейшов до Франції, Зх. – до Британії (20% території), які отримали мандати Ліги націй (1922) та ООН (1946). Повстання (1929–1929, 1931). У 1955 Пд.-Зх. К. став автономним районом у межах федерації Нігерія. У 1958 французький протекторат отримав самоврядування. 15.05.1958 пд. частина Зх. К. добилася прав самостійного р-ну в межах Федерації Нігерія. **1.01.1960** Сх. К. став незалежним. Після референдуму (1961) у Зх. К. його пд. частина (Республіка К.) приєднана до Сх. К., а пн. – до Нігерії. З 1.10.1961 – Федеративна Республіка К., з 20.05.1972 – Об'єднана (унітарна) Республіка К., з 4.02.1984 – Республіка К. У 1990 уведена багатопартійна система. Член ООН (1960) і Співдружності націй (1995).

3. Економіка. К. – аграрна країна, провідна в Центр. Африці за економічними показниками. Корисні копалини. Переробні й промислові підприємства державної й змішаної форм власності. Заготовка чорного, червоного, ебенового, залізного дерева. У с/г зайнято 80% робочої сили. Вирощуються какао (5 місце у світі), кукурудза, бавовник, маніок, арахіс, пшениця, рис, просо, сорго, цукрова тростина. Тваринництво, рибальство.

Залізниця (1 172 км). Експорт: цінна деревина (6 місце у світі), нафта, тютюн, кава, какао, банани, каучук, арахіс, пальмова олія, алюміній, бавовна, тканини, взуття. Імпорт: транспортні засоби, устаткування, побутова техніка, продовольство, медикаменти, нафтопродукти. Основні торгові партнери: країни ЄС (Франція, ФРН, Нідерланди, Італія, Іспанія), США, Канада, Японія. Валюта – франк КФА (1 ф. = 100 сантимів). Університет в Яунде. Розвинутий футбол.

4. Державний устрій. За Конституцією від 12.1995, К. – унітарна республіка. Глава держави й виконавчої влади – Президент, який обирається на 5 років. Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Національні збори) у складі 180 депутатів (обираються на 5 років загальним прямим голосуванням). Конституція передбачає і створення верхньої палати (Сенату). Глава уряду (Прем'єр-міністр) підзвітний Президенту. Адм.-тер. поділ – 10 провінцій. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Католики – 54%, протестанти (пресвітеріани, євангелісти, баптисти, АСД, лютерани, єговісти) – 4%, мусульмани-сунніти – 35%, решта - язичники (хауса, фанг, дуала, мака, бамілеке, мандара, фульбе, тікар, бамум, араба, тів, канурі).

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Член ХДІ.

КЕНІЯ (Республіка Кенія)

1. Географія. К. – держава в Сх. Африці. Межує з Танзанією, Угандою, Суданом, Ефіопією, Сомалі. Протяжність кордону – 3 446 км. На пд.-сх. омивається водами Індійського океану (довжина берегової лінії – 536 км), на зх. – оз. Вікторія. Територія – 582 646 км² (= 96,5% території України). К. – 1 з найпрекрасніших африканських країн. Рельєф – прибережна зона

рівнин, пустинне плато, плоскогір'я, хребти. По всій території К. простягаються гори. На Зх. проходить Сх.-Африканський розлом (Велика Рифтова долина як продовження розлому Червоного моря). Із дна впадини піднімаються діючі і згаслі влк. (Лонгошот, 2 777 м. та ін.). Найвища точка – г. Кенія (5 199 м, 1 з найвищих в Африці, вважається святою). Заток і бухт мало. Річкова сітка малорозвинута. Річки – Тана

(Озі) і Галана (Аті), Теркуелл – маловодні, несудоходні, впадають в океан та озера. Водоспади (Лугарде, Чанлерс, Хейтонс). Озера Вікторія (глибина 80 м), Рудольфа (солоне), Туркана, Магаді (солоне), Барінго, Амбоселі (солоне), Наївашо та ін. Болото Лоріан. Колодязі.

Клімат на плато субекваторіальний, відносно нежаркий і не надто вологий, але разом з тим мінливий і непередбачуваний. На узбережжі клімат тропічний, жаркий, вологий. К. навпіл перетинає екватор. На північ від екватора клімат жаркий і сухий (напівпустеля), на пд. – 3 підрегіони (вологе жарке узбережжя, плато з помірним кліматом, тропічний клімат у р-ні оз. Вікторія). 2 сезони дощів (березень–квітень, листопад–грудень). $\frac{2}{3}$ території К. займає опустелена савана на плато, де ростуть акації, молочаї, баобаби, злакові. В районах тропічних лісів у горах (пд. і пд.-сх., 168 тис. км²) переважають високі дерева, раусонія, дріпетіс, капський каштан, ялівець, бамбук, камфорне дерево. На узбережжі ростуть пальми, мангрові, тикові й сандалові дерева. Регіон “ньїка” охоплює пн. країни та її пд.-сх. частину. Це – пасовища з чагарником і поясом рослинництва вздовж долини р. Тана. К. – край сафарі, тому тваринний світ дуже понищений. Дикі звірі (лев, леопард, гепард, слон, носорог, зебра, буйвол, жираф, антилопа, мавпи) збереглися в бл. 20-ти заповідниках (Амбоселі, Масаї-Мара, Нгонг та ін.) і понад 20-ти нац. парках (Маунт-Кенія, Цаво та ін.). Зустрічається багато змій і птахів (страус, секретар, дрофа, цесарка, гриф, фламінго, марабу). У ріках водяться бегемоти й крокодили (раніше численні, на сьогодні майже знищені). У р-ні оз. Вікторія – осередок мухи цеце. Є морські нац. парки. У р-ні Малінді – підводний заповідник (морська фауна, коралові рифи). Охоронні зони займають 13% території К.

Населення – 31 138 735 чол. 50 етнічних груп: банту (всього 66%: кікуйю – 29%, кур'я, луйя, балух'я – 13,8%, акамб – 11,3%, ембу, меру – 5%, мбера, тарака, суахілі, сегею, покомо, таїта, тавета), нілотська група (луо – 12,8%, календжін – 10,8%, масаї, самбуру, туркана, тесо, елмоло, нанді, мараквет, покот, туген, кіпсігіс, елконі), кушіти (галла, сомалі, боні, орма, боран, габбра). Мешкають міджиксенда (5%), гусії (6%), а також особи індо-пакистанського походження (у Найробі, Момбасі, Кісуму, Накуру), європейці, араби (на узбережжі). Столиця – Найробі (2 143 254 жит.). Інші великі міста: Момбаса (500 тис. жит.), Кісуму (230 тис. жит.), Накуру (170 тис. жит.). 32% міського населення. 78,1% дорослого населення письменні. Офіційні мови – суахілі, англійська. Поширені мови кікуйю, луо, лух'я та ін. (наприклад, камба). Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (12.12.).

2. Історія. Назва К. походить від назви г. Кенія (“Кее-нійя” мовою масаїв і самбуру – “біла гора”). У Кенії з'явилися перші люди (понад 3 млн років тому), хоча це маловивчена проблема. Потім мешкали племена мисливців. У III–II тис. території К. досягали *егіптяни*, які плавали в Пунт. У II тис. до н. е. з Ефіопії в К. мігрували войовничі кушіти. У 600 тут плавали *фінікійці*. У цей час у К. поширилося скотарство, обробка заліза. Бл. 175 н. е. грек *Євдокс* бачив г. Кенія та оз. Вікторія. Згодом поселення на

узбережжі (до Занзібару включно) засновували греки й *римляни*. У VII–VIII ст. н.е. на узбережжя К. прибули мусульмани з Аравії і *шірази* з Персії, що заснували міста-держави (колонії Момбаса, Малінді, Ламу та ін.). Бл. 1000 переселилися рівнинні нілоти. В XI–XV ст. виникають місцеві поселення. З XIV ст. почали переселятися банту, з 1400 – гірські нілоти. Розвинулося мисливство й збиральство. К. відвідали араб *Ібн-Баттута* (1425–1454), 3-й загін експедиції китайського мореплавця *Чжен Хе* (1417–1422).

У 1498 уздовж узбережжя К. проплив португалець *В. да Гама*, який у Малінді взяв арабського лоцмана *Ахмеда ібн-Маджіда*. У 1500 плавав португалець *П. Кабрал*. У кін. XV–XVIII ст. К. була об'єктом боротьби між португальськими колоністами й арабами (ті й інші вели работорівлю). На поч. XVI ст. португальці підпорядкували собі міста на узбережжі й поклали край арабській монополії на торгівлю в Індійському океані. Їх колоніальне правління над узбережжям тривало понад два століття. У XVII ст. у Кенію прийшло мирне плем'я туркана, яке поселилося на берегах оз. Туркана і до сьогодні займається ловлею крокодилів та риби. Водночас із Судану прийшли луо, які знищили $\frac{1}{4}$ населення, але половину завойовників поблизу оз. Вікторія виморола епідемія сонної хвороби. У кін. XVIII ст. африканці й араби Оману розгромили португальців і захопили Момбасу. У 1720 араби знов почали контролювати узбережжя, яке ввійшло до складу султанатів, що були васалами султанатів Оман і Маскат (з 1740 – Занзібар). Плавали *голландці*, *англійці*, *французи*. У XVIII ст. з пн. прийшли масаї, яких витіснили землероби кікуйя, що мігрували з пд.

З 1840-х Британія почала торгівлю на кенійському узбережжі. У XIX ст. відбувається проникнення в К. громадян Німеччини. У 1848 німець *І. Крапф* досяг г. Кенія. Країну досліджували англійці *Г.А. Фішер* (1882), *Дж. Томсон* (1882), угорець *С. Телекі-де-Чек* (1885–1888), *Ф.Д. Джексон* (1889–1890), *Д.Р.Л. Макдональд* (1891), *Дж. Дандас* (1891), *В. Боттего* (1897), німці *Дж.Р.В. Пігот* (1889), *К. Петерс* (1890). Водночас боротьба Німеччини й Британії змінила характер розвитку країни. У 1885–1890 Німеччина встановила протекторат над обл. Віта. У 1886 Британія й Німеччина підписали угоду про поділ сфер впливу (Кенія – до британської). У 1888–1889 повстання проти англійців. У 1890 Британія остаточно захопила К. 1.07.1867 султан Занзібару уступив англійцям у тимчасову оренду прибережні р-ни К., які в 1890, згідно з угодою з Німеччиною, стали протекторатом “Британська Сх. Африка”. Потім вплив Британії поширився на всю країну. Повстання *Мбарука* (1895–1896) і нанді під керівництвом *Койталеля* (1896–1905). К. стала важливим центром торгівлі й работорівлі. Рабів вивозили до Індії й Азії. У 1897–1901 під час будівництва залізниці Момбаса-Кампала загинуло 100 тис. робітників, завезених з Індії. Країну ослабляли постійні війни між племенами. Колонія Великої Британії з 23.07.1920. У 1924 Британія продала Італії Джубаленд, який став частиною Італійського Сомалі. У 1920-х до К. переселилося багато англійців.

Під час II світової війни активізувався визвольний рух. У 1944 перший місцевий житель був обраний на керівний пост. Національним лідером став представник кікуйя Джомо Кеніата – ув'язнений у 1952–1959, згодом 1-й глава уряду (1962–1964) і 1-й Президент (1964–1978). У 1952–1956 відбулося повстання, під час придушення якого понад 13 тис. повстанців убито, 100 тис. кинуто до концтаборів і в'язниць. У результаті повстань і бунтів у К. загинуло більше народу, ніж у решті африканських країн. У 1961 кенійці добилися надання їм більшості місць в уряді. З 1.06.1963 – внутрішнє самоуправління. **12.12.1963** – незалежність. Республіка з 12.12.1964. У 60-х здійснювалося “будівництво африканського демократичного соціалізму”. Водночас білі й чорні зрівняні в правах, не притісняються колоністи. У 1973–1992 тиранічний однопартійний режим. У 70-х прикордонні конфлікти з Угандою і Сомалі. У 1982 придушена спроба військового перевороту. Потім легалізована багатопартійна система (1991–1992). У серпні 1998 відбувся вибух у посольстві США у Найробі, в чому американці звинуватили терориста Усаму Бен Ладена. К. – член ООН (1963) і Співдружності націй.

3. Економіка. К. – аграрна країна, але одна з небагатьох африканських країн, чия економіка розвивається стабільно. Сприяння місцевому й іноземному, передусім англійському капіталу, позиції якого зміцніли. Провідна галузь – с/г, де зайнято 80% населення (31% ВВП). Сільгоспугіддя становлять 45 тис. км². Збереглося общинне землеволодіння. Вирощують рис, кукурудзу, пшеницю, бавовник, цукрову тростину. Товарні с/г к-ри: чай, кава, піретрум (екстракт – 70% світового виробництва), сізаль. Посухи створюють проблему голоду. Тваринництво (велика рогата худоба, вівці, кози, свині, верблюди, домашня птиця). Рибальство. Заготовка деревини (вирубання екваторіальних і тропічних лісів). Корисні копалини. Видобуток природної соди. Харчово-смакова, текстильна промисловість. Шкіряні, цементні, хімічні, металообробні, нафтопереробні підприємства. Текстильна фабрика, автозборний, лісопильний заводи. Залізниця (2 730 км). Морські порти Момбаса, Малінді і Ламу. Виробництво електроенергії.

Експорт: чай, кава, тютюн, сізаль (2 місце у світі), шкіра, шкури, екстракт піретрума. Фрукти і овочі, консервовані ананаси, нафтопродукти, плавиковий шпат, кальційована сода, цемент. Імпорт: сира нафта, станки й обладнання, автомобілі, прокат чорних і кольорових металів, синтетичні смоли, папір, лікарські препарати, добриво. Основні торгові партнери: країни ЄС (Велика Британія, ФРН, Нідерланди), США, Японія, країни Бл. Сходу, країни Африки (Танзанія, Уганда). Грошова одиниця – кенійський шилінг (1 к.ш. = 100 центів). В офіційній статистиці використовується кенійський фунт (1 к.ф. = 20 кенійських шилінгів). У нац. музеї в Найробі фібергласова копія найзнаменитішого слона Африки – Ахмеда. Ремесла. Туризм. Багато безробітних і біженців із Сомалі. Чудові курорти, на узбережжі – пляжі. 2 університети.

4. Державний устрій. За Конституцією (Республіканським статутом) від 12.12.1964 і Конституційним актом від 1969, К. – багатопартійна президентська республіка. Глава держави, уряду й головнокомандувач – Президент (з 1991 обирається прямим загальним голосуванням на 5 років). Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Національні збори, 222 депутати, яких обирають на 5 років, і 12 депутатів призначаються Президентом). Президент призначає й звільняє членів уряду (віце-президента й міністрів). Адм.-тер. поділ: 7 провінцій і 1 столична округ (муніципалітет) на чолі з комісарами, яких призначає Президент. Конституційною поправкою від 17.12.1991 скасована однопартійна виборча система (діяла з 1969). 1-турова мажоритарна виборча система. Ценз активного виборчого права – 18 років, пасивного – 21 рік, ценз осілості для виборців – 1 рік.

5. Релігія. Понад 79% населення – християни (45% – протестанти, 33% – католики, 1,2% – православні). Християнство поширене на підвищеннях і на зх. країни. В областях поблизу оз. Вікторія особливо багато християнських течій і церков, де проповідуються вчення, найчастіше започатковані місцевими пророками й священиками. Є мусульмани (10%), індуїсти. Нефундаменталістський іслам, який пропагують сунніти, домінує на узбережжі й пн.-сх. країни. 10% населення сповідує місцеві язичницькі вірування. Проте, хоча релігії корінних племен зберігаються і час від часу релігійні ритуали супроводжуються жертвоприношеннями, позиції християнства й ісламу залишаються непорушними. Є релігійні суди каді.

Християнсько-Демократичний Рух (ХДР) (Christian Democratic Movement of Kenia, CDM). Входить до ХДІ.

КОНГО **(Демократична Республіка Конго)**

1. Географія. ДРК – держава в Центр. Африці. Територія – 2 344 885 км² (3 місце в Африці за площею, у 77 разів > за територію Більгії, у 3,88 рази > за територію України). Займає майже весь басейн р. Конго. ⁹/₁₀ її території знаходяться в басейні р. Конго (у центрі – западина Конго), частково в басейні Верхнього Нілу. ДРК межує з Конго (Браззавіль), ЦАР, Суданом, Угандою, Руандою, Бурунді, Танзанією, Замбією, Анголою (у т. ч. з анклавом Кабінда). Протяжність кордону – 10 271 км. Має вузький (довжиною 37 км) вихід до Атлантичного океану. Екватор перетинає країну протягом 1 300 км. На пд. околицях країни

пісковикове плато й гори. Найвища точка – г. Маргеріта (5 109 м) у горах Рувензорі. На Сх. бл. 100 влк. (Ньярагонго, Ньямпагіра та ін.). Землетруси. Велика Рифтова долина. Клімат екваторіальний жаркий, місцями субекваторіальний (на пд., на плато і в горах прохолодніше). На екваторі постійна вологість і дощі.

ДРК має великі гідроресурси. Головна ріка – Конго з притоками (Ломамі, Луалаба, Убангі, Касаї та ін.). Вдсп-и: 8-ступінчатий Лівінгстона і 7-ступінчатий Стенлі (на р. Конго), Шамбо і Порт-Анфер (“Пекельні ворота”) (на р. Луалабі), Франца-Йосифа і Гійом (на р. Кванго), Мамбіліма (на р. Луапула), Маквангу (на р. Уелле), Гбагіла (на р. Убангі), “Драбина Венери” (на р. Ісахе), 40-метровий Колоба (на р. Лової), Оанга (на р. Арувіма). Озера в основному на Сх. (Танганьїка, Ківу, Альберт, Едвард, Мверу). Менші озера в інших регіонах: Тумба, Маї-Ндомбе (зх.), Кабамба, Упемба, Кабве, Нзіло (пд.). Болота. У центрі, у вологих вічнозелених тропічних лісах (Ітурі на сх.) бл. 50 цінних порід дерев (ебенове, іроко, якуме). Ліси займають половину території країни. Ліси – 738 000 км². На пд. паркова савана. У гірських лісах хвойні породи, деревоподібні папоротники, ялівці, на вис. 3 тис. м – зарості бамбука і деревоподібного вереску. Мангрові зарості в гирлі Конго. Багата фауна (лев, леопард, слон, носорог, газель, жираф, антилопа, гієна, страус, куріпка, дрофа, цесарка – у савані; лемур, деревний даман, окапі – тільки у ДРК; горילה, шимпанзе, павич, попугай, дятел, удод, бананоїд – у лісах; крокодил, бегемот, черепаха, чапля, зимородок, пелікан, утка, фламінго, марабу – у басейнах річок; змії – в основному отруйні – кобра, чорна й зелена мамба). У водоймищах водиться 1 000 видів риб, причому в печерних озерах зустрічається рідкісна сліпа риба з безлусковим тілом. 7 нац. парків, 3 резервати, ботанічний сад в Еала.

Населення – 55 225 478 чол. У ДРК мешкає бл. 300 етнічних груп: (ба)луба (18%), (ба)конго (13,5%), монго (13,3%), (ба)ньяруанда (10,3%), (ба)нгі та (ба)нгала (5,8%), рунді (3,8%), теке (2,7%), боа (2,3%), чокве (1,8%), лугбара (1,6%), (ба)нда (1,4%), лулуа, (ба)тетела, майомбе, біпенде, (ба)йака, бобангі, (ба)лунда, борега, бемба, центральносуданські народи (азанде і нілоти, разом 6,1%), пігмеї, європейці. Бл. 30% населення мешкає у великих містах (з населенням понад 100 тис. чол.). Столиця – Кіншаса (5 064 000 жит.). Найбільші міста: Лумумбаші, Мбужи-Майї, Колвезі, Порт Матаді. 30% міського населення. 77,3% дорослого населення письменні. Офіційна мова французька, серед місцевого населення поширені мови лінгала, кіконго,

суахілі, чілуба та ін. Календар григоріанський. Нац. свята – День незалежності (30.06) і День революції (24.11).

2. Історія. Територія ДРК заселена в період палеоліту. У I тис. до н. е. тут розвинулись гончарне виробництво, обробіток заліза, рільництво. Бл. 599 до н. е. мимо узбережжя країни пропливали *фінікійці*. У I пол. I тис. н. е. тут мешкали банту, пігмеї. На території ДРК існували ранньофеодальні держави (Ба)конго (XIV–XIX ст.), Каконго (до XV–кін.XVII ст.), Матамба (XIV–XVII ст.), Нгойо (XVI–XX ст.), Ндонго (Ниж. Конго), Батеке чи Тьо, Болна, (Ба)куба чи Бушонго (Центр. Конго, XVI–поч.XX ст.), Ба(луба) (XVI–XVII ст.), Ба(лунда) (Верх. Касаї, Лулуа, Ломамі, у XVI–XVII ст.). Відомі також середньовічні держави Казембе, Лоанго, Сонга, Кете, Тетела, Бемба, Чокве, Монго, Лулуа, Табва, Нгбанді, Нзакара, Мангбе. У середньовіччя до XIX ст. у сх. р-ни ДРК проникають *араби*. Португалець *Д. Кан* відкрив гирло Конго й узбережжя країни (1482), а португалець *Б. Діаш* (В. Діаш) проплив уздовж узбережжя Конго (1487). Португальці встановили контакти з Каконго. У 1489 африканське посольство прибуло в Португалію. 1491 на території ДРК з'явилися місіонери-*францісканці*. Невдовзі португальці проникли на 300 км углиб країни, а до XVII ст. колонізували Ниж. Конго. У 1491 велике повстання в Конго, у 1570–1580 повстання під керівництвом *Мбула Матаді*, у 1703–1709 антиєвропейський рух (автономіанська ересь). За XV–XIX ст. в Америку з регіону вивезено 13 млн рабів (33% африканських рабів).

У XIX ст. на Луалабі було володіння Катанга. Територію ДРК досліджували німець *Г. Швейнфурт* (1870), англійці *Д. Лівінгстон* (1867–1871), *В.Л. Кемрон* (1873–1875), *Дж. Томсон* (1881–1882), бельгієць *Дж. Гренфелл* (1884–1886), *монахи-капуцини* (Ниж. Конго, серед. XVII ст.), чех *Е. Голуб* (1873–1887), російський лікар *В.В. Юнкер* (1880–1883), португальці *Х.А. де Бріто Капелло* й *Р. Івенш* (1877–1879, 1884–1885), *А.А. де-ла-Роша*, *А.А. Серпа-Пінту* (1877–1879), бельгієць *Г. фон Вісман* (1884–1886), французи *Ф. Фуру*, *А.Ф. Ламі* (1883–1900), *Т.Дж. Комбер* (1879–1880), *Л. Вольф* (1886), *Ж.Б. Маршан* (1896–1898). Перебуваючи на англійській і американській службі та діючи в Конго за направленням бельгійського короля *Леопольда II* (1865–1909), *Г. Стенлі* проплив по Конго від витоків до гирла (1875–1877). Згідно з його доповідями, у 1876 почалася колонізація країни. У кін. XIX ст. на її територію знову проникають португальці. У 1884 заснована Міжнародна асоціація Конго, а у 1885 створена “Вільна держава Конго” на чолі з Леопольдом II, яка була визнана на Берлінській конференції (1884–1885). У 1908 Конго передано бельгійському парламенту і стало колонією “Бельгійське Конго”, яка за площею в 77 разів перевершувала метрополію. Опір колонізації. Відбувалися повстання (1891–1892, 1895–1902). Населення Конго з 30 млн чол. У 1884 скоротилося до 15 млн чол. у 1915. У 1945 повстання в порту Матаді.

30.06.1960 – незалежність Республіки Конго. Президентом став *Ж. Касавубу* (1960–1965). У липні 1960 почалася громадянська війна.

Відокремилися Катанга й Касаї. Відбулося усунення від влади (5.09.1960), арешт (2.12.1960) і вбивство (17.01.1961) 1-го Прем'єр-міністра П. Лумумби (1960), на якого покладав надії СРСР. У липні 1960 уведено бельгійські війська, почалася громадянська війна. У кін. 1960 центральний уряд з А. Гізенгою (1960–1961) переїхав у Стенлівіль. Склалося двовладдя. 08.1961 створено уряд національного примирення С. Адули (1961–1964), де А. Гізенга став заступником Прем'єр-міністра. Невдовзі А. Гізенга кинутий до в'язниці на о. Булабемба. У 1962 приєднано Касаї, у 1963 – Катангу. У вересні 1963 розігнаний парламент, заборонені партії П. Лумумби й А. Гізенги. Улітку 1963 спалахнув партизанський рух на чолі з Мулеле. У Стенлівілі створений нац. революційний уряд, проголошена Народна Республіка К. Діє уряд сепаратиста М.-К. Чомбе (1964–1965). Партизани розгромлені за допомогою військ НАТО (бельгійців), які введені 24.11.1964. Владу захопив генерал Ж.-Д. Мобуту (24.11.1965–1997). Президент Ж. Касаубу (1960–1965) зміщений. Ж. Мобуту зірвав ряд спроб переворотів, відбив напади білих найманців на Букаву й Катангу, придушив повстання в Шабі (1977, 1978, 1984). У 1965–1971 держава називалася ДРК. У 1971–1997 Республіка Заїр. Програма африканізації (зміна імен). 18.12.1990 замість 1-партійної введена багатопартійна система. У 1991 криваві сутички сторін, що ворогують. У 1994 потік біженців з Руанди, де йшла громадянська війна. У 1997–2003 громадянська війна у ДРК (назва з 1997). Член ООН (1960).

3. Економіка. ДРК – аграрна країна. Сільгоспугіддя – 79 тис. км². Основна галузь економіки – сільське господарство (зайнято 80% населення, дає 20% ВВП). Для внутрішніх потреб вирощують кукурудзу, маніок, батат, рис, ямс, просо, банани, таро, арахіс, сорго, овочі. Виробництво пальмової олії, хініну. Збирають сік гевеї. Тваринництво (велика рогата худоба, вівці, кози, свині) розвинуте слабо, передусім у сх., вільних від мухи цеце р-нах. Лісозаготівля. За природними багатствами ДРК є однією з найбагатших держав у світі. Має великі запаси корисних копалин (у т. ч. ніобій і тантал – 1 місце у світі). Розвинута гірничовидобувна (видобувають цинк, кадмій, срібло, золото, олово, вольфрам, наявні переробна і кольорова промисловість металургії. Працюють хімічні, нафтопереробні, металообробні, деревообробні, харчові, текстильні фабрики і заводи. Проте міжусобиці, корупція, контрабанда, відсутність належної інфраструктури та інвестицій, падіння цін на світових ринках загальмували розвиток країни. Тому нині вона – одна з найбідніших по рівню забезпечення країн в Африці. Залізниця (5 тис. км).

Експорт: мідь, нафта, алмази (30% світового виробництва, 2 місце у світі), кобальт (70% світового виробництва), кава (1 з головних експортних товарів), цукрова тростина, чай, каучук, деревина. Імпорт: продовольчі й промислові товари, транспортні засоби. Основні торгові партнери: країни ЄС (Бельгія, Франція, ФРН), Японія, ПАР. Валюта –

новий заїр (1 н.з. = 100 мокута) (100 000 н.з. = 100 сантиметрів = 1 конголезький франк, що використовується з 1998). Ремесла. У столиці 3 ун-ти, Ін-т тропічної медицини, Нац. академія вишуканих мистецтв.

4. Державний устрій. За тимчасовою Конституцією від 1.01.1994 (її дія зупинена 17.05.1997), ДРК – унітарна президентська республіка. Глава держави, виконавчої, законодавчої й військової влади – Президент, який обирається загальним голосуванням на 7 років. Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Національні збори, 210 депутатів обираються на 5 років). Виконавчий орган – уряд на чолі з Прем'єр-міністром, якого призначає Президент. Розробляється нова Конституція. Адм.-тер. поділ – 10 областей і столична округа (м. Кіншаса). Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Переважна більшість населення сповідує християнство (бл. 98%). Серед них: католики – 50% ($\frac{1}{3}$ – на зх.), протестанти (лютерани, євангелісти, баптисти, Церква Христа, АСД, пресвітеріани, методисти, Армія спасіння, п'ятидесятники, англіканці, меноніти, єговісти) – 20% (переважно на сх.), африканські християни (кімбангісти та ін.) – 7,1%. Мусульмани-сунніти – 1,4%. Решту становлять православні, уніати, іудаїсти (бл. 2 тис. у Лумумбаші), язичники (традиційні анімістичні вірування, 20%).

Демократична Соціал-Християнська Партія (ДСХП) (Democratic Social Christian Party, Parti Democrate Social Chretien, PDSC) – потужна партія. Створена 26.04.1990. На виборах до НЗ отримала: 2006 – 2 місця зі 108, 19.01.2007 – 1 місце зі 108. Член ХДІ.

Конфедерація Християнських Синдикатів (КХС). На виборах у Законодавчі збори 8.12.1957 отримала 3 місця з 259.

Християнська профспілка трудящих.

КОНГО (Республіка Конго)

1. Географія. К. – держава на зх. Центр. Африки. Простягається з пн. на пд. майже на 1 000 км по обидва боки екватора вздовж серед. течії Конго (на правому березі). Межує з Габоном, Камеруном, ЦАР, ДРК, Анголою (анклав Кабінда). Загальна протяжність кордону – 5 504 км. Омивається водами Атлантичного океану. Довжина берегової лінії – 169 км. Територія – 342 002 км² (= 56,65% території України). Займає прибережну низину, частину западини Конго Ніарі-Ньянга, пояс плато Катарактів і Батеке, гір Майомбе і Шайю. Карстові печери. Найвища точка – г. Лекеті (1 040 м). Узбережжя негостинне, з лагунами. Клімат

тропічний (жаркий і вологий): на пн. – екваторіальний, на пд. – субекваторіальний. Головна ріка – Конго з притоками (Убангі, Санга, Лікуала, Аліма). Вдсп.: 8-ступінчатий Лівінгстона (на р. Конго), Шолле (на р. Джа). Болота. Більше $\frac{1}{2}$ території (211 тис. км²) покривають густі тропічні ліси (червоне й копалове дерева, мімба, окуме, сапелі, чітола, аюс, пальма рафія). Савани. Нац. парки. Багата фауна (слони, бегемоти, буйволи, антилопи, жирафи, гепарди, мавпи, крокодили, змії, птахи).

Малонаселена країна – 2 958 448 чол. 75 племен, 13 етнічних груп (в основному з банту) – (ба)конго (51,5%), (ба)теке (17,3%), мбоші (11,5%), мбете (7%), тсаангі (5%), пігмеї (бл. 12 тис. чол.), європейці (французи) та ін. Столиця – Браззавіль (1 234 000 жит.). 62% міського населення. 74,9% дорослого населення письменні. Офіційна мова – французька, поширені мови кіконго, теке, лінгала, монокутуба, санго. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (15.08).

2. Історія. Територія К. здавна заселена пігмеями й конголезцями вілі (пд.). У I тис. до н. е. розвинулись гончарне виробництво, обробіток заліза, рільництво. Мимо узбережжя К. пропливали *фінікійці* (598 до н. е.). У XV–XVI ст. існували королівства Луанго (Конго) і Теке (Тіо). Гирло Конго відкрив португалець *Д. Кан* (1482). З XVIII ст. існувала держава Ангола. Територію країни досліджували англієць *Г.М. Стенлі* (1875–1877), французи *П.С. Бразз* (1875–1892), що нав'язав договори вождям батекі та ін. (1880), *Ж.Б. Маршан* (1896–1898), *Ф. Фуру* і *А.Ф. Ламі* (1883–1900). З 1880 К. – протекторат Франції, з 1883 – “Територія Французьке Середнє Конго”. 27.04.1886 К. разом із Габоном (у складі “Французького Конго”) увійшло до протекторату “Французька Екваторіальна Африка” (з 30.04.1891 – “Французьке Конго”). 11.12.1888 Конго і Габон об'єднані в колонію “Середнє Конго” (з 5.07.1902 – округа колонії “Нижнє Конго-Габон”, з 29.12.1903 – знову окрема колонія “Середнє Конго”). 15.01.1910 Конго з трьома іншими колоніями утворило “Французьку Екваторіальну Африку”. 27.10.1946 – “заморська територія” Франції. У кін. 1958 К. увійшло до складу Французького співтовариства. З 1959 автономна Республіка Конго. **15.08.1960** – незалежність Республіки Конго (1969–1991 – Народна Республіка Конго). У 1968–1990 президенти *М. Нгуабі* (1968–1977), *Ж. Йомбі-Опанго* (1977–1979), *Д. Сассу-Нгессо* (1979–1992), представники Партії Праці орієнтувалися на соціалізм і марксизм. Впливав СРСР. Потім перехід до багатопартійної системи. У 1993–1997 громадянська війна. Член ООН (1960).

3. Економіка. К. – аграрна країна з високими темпами економічного зростання, значною видобувною і лісною промисловістю. Корисні

копалини. Діє понад 300 підприємств. Сільгоспугіддя – 2 тис. км². С/г має переважно підсобний характер. Вирощують олійну пальму, маніок, кукурудзу, касаву, батат, ямс, тютюн, картоплю, банани, цукрову тростину, боби какао, цитрусові, гевею. Лісозаготівля (дерева окуме, лімба). Тваринництво розвинуте слабо. Пігмеї живуть полюванням. У лісах житла прямокутні, у савані – круглі, у містах сучасні. Судноплавство і рибальство. Залізниця (966 км). Вплив французького капіталу. Експорт: деревина (ебонітова й червона) і лісоматеріали, нафта (80% вартості експорту) і нафтопродукти, алмази, золото, концентрати кольорових металів, калійні солі, кава, какао, пальмові горіхи, рис, арахіс, зернові, пальмова олія. Імпорт: машини й устаткування, споживчі товари, продовольство. Основні торгові партнери: країни ЄС (Франція, ФРН, Італія, Іспанія), США. Валюта – франк КФА (1 ф. = 100 сантимів). Ун-т у столиці.

4. Державний устрій. За Конституцією від 11.1997, К. – унітарна республіка. Глава держави і коаліційного уряду – Президент, який обирається загальним голосуванням на 5 років. Законодавчі органи – Президент і 2-палатний парламент (Сенат і Національні збори, 60 і 125 місць). Є Прем'єр-міністр (виконавча влада). Адм.-тер. поділ – 10 областей і 6 міських округ. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Католики – 50%, протестанти (євангелісти, лютерани, баптисти, Армія спасіння, єговісти) – 32%, язичники (у т. ч. кімбангісти) – 15%, мусульмани – 3%.

Народно-Республіканський Рух (НРР). Французька помірно-консервативна клерикальна партія. Заснована в 1944. На виборах в Установчі збори Франції отримала: 21.10.1945 – 187 голосів (3,06%), у 2 турах 1946 (2.06. і 30.06.) – 451 голос (7,25%) і 494 голоси (7,08%). Не мала місць.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Член ХДП.

ЛЕСОТО (Королівство Лесото)

1. Географія. Л. – держава в Пд. Африці. Як анклав, з усіх боків оточена землями ПАР. Територія – 30 355 км² (дещо > за територію Сумщини). Плато Басуто зі сх. й пд. обмежене Драконовими горами, а з пн. – хр. Малуті. На сх. гірські хребти обриваються вертикальною базальтовою стіною Великого Уступу. Найвища точка – г. Табана-Нтленьяна (3 482 м). Країну називають “Африканською Швейцарією”. На території Л. беруть початок ріка Оранжева і її пн. притока Каледон. Високі (до 183 м) водоспади (Малецуньяне на притоці р. Оранжевої). Клімат тропічний, сухий,

різко континентальний. У горах контраст температур. Лесото – єдина країна Африки, де майже вся територія взимку на короткий час покривається снігом, а в горах трапляються снігові бурі. В міру пониження в долинах улітку повітря прогрівається до +34°. Бідна рослинність високогір'їв нижче змінюється соковитими альпійськими луками, а ще нижче – степами з колючою акацією і злаками. Ліси майже відсутні. Фауна бідна (чорні буйволи, дрібні антилопи). Нац. парк Сехлабатебе.

Населення – 2 207 954 чол. 20 народностей: (ба)суто (гілка групи сото) – бл. 79%, нгуни – 20%, зулу, білі (англійці – переважно державні службовці, торговці й місіонери), африканери, азіати – 1% та ін. Столиця – Масеру (373 тис. жит.). 27% міського населення. 83% дорослого населення письменні. Офіційні мови – (се)сото й англійська, поширені мови африкаанс, зулу. Календар григоріанський. Національне свято – День незалежності (4.10).

2. Історія. Спочатку територію Л. населяли бушмени. У XVII ст. їх витіснили басуто (банту), які прийшли з пн. З XVIII ст. за ці землі йшла жорстока міжплемінна боротьба. В 1822 сото, які втекли від білих загарбників у гори, об'єднав верховний вождь Мошвешве I в державу Басуто. 13.12.1843 Мошвешве I визнала Велика Британія. Сото боролися з бурами (з 1836) й англійцями і добилися того, що їх землі не ввійшли до складу Південно-Африканського Союзу (ПАС). У 1854 вони були включені до складу Вільної Оранжевої Держави бурів. 12.03.1868 Басуто стало британським протекторатом Басутоленд, у 1871–1884 управлялося з британської колонії Кейп як її складова. У 1878–1881 повстання. З 8.03.1884 Л. офіційно перебувало під контролем британського уряду. У 1910 Басутоленд поставлено під контроль британського військового комісара (посла) у ПАС. З 1920-х наростає визвольна боротьба. 30.04.1965 уведене внутрішнє самоврядування. **4.10.1966** – Л. незалежна держава на чолі з королем Мошвешве II (1960–1996, з перервами; у 1985–1986 королева, у 1986–1987 регент – його жінка В. Сеїсо Мо Махато, а у 1990–1995 і з 1996 – син Дейвід Магато Летсіє Беренг Сеїсо II–III). У 1965–1986 Прем'єр-міністром був вождь Джозеф Леабуа Джонатан. Проблеми в сусідній ПАР торкнулися й Л. У 1970–1993 у країні правив військовий режим. У 1980-х напади повстанців з території ПАР. Крах апартеїду в ПАР і демократичні вибори в Лесото дещо стабілізували ситуацію. У 1998 відбулися збройні сутички з опозицією. Член ООН (1966) і Співдружності націй.

3. Економіка. Л. – одна з найвідсталіших аграрних країн Африки з елементами докапіталістичних відносин. Повністю залежить від ПАР. Субсидії іноземних інвесторів – 90 млн дол. на рік (¹/₂ – у вигляді дару). Корисні копалини. Дрібні переробні підприємства. Разом із ПАР будує в

горах гідроенергетичний комплекс. У с/г зайнято 72% робочої сили. Сільгоспугіддя становлять 3 тис. км². Головна галузь – вівчарство. Вирощують кукурудзу, сорго, бобові, соняшник, картоплю, овочі. Від несприятливих погодних умов часом страждає урожай. Збереглися традиційні ремесла. Розвинутий туризм. 1/2 чоловіків працюють у ПАР. Решта оброблюють неродючу землю й пасуть кіз та овець, розводять велику рогату худобу, жінки вирощують злакові культури. Хлопчики допомагають пасти худобу, у школі навчаються переважно дівчатка. Залізниця. Експорт: вовна, мохер (3 місце у світі), алмази, пшениця, овочі, худоба, вироби обробної промисловості. Імпорт: продовольство, одяг, ковдри, хімікати, паливо, продукція машинобудування. Основні торгові партнери: країни ЄС (Велика Британія), ПАР, США. Валюта – лоті (множина – малоті) (1 л. = 100 лісенте). Наскельні розписи бушменів. Ун-т у м. Рома.

4. Державний устрій. За Конституцією від 2.04.1993, Л. – унітарна конституційна монархія. Глава держави – Король. Законодавчий орган – 2-палатний парламент: Національні збори (40 депутатів, які обираються на 5 років) і Сенат (22 принци-вожді племен за посадою і 13 сенаторів, яких призначає Король). Глава уряду – Прем'єр-міністр. Є Верховний Суд. Адм.-тер. поділ – 10 округ. З 1993 багатопартійна мажоритарна виборча система. Ценз активного виборчого права – 21 рік.

5. Релігія. Протестанти (євангелісти, реформати, англіканці, АСД, лютерани) – 42%, католики – 38%, місцеві християни й язичники – 20%.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Створена у 2000. Член ХДІ.

МАВРИКІЙ **(Республіка Маврикій)**

1. Географія. М. – острівна держава у пд.-зх. частині Індійського океану, на сх. від о. Мадагаскар. Включає о. Маврикій і 20 дрібних островів – близьких (Серпент, Раунд, Ганнерс-Куойк, Флат) і віддалених (Родрігес, о-ви Агалега і Каргадос-Карахос). о. Маврикій прстягнувся на 30 км з пн. на пд. і на 20 км із зх. на сх. Довжина берегової лінії – 177 км. Територія – 2045 км² (у 1,86 рази > за територію Буринського р-ну на Сумщині). О-ви вулканічного походження. Оточені скелями й кораловими рифами. Зустрічаються горби, підвищення, ущелини. Найвища точка – г. Пітон-де-ла-Птіт-Рів'єре-Нуар (826 м). Клімат тропічний, морський, вологий. У лютому–березні бувають ураганні шквальні вітри, зливи, повені. Ріки непостійні, маловодні (найбільша – Гранд-Рів'єр на о. Маврикій). Густі тропічні ліси з цінними породами дерев (чорне та ін.)

скоротилися і збереглися в горах. Ліси займають 120 км². Є насадження канарської сосни та евкаліптів. Дикий терник на пд.-зх. Фауна бідна (слонові черепахи, птахи та ін.). 1 нац. парк, 2 заповідники, 6 резерватів. Знищений птах додо (безкрилий дронт).

Населення – 1,5 млн чол, 69% якого – індо-маврикійці (вихідці з Індії і Пакистану), 27% – креоли (переважно нащадки французьких колоністів), 3% – китайці, 1% – європейці, є африканці (нащадки рабів, вивезених з Мадагаскару), араби. Столиця – Порт-Луї (160 тис. жит.). Значні міста – Бо-Бассен, К'юрпайп, Вакоас. 41% міського населення. 83% дорослого населення письменні. Офіційна мова – англійська, поширені мови французька, креольська (на основі французької), бходжпурі, хінді, урду, гака. Календар григоріанський. Нац. свята – День незалежності (12.03) і День Республіки (12.03).

ІНДІЙСЬКИЙ
ОКЕАН

160

Порт-Луї

3

2. Історія. М. відомий арабам з X ст. як “Діна арабі” (“Срібний о-в”). До XVI ст. був незаселений. Відкритий португальцями у 1505. У 1511 португальці закріпилися на о-ві. Надалі ним володіли голландці (1598-1715), які назвали його “Маврікієм” (на честь принца Моріса Оранського) і завезли сюди рабів зі Сх. Африки. Відвідували голландець А.Я. Тасман (1642), француз Н.Т. Маріон-Дюфрен (1771), англієць Д. Грей (1838). Під назвою “Іль-де-Франс” о-в належав Франції (1715–1810), яка завезла сюди робітників з Китаю (1829). З 1810 (офіційно з 1814) – колонія Англії, яка завезла на М. рабів з Африки й Індії. У 1695, 1724, 1732, 1794 і в XIX ст. відбувалися повстання. У 1835 скасовано рабство. З 1957 Англія йде на поступки. У кін. 1965 з-під юрисдикції місцевої влади англійських колоній Маврікія і Сейшельські о-ви вилучені і виділені в особливу колонію. Англійська територія в Індійському океані малонаселені чи зовсім незаселені о-ви Дієго-Гарсія (з арх. Чагос), Альдабра, Фаркуар, Дерош. Арх. Чагос був переданий в оренду США на 50 років під будівництво бази ВМС і ВПС. Після виборів 7.08.1967 – статус самоуправління. **12.03.1968** – незалежність. У 1980 Законодавчі збори Маврікію ухвалили закон про включення до складу держави о. Тромлен, яким управляє Франція (у 1990 велися переговори про його долю), а з 1982 – і відторгнутого Великобританією арх. Чагос (з о. Дієго-Гарсія). 12.03.1992 проголошена республіка. Член ООН (04.1968) і Співдружності націй.

3. Економіка. М. – аграрно-індустріальна країна. Розвивається динамічно. Сільгоспугіддя – 1 тис. км². Головна с/г культура – цукрова тростина – займає $\frac{3}{4}$ площі оброблюваних земель. Вирощують банани, алое, рис, маніок, кукурудзу, картоплю, овочі. Розвинуті тваринництво (велика рогата худоба, вівці, кози) і рибальство. Є заводи з переробки цукрової тростини, нафтопродуктів і чайного листа, обробки штучних рубінів для годинникових заводів Швейцарії, виробництва добрив та ін.

Сильні позиції іноземного капіталу. Є безробітні. Туризм. Автошляхи (бл. 2 тис. км). Експорт: цукор, патока, чай, тютюн, швейні й текстильні вироби, іграшки. Імпорт: продукти харчування, машини й устаткування, промислові товари, нафтопродукти. Основні торгові партнери: країни ЄС (Велика Британія, Франція, ФРН), США, Японія, ПАР, Китай, Австралія, Індія. Валюта – маврикійська рупія (1 м.р. = 100 центів). Університет у Порт-Луї (з 1965).

4. Державний устрій. За Конституцією від 4.03.1968 (набула чинності 12.03.1968) з доповненнями, М. – унітарна республіка. Глава держави і головнокомандувач збройними силами – Президент, який обирається парламентом за пропозицією глави уряду на 5 років. Законодавчу владу здійснює 1-палатний парламент – Національні збори (НЗ, 70 депутатів, 62 з яких обираються загальним голосуванням за мажоритарно-пропорційною системою на 5 років, а 8 місць резервуються для переможених кандидатів, що набрали відносно більшість голосів). Виконавчу владу здійснює очолюваний Прем'єр-міністром Кабінет Міністрів, який призначається з-поміж членів НЗ. Адм.-терит. поділ – 9 округ, 2 залежні територій й 1 острівна область. Місцеві органи самоврядування – окружні й сільські муніципальні ради. Ценз активного виборчого права – 18 років, пасивного – 21 рік.

5. Релігія. 34% населення – християни, в основному католики (франко-маврикійці та французи), менше – протестанти (англіканці, пресвітеріани, АСД). Майже 50% населення – індуїсти. Мешкають також мусульмани-сунніти (14%), буддисти (2%), конфуціанці.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Член ХДІ.

МАДАГАСКАР **(Демократична Республіка Мадагаскар)**

1. Географія. М. (малагас. – Madagasikara) – держава на однойменному о-ві (4 за величиною у світі, у 400 км від материка Африки) і прилеглих невеликих о-вах (Нусі-Бе, Нусі-Бураха, Нусі-Вау, о-ви Баррен, мальовничі о-ви Аластра, Ітасі), що тягнеться з пн. на пд. на 1 600 км, а із зх. на сх. – на 600 км. Довжина берегової лінії – 4 828 км. Територія – 587 041 км² (= 97% території України). На сх. й зх. є низовини. Найбільша в світі ерозія ґрунтів. Велике вулканічне плато на пд. Найвища точка – г. Марумукутру (2 876 м). Поблизу узбережжя коралові рифи. Клімат тропічний, вологий, помірний. На пд. М. перетинає тропік Козерога (Пд.). Водоспади, озера, болота, сітка багатоводних коротких і порожистих рік, які часом утворюють піщані дельти. Найбільші ріки – Бецібука, Суфія, Мангукі, Унілахі, Тсірібіг'я. У сх. і пд.-сх. р-нах

вологі тропічні ліси (сандалове та ебенове дерева, папороті, орхідеї тощо), на зх. переважають колючі дерева й чагарники, у сх. р-нах – савана. Вічнозелені ліси скорочуються (ліси займають 232 тис. км²). Оригінальна фауна (лемури, мангусты, водяні кабани, тенреки, зебу, літучі миші). 14 нац. парків, 13 заповідників.

Населення – 14,96 млн. чол., у т.ч. 99% – малагасійці. Вони включають мерина (26%), бецимісарака (15%), бецилеу (12%) та ін. Мешкають також індійці, китайці, пакистанці, коморці, суахілі, араби, французи. Столиця – Антананаріву (1 403 449 жит.). Великі міста – Туамасіна, Фіанаранцуа, Махадзанга, Мураманга. 29% міського населення. 80% дорослого населення письменні. Офіційні мови – мерина (діалект малагасійської, спорідненої з малайсько-полінезійською) і французька. Календар григоріанський. Нац. Свято – День проголошення незалежності (26.07).

2. Історія. У X–VI ст. до н. е. на острів припливли австронезійці, потім переселенці з Індонезії (індонезійці, полінезійці, меланезійці), які завезли рис і банани, нарешті – банту з Мозамбіку, які завезли худобу й просо. О-в відвідували *індійські* (IV ст. н. е.), *арабські* (VIII–IX ст.), *перські* (X ст.) мореплавці. На пн. поширився іслам. У X ст. побував араб *Абу ль Хасан Алі ібн Хусейн ібн-Алі уль-Масуді*. Про о-в чув італійський мандрівник *Марко Поло*. Першим з європейців його досяг португалець *П. де Ковільян* (1489), хоча честь офіційного відкриття віддають португальцю *Д. Діашу* (1500). У XIV–XVIII ст. на о-ві існували держави Імеріна (Хова) (центр, зх., XIV ст.–1897), Бецимісарака (сх., XVI–XVII ст.), Бецилеу (центр), Сакалава (зх., XVI ст.) та ін. Португальці, голландці, англійці й французи (1642–1674) марно прагнули колонізувати о-в, завезти рабів з Африки. У XVII–XVIII ст. тут побував ряд мандрівників – французи *Е. де-Флакур* (1648–1661), майор *Майєр* (між 1774–1785). О-в фігурував у романтичних творах. У кін. XVII–поч. XVIII ст. на острові базувалися пірати (*Т. Тью, Д. Ейвері, У. Кідд, Караччіолі, Е. Інґленд, Д. Плантейн, К. Мінґс* та ін.), існувала “Республіка Ліберталія” з “президентом” *Міссоном*.

Король *Андріанампуанімеріна* (1787–1810) перетворив Імеріну на централізовану державу. У серед. XIX ст. о-в об’єднало Мальгашське королівство (Мадагаскар) на чолі з правителями Імеріни. Король *Радама II* (1861–1863) надав концесію французькій торговій компанії. У XIX ст. о-в досліджували французькі мандрівники, місіонери, топографи – *А. Мішо* (1802), *В.Ф.В. Оуен* (1832), *А. Грандідьє-батько* (1865–1870), *Ролле* і *Е. Колен* (1873), *Ж. Мюлленс* (1870-і), *Г.А. Шоу* (1874–1875), *Сюел* (1875), *Сіبری* (1876), *Л. Ката* і *Ш. Местр* (1889), *Г. Готьє* (з 1892),

Верр'є і Г. Грандідьє-син (1898–1902). У 1883–1885 французька збройна інтервенція з Пд. У 1895 М. став протекторатом Франції за збереження місцевої влади, а 6.08.1896 – колонією Франції (влада монархів Імеріни була ліквідована). На кінець XIX ст. $\frac{3}{4}$ острова, яким правив французький губернатор, маловивчені, тут працюють топографи. У 1897–1902, 1904–1905, 1915, 1947–1948 відбувалися повстання. У 1942–1943 окупували британські війська. У 1947 – право самоуправління. 14.10.1958-1960 – автономна Мальгашська (Малагасійська) Республіка у складі Французького Співтовариства. **26.06.1960** проголошена незалежність (до 1963 у складі Французького Співтовариства). У 1972 військовий переворот. У 1973 ліквідовані французькі бази в М. У 1975–1991 прорадянська соціалістична диктатура. 3 грудня 1975 – ДРМ. У 1990 скасована однопартійна система. У 2000–2001 відбулися президентські вибори, результати яких викликали конфлікти в суспільстві, що призвели до громадянської війни. Член ООН (1960) та ОАЄ.

3. Економіка. Аграрна країна. С/г забезпечує більше 80% валютних надходжень. Більшість населення зайнята у с/г, хоча для обробітку придатні лише 5% земель. Сільгоспугіддя – 31 тис. км². Общинне землекористування і мотикове землеробство. Вирощуються рис, батат, маніок, кукурудза, цукрова тростина, арахіс, бавовна, тютюн, перець, ямс, банани, ваніль (1 місце у світі), ефірно-олійні культури. Невеликі підприємства (промислові й з переробки с/г сировини). ГЕС. Тваринництво (велика рогата худоба, свині, вівці, кози). Ремесла. В озерах, річках і морі ведеться рибний промисел. Багаті поклади корисних копалин. Перше місце у світі з видобутку графіту. Розвинутий туризм. Залізниця (880 км). Експорт: кава, гвоздики, ваніль, сізаль, цукор, перець, креветки, тютюн, м'ясні консерви, графіт, слюда, хроміти. Імпорт: машини й устаткування, сировина, товари широкого вжитку, нафтопродукти, будматеріали, текстиль, продовольство, енергоносії. Основні торгові партнери: країни ЄС (Франція, ФРН, Італія), США, Японія, ПАР, Росія. Валюта – франк Мадагаскару (1 ф.М. = 100 сантимів). Ун-т у столиці.

4. Державний устрій. За новою демократичною Конституцією III Республіки від 19.08.1992, М. – унітарна республіка. Глава держави і верховний головнокомандувач – Президент, який обирається загальним прямим голосуванням на 7 років. Законодавчий орган – 2-палатний парламент: Національні збори (НЗ, 138 депутатів, обираються прямим голосуванням на 4 роки, і Сенат, $\frac{2}{3}$ депутатів призначає Президент, решту обирають виборці від територіальних громад; кожні 2 роки $\frac{1}{2}$ складу Сенату оновлюється). Виконавчу владу здійснюють Президент та уряд на чолі з Прем'єр-міністром, якого призначає Президент. Глави місцевих адміністрацій (префекти, суфекти та ін.) призначаються урядом. Адм.-тер. поділ – 6 фарітані (провінцій). З 1992 діє пропорційно-спискова виборча система з правом найбільшого залишку пьд час розподілу місць. Заборона на діяльність політичних партій скасована перед

президентськими виборами 1993. Ценз активного виборчого права – 18 років, пасивного – 21 рік.

5. Релігія. 42% населення М. – християни, з них $\frac{1}{4}$ – католики ($\frac{2}{3}$ мешкають у центрі), решта – протестанти (євангелісти, конгрегаціоністи, лютерани, квакери, англіканці, п'ятидесятники, АСД). Бл. 40% населення сповідують традиційні місцеві релігії, культу, політеїзм. Мусульмани (переважно сунніти) – 7%, прибічники синкретичних вірувань – 3%. У містах – групи індуїстів, буддистів, даосисти, конфуціанців (8%). Діють численні іноземні місії.

Малагасійська Християнсько-Демократична Партія (МХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Заснована у 1958. Об'єднала кілька політичних партій. В 1970 стала Малагасійським християнським об'єднанням (РКМ) (до 1958) – католицькою партією, до якої приєдналися інші праві угруповання. Трансформувалася в Малагасійський християнсько-демократичний союз, лідером якого був *А. Безака* у 1973.

Союз Християнських Демократів Мадагаскару (СХДМ-ЮДЕКМА). Ліволіберальна партія. Заснована у 1969/1970. Відображала інтереси певної частини трудящих-католиків. У 1975 виявила підтримку уряду військових, які здійснили переворот у 1972. У 1976 називалася Союз християн-демократів (СХД). У 1976 разом з 6-ма іншими (Авангард Малагасійської Революції, Соціалістична Організація Нац. Рух За Незалежність М., Голос Пролетаріату, Вунді – Народний Порив До Нац. Єдності, Влада простим людям), які підтримали “Хартію малагасійської соціалістичної революції” (1975), СХД увійшов до Національного фронту захисту революції (НФЗР). За Конституцією від 21.12.1975 він став провідною силою суспільства; діяльність інших партій та організацій, що не входили до НФЗР, була заборонена. СХДМ-ЮДЕКМА виступила за співробітництво проурядових партій, що входили до НФЗР. У 1978 називалася Християнсько-демократичний союз Мадагаскару (ХДСМ). Член ХДІ. Голова партії – *С.Н. Андріамурасата* (до 1967–після 1984), *А.Н. Андріамурасата* (1989). Друкований орган – газета “*Фіарахаміаса*” (“Співробітництво”). Справляла обмежений вплив на політичне життя країни. У 1977–1989 брала участь у виборах до Національних народних зборів:

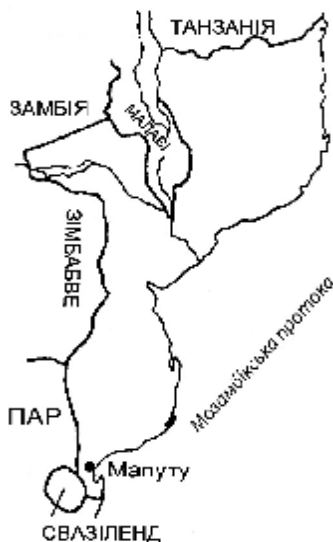
Дата виборів	Голоси	Відсоток	Місця	Усіх місць
30.06.1977			2	137
28.08.1983	12 610	0,36	0	141
28.05.1989	17 977	0,43	0	137

Молодіжна організація СХДМ-ЮДЕКМА. Підтримувала НФЗР.

Конфедерація християнських малагасійських профспілок (КХМП). Генеральний секретар – *Татівен* (1967). Входила до ВКП. Залучилася до Конференції Християнських Трудівників. Об'єднує в основному службовців і чиновників. Мала відділ. “Форе Уврїєр”.

Християнська Дія Господарів і Підприємців За Розвиток (ХДГПР). Праволіберальне угруповання. На виборах до НЗ 16.06.1993 отримала 2 місця (із 134).

МОЗАМБІК (Республіка Мозамбік)

1. Географія. М. – держава у Пд.-Сх. Африці, навпроти о. Мадагаскар. Межує з ПАР, Свазілендом, Зімбабве, Замбією, Малаві, Танзанією. Протяжність кордону – 4 571 км. На сх. омивається водами Індійського океану (Мозамбікська протока). Довжина берегової лінії – 2 470 км. Територія – 799 380 км² (у 1,32 рази > більша за територію України). М. – тропічна перлина Африки. Прибережні о-ви, рифи. 1/2 території М. займає прибережна Мозамбікська низовина з піщаними теренами. У центрі й на пн.-сх. – кілька плато, на пн. – вулканічні гори Намулі й Лебомбо. Найвища точка – г. Бінга (2 436 м) у зх. масиві Іньянга.

Клімат субекваторіальний, мусонний на пн. і тропічний на пд. Країну перетинає тропік Козерога (Пд.). Річкова система густа, найбільші ріки – Замбезі, Лімпopo, Пунгве, Луріо, Рувума, Саві, Лігонья. Озера Малаві (Ньяса), Амарамба. Пороги (Кебрабаса на Замбезі) й водоспади. Болота. Переважають савани. Бл. 20% території покриті лісами – тропічні рідколісся (пн.), рослинність “мопанівелд” (пд.), галерейні ліси й мангрові зарості (узбережжя), густі джунглі (долини річок). Ліси займають 140 тис. км². Фауна – зебри, бики, носороги, жирафи, леви, слони. 8 нац. парків і резерватів.

Населення – 19 607 519 чол. 90% населення – банту. Етнічні групи:

макуа-ломве (47,3%), тсонга (23,3%), малаві (12%), машона (11,3%), яо (3,8%), суахілі (пн., 0,8%), маконде (0,6%), зулу, свазі, машона та ін. Бл. 40 тис. європейців (0,2%, португальці), індійців і пакистанців мешкають у містах. Столиця – Мапуту (1 044 618 жит.). 39% міського населення. 42% дорослого населення письменні. Офіційна мова – португальська, поширені мови макуа, тсонга. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (25.06).

2. Історія. М. заселений у добу кам'яного віку. Мимо його узбережжя пропливали *фінікійці* (599 до н. е.), припливали *індійці* (IV ст. до н. е.). У I–III ст. на територію Мозамбіку з пн. прийшли племена банту. Бл. 200 н. е. почали застосовувати залізні знаряддя праці. Згодом країну відвідували *араби* (з VIII ст.), які заснували поселення Софала. У кін. I– на поч. II тис. н. е. на території М. склалися державні утворення (Макуме, Ньянджа, Ньунгве, Тонса та ін.), наймогутнішими з яких серед банту були держави Момотапа (з X ст.), Мангонджа на пн., Мараві на Замбезі. У XV ст. узбережжя займали міста-держави зендж. Першими з європейців М. відвідали португальці *В. да-Гама* (1498) та *П. де Кабрал* (1500). У 1507 португальці захопили узбережжя М. З 1531 Португалія почала освоєння внутрішніх районів країни: у 1570 *Ф. Баррету* досліджував р-н ниж. течії Замбезі, у 1616 *Г. Бокарру* відкрив р. Рувума. З 1609 М. – колонія Португалії. Існували *голландські* поселення на пд. М. й на р. Замбезі. У XVII ст. работоргівля призвела до занепаду імперії Момотапи, яка в 1629 визнала себе васалом Португалії. У 1752 володіння Португалії на сх.-афр. узбережжі були перетворені на колонії.

У березні 1836 колонії Мозамбік, Замбезі та Софала були об'єднані в одну колонію “Португальська Східна Африка”. Її досліджували англієць *Д. Лівінгстон* (1854–1856), португальці *А. Сілва Порту* (1852–1853), *Х.А. де Бріто-Капелло* й *Р. Івенш* (1877–1885). До 1878 М. був центром работоргівлі в Сх. Африці. Колонізація внутрішніх р-нів була завершена лише на поч. XX ст. З 11.06.1958 – “заморська провінція” Португалії. У 1964–1974 визвольна війна під керівництвом ФРЕЛІМО (створений у 1962), Центральний Комітет якого мав штаб-квартиру в Дар-ес-Саламі. З 1972 М. – “штат” Португалії. **25.06.1975** – незалежність Народної Республіки Мозамбік (з 1990 – РМ). Прокомуністичний режим (1975-1990). Громадянська війна між ФРЕЛІМО та опозиційним партизанським рухом РЕНАМО (1975–1993). У 1980 на боці останнього втрутилася ПАР. В 2000 еміграція спеціалістів португальського походження, повені (на пд. і в центрі), засухи, громадянська війна ослабила нерозвинуту економіку країни. Після угоди між РЕНАМО і ФРЕЛІМО багатопартійні вибори (1994, 1999), на яких переміг ФРЕЛІМО. Але тільки у 1999 опозиція отримала доступ до механізмів влади і припинила громадянську війну. Член ООН (1975) і Співдружності націй (1995).

3. Економіка. Мозамбік – одна з нійбідніших аграрних країн світу. У с/г – 70% робочої сили, що забезпечує бл. 45% ВВП і бл. 80% експорту. На селі були створені держгоспи, виробничі кооперативи. Під с/г

угіддями – 60% території країни. Обробляють бавовник, цукрову тростину, сізаль, тютюн, каву, сорго, банани. Для внутрішнього споживання вирощують маніок, просо, кукурудзу, рис, пшеницю, арахіс, фрукти, батат (солодку картоплю). Розвиток тваринництва (велика рогата худоба, вівці, кози, свині) ускладнюється поширенням мухи цеце. Рибальство (вилов риби і ракоподібних). У промисловості зайнято 3% працездатного населення. Провідна галузь промисловості – видобувна (у М. багато корисних копалин). Є нафтопереробна, переробка с/г продукції, легка, харчова промисловість. Підприємства цементної, текстильної, швейної, деревообробної, тютюнової промисловості. Залізниця (3,8 тис. км). Експорт: креветки, кокосові горіхи (1 місце в Африці), горіхи кеш'ю (2 місце у світі), бавовна-волокно, цукор-сирець, чай, нафтопродукти, копра, деревина, лісоматеріали, цитрусові, електроенергія (гребля ГЕС Кабора-Басса і вдсх. на р. Замбезі – 1 з найбільших в Африці). Імпорт: продовольчі товари, машини й устаткування, нафта, чорні й кольорові метали, транспортні засоби, продовольство. Основні торгові партнери: країни ЄС (Португалія, Велика Британія, Франція, Італія, ФРН, Іспанія), США, ПАР, Японія. Розвинуті ремесла. Валюта – метикаль (1 м. = 100 сентаво). Ун-т у Мапуту.

4. Державний устрій. За Конституцією від 30.11.1990, М. – унітарна республіка. Глава держави й уряду, головнокомандувач армії й сил безпеки, голова національної ради з оборони й безпеки – Президент, який обирається таємним голосуванням на 5 років. Вищий законодавчий орган – 1-палатний парламент (Асамблея республіки, 250 депутатів, які обираються загальним прямим голосуванням на 5 років). Прем'єр-міністр допомагає Президенту в керівництві Радою Міністрів. Адм.-тер. поділ – 11 провінцій (у т. ч. Мапуту). Прямі загальні вибори, багатопартійна пропорційно-спискова виборча система з 5% прохідним бар'єром. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Язичники – бл. 50% (переважно на пд.), християни (католики – $\frac{1}{3}$ на пд., решта на узбережжі; серед протестантів – методисти, англіканці, назаряни, АСД, п'ятидесятники, пресвітеріани, баптисти, конгрегаціоністи, євангелісти та ін.) – 30%, мусульмани-сунніти – 20%. Є групи індуїстів.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Член ХДП.

НАМІБІЯ **(Республіка Намібія)**

1. Географія. Н. – держава у пд.-зх. частині Африки. Межує з Анголою, Замбією, Зімбабве, Ботсваною, ПАР. Протяжність кордону – 3 824 км. На зх. омивається водами Атлантичного океану. Довжина

берегової лінії – 1 572 км. Територія – 824 269 км² (у 1,37 раза > за територію України). Більшу частину території займає плоскогір'я, розчленоване западинами й долинами річок. На пн.-зх. тягнеться Каокофелд. Найвища точка – г. Брандберг (2 606 м). Н. – країна рожевих піщаних дюн. Тут є 2 пустелі (Наміб, Калахарі). 3 прикордонні ріки (Кунене, Кубанго, Оранжева, Замбезі, Чоби). Інші ріки – Свакоп, Кейсеб, Чобе. У пустелі численні пересихаючі ріки-“ваді” (Угаб, Свакоп та ін.), солончаки, колодязі. Оз. Етоша (пн.-сх.). Клімат тропічний, посушливий. Н. пересікає тропік Козерога (Пд.). На пн. (у Капріві) тропічні ліси, на пд. – чагарникова рослинність. Акації, вельвічія, алое (пустеля Наміб), диня нара, злакові. У цілому ліси займають 180 тис. км². На пн. багата фауна (слони, носороги, леви, жирафи, зебри, бубали), у пустелі – гризуни. 9 нац. парків (у т. ч. Етоша-Пан, одна з найбільших у світі).

Населення – 1,821 млн чол. 9 основних етносів: 6 із групи банту (72%) – овамбо (49%, на пн.), каванго (9,3%), гереро (7,5%), капрівійці, тсвана та ін., 3 із койсанської (кой-коїн, 15%) групи в Калахарі – дамара (7,5%), готтентоти-нама (4,8%), бушмени-саани. Бл. 100 тис. чол. (6,6%) європейців (разом із змішаним населенням – 13%), у т. ч. бл. 35 тис. – німці. Столиця – Віндгук (202 тис. жит.). 30% – міське населення. 38% дорослого населення письменні. Офіційні мови – африкаанс та англійська, поширені німецька, амбо (овамбо, гереро) та ін. місцеві мови. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (21.03).

2. Історія. Н. заселена 25 тис. років тому. У добу палеоліту тут були стоянки скотарів. 2 тис. років тому на території Н. поселилися племена сан. Бл. 599 до н. е. вздовж узбережжя Н. пропливли *фінікійці*. У Н. розвинулося мисливство й збиральство. На межі I–II тис. країну населяли гереро й скотарі-койсани. У 1484 португалець *Д. Кан* досяг м. Крос (Хрест). В 1791–1792 капські (*бурські*) колоністи відкрили пустелю Наміб. З 1802 почалося проникнення колонізаторів (англійці, потім німці). Територію на пн. досліджував англієць *Д. Лівінгстон* (1855). У 1878 Британія захопила порт Уолфіш-Бей. З 1884 протекторат Німеччини над узбережжям Н., у т. ч. над м. Людериц (Німецька “Пд.-Зх. Африка”), у 1886–1895 вона захопила решту території Н. (колонія з 1890). Територію Н. досліджували німці *А. Шенк*, *Г. Шііз*, *Г. Поле*, *Ф.М. Штампф*, барон *фон Штейнекер* (1884–1889). Постання гереро й готтентотів (1904–1907). У 1915 Н. окупована ПАР, яка отримала мандати Ліги Націй (1920) та ООН (1946–1966). З 1949 управляється як колонія. У 1966–1990 – зона окупації ПАР (з 1978 – військово правління), незважаючи на протести ООН. На пн. бантустані, на пд. – “поліцейська

зона". У 1966 ООН скасувала мандат ПАР на управління Н., але це рішення було проігнороване. У 1968 Генеральна Асамблея ООН перейменувала ПЗА на Намібію. У 1971 ООН оголосила окупацію Н. незаконною. У 1971–1989 партизанська війна СВАПО (заснована у 1958). У 1977 скасовано представництво Н. у парламенті ПАР. У 1982 у Н. перебувало 100 тис. військо ПАР. У 1988 перемир'я. У 1989 виведені війська ПАР з Н. і Куби – з Анголи. ООН контролює перехід Н. до незалежності. **21.03.1990** – незалежна. 1.03.1994 ПАР повернула Н. Уолфіш-Бей. З 2002 прояви сепаратизму в Капріві-Ітенте. Член ООН (1990) і Співдружності націй.

3. Економіка. Н. – аграрна країна. Основа економіки – гірничодобувна промисловість (60% ВВП, під контролем іноземного капіталу). Обробна промисловість подана підприємствами металургійної, легкої й харчової галузей. Сільгоспугіддя займають 7 тис. км². На с/г й лісництво припадає 20% ВВП. Головна с/г галузь – тваринництво (каракульські вівці, велика рогата худоба). Високотоварні ферми в білих мешканців контрастують із примітивними фермами в африканців. Землеробство не задовольняє потреб населення у продовольстві. Вирощують кукурудзу, сорго, пшеницю, овочі. Рибальство. Ремесла. Залізниця (2 700 км). Експорт: алмази (70,2% вартості експорту, 4 місце у світі з видобутку), мінеральна сировина (уран), морепродукти, м'ясо, домашня худоба, риба, рибні консерви, каракулеві шкірки (одне з перших місць у світі). Імпорт: продовольчі й споживчі товари, машини, устаткування, хімпродукти. Основні торгові партнери: ПАР, країни ЄС (ФРН), США, Японія, Швейцарія. Валюта – намібійський долар (1 н. д. = 100 центів). Малюнки бушменів у печері Маак (поблизу г. Брандберг).

4. Державний устрій. За Конституцією від 12.03.1990, Н. – унітарна республіка. Глава держави і головнокомандувач – Президент (обирається загальним прямим голосуванням на 5 років). Законодавчий орган – 2-палатний парламент: Національні збори (72 депутати, які обираються на 5 років) і Національна рада (26 представників регіону, які обираються на 6 років). Виконавчу владу здійснюють Президент та уряд на чолі з Прем'єр-міністром. Адм.-тер. поділ – 13 районів. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. 90% – християни (центр і пд.), передусім лютерани (51,2%), католики (19,8%), віруючі Голландської реформатської церкви (6,1%), англікани, АСД, методисти, конгрегаціоністи, пресвітеріани. Є прибічники традиційних місцевих вірувань (10%).

Християнсько-Демократична Дія. Заснована у 1978 у хоумленді Овамбо. Клерикальна партія. Відображає інтереси консервативного білого населення. На виборах в Установчі збори у 1978 отримала 9 072 голоси (2,78%, 1 місце з 50), у 1989 – 23 728 голосів (3,54%, 3 місце із 72). Лідер – Я. Де Вет.

Християнсько-Демократична Партія. Діяла у 1986. Увійшла

в коаліцію антирасистських, громадсько-політичних і церковних організацій.

Рада церков Намібії. Заснована у 1978. Лідер – З. Каместа.

ПІВДЕННА АФРИКА (Південно-Африканська Республіка)

1. Географія. ПА – держава на крайньому півдні Африки. Межує з Намібією, Ботсваною, Зімбабве, Мозамбіком, Свазілендом, Лесото (яке нагадує анклав). Протяжність кордонів – 4 750 км. На сх. і пд. омивається Індійським, на зх. – Атлантичним океанами. Довжина берегової лінії – 2 798 км. Територія – 1 224 262 км² (у 5 разів > за територію Великої Британії, удвічі > за територію України). Має науково-дослідну станцію Санае в Антарктиді. З пн.-сх. на пд.-зх. тягнеться на 1 785 км. Поверхня ПАР нагадує гігантський амфітеатр, де у вигляді арени в центрі виступає плоскогір'я, що має піднесені краї: на сх. – плато (“велди”) й Драконові гори, на пд. – Капські гори. Сухі хребти й долини. Уздовж узбережжя – рівнини, які спускаються терасами у бік Індійського океану (Великий Уступ). На пн.-зх. пустелі Наміб і Калахарі з руслами пересохлих та епізодичних річок. Найвищі точки – г. Каткін-Пік (3 660 м) і г. Монт-о-Сурс (3 299 м).

Різноманітний клімат (20 кліматичних зон) зводиться до тропічного на пн. і субтропічного – на пд. У Наталі підвищена вологість, у р-ні Кейптауна сухе жарке літо, не дуже холодна зима. У Калахарі сухо. На пн. країну перетинає Південний тропік (Козерога). Головні ріки – Оранжева з вдсп. Ауграбіс і притоком Вааль, та Лімпопо. Вдсх., озера. 20 тис. видів рослин. На основній території – савани (пальми, баобаби, акації). 83 тис. км² – субтропічні, мусонні й галерейні ліси (самшит, червоне й залізне дерева, подокарпус, вічнозелені кущі), 52% яких – в Оранжевій і Трансваалі. В околицях Кейптауна 5 тис. видів самобутніх рослин. Квіти (герань, глідюлус, нарцис). Квітка сріблястого дерева – нац. символ ПАР. Внутрішні р-ни – пустеля Карру, степи, напівпустелі (ростуть алое, молочаї), пустельна савана. В нац. (17) і провінц. Парках, заповідниках, резерватах і лісах на пн. Зустрічаються слон, носорог, зебра, лев, жираф, гіпопотам, буйвол, леопард, гепард, антилопа, гієна, мавпи, крокодили, птахи (страус). Поширені муха цеце і малярійний комар. У Дурбані – ботанічний сад із павільйоном орхідей, Джеймсон-Парк із розарієм, Снейк-Парк із колекцією рептилій, океанарій. Ботанічний сад у Йоганнесбурзі.

Населення – 45 171 908 чол. Черношкірі (бл. 76%), білі (13%, переважно африканери), метиси (9%), індійці (більше 2%), китайці. Етнічні групи: зулуси (23,8%), пн. сото (9,8%), □фр. Сото (7,3%), коса чи кафри (9,7%), тсвана (5,7%). 50 тис. бушменів і готтентотів. Законодавча столиця (резиденція парламенту) – Кейптаун (2,67 млн □фри.); адміністративна (резиденція уряду) – Преторія (1,07 млн □фри.); юридична – Блумфонтейн (180 тис. □фри.). Інші великі міста – Йоганнесбург (бл. 2 млн □фри.), □фрика (1,15 млн □фри.). Міське населення – 50%. Частка дорослого письменного населення – 85%. Офіційні мови – □фриканс, англійська, поширені місцеві мови – венда, зулу, коса, ндебеле, педі, свазі, созо, тсвана, тсонга. Календар григоріанський. Нац. свято – День свободи (27.04) – на честь проведення перших загальних демократичних виборів у 1994.

2. Історія. У Пд. Африці ще 10 тис. років тому поселилися сан (бушмени), кой-кой (готтентоти). У 599 до н. е. вздовж узбережжя ПАР пропливли *фінікійці*. Розвинулося вівчарство. У серед. I тис. н. е. застосовуються залізні знаряддя праці. Мешкали сото, коса. В XI–XV ст. на пн-сх. осіли банту й зулуси. Розвинулося мисливство й збиральство. Першими з європейців уздовж узбережжя ПАР плавали португальці *Б. Діаш* (1487–1488), *В. да Гама* (1497, 1499), *П.А. Кабрал* (1500), іспанці на чолі з *ель-Кано* з експедиції Ф. Магеллана (1522), англієць *Ф. Дрейк* (1580), *французи*. 7.04.1652 *голландська* Ост-Індська компанія створила перше європейське поселення на м. Бур (тепер – Доброї Надії), яке започаткувало Капську колонію (Кейп). Тут осіли бури, які за 150 років розселилися на сх. У 1652–1662 голландці *Я. Рібек* та ін. відкрили Капські гори і плато М. і В. Карру. У 1760–1761 капські (бурські) колонізатори здійснили похід за р. Оранжеву, відкрили плоскогір'я Намакваленд. Вздовж узбережжя ПАР плавали англієць *Д. Кук* (1771–1776), естонець *І.Ф. Крузенштерн* і українець *Ю.Ф. Лисянський* (1803–1806), росіяни *В.М. Головнін* (1807–1898, кругосвітня експедиція), *О.Є. Коцебу* (1822), *М.П. Лазарєв* (1822), *Ф.П. Літке* (1828), екіпаж англійського судна “Челленджер” (1822). У 1779 банту в 1-й війні тимчасово зупинили натиск бурів. У кін. XVIII ст. вождь *Дінгісвайо* (убитий 1818) заснував державу зулусів, його змінив *Чака* (1818–1828). 16.09.1795 частину території бурів окупувала Британія.

У 1806 Британія зайняла Капську колонію. У 1812 англієць *Д. Кемпбелл* відкрив витoki р. Лімпопо і водорозділ Вітвадерсранд. У 1815 викупила рештки голландських володінь (Капська колонія). Після скасування рабства (1834) відхід бурів на Пн., за р. Оранжеву (1836). У 1836–1840 вожді переселенців *А. Преторіус*, *П. Ретіф* та ін. дослідили міжріччя Оранжева-Вааль, Вааль-Лімпопо і Драконові гори. Війни зулусів перервані появою бурів, які створили кілька бурських республік: Наталь (1838 – після перемоги зулусів), Пд.-Африканська Республіка (Трансвааль) (17.01.1852), Вільна Оранжева Держава (23.11.1854). Першу Британія захопила 12.05.1843, дві останні визнала як незалежні. Територію ПАР

досліджували англієць *Д. Лівінгстон* (1841–1852), португалець *А.А. Серпа-Пінту* (1879). У 1860 англійці завезли з Мадрасу індійців для вирощування цукрової тростини. Коли в Кімберлі (Оранжева) відкрили поклади алмазів (1867), англійці 27.10.1871 анексували Зх. Грюнваленд разом із Кімберлі. У 1877 вони хотіли анексувати Трансвааль. У 1879 англійці перемогли зулусів. Бури на чолі з П. Крюгером, майбутнім Президентом Трансваалю (1883–1902), перемогли британців у 1-й війні (1880–1881). Але вождь зулусів *Кетчвайо* визнав британський протекторат (1881).

У Вітватерсранді виявлене золото (1884), що викликало приплив іммігрантів. Бури кинули війська проти золотошукачів (1895). Після правління *Дінгізулу* (1884–1897) Зулуленд включений до складу провінції Наталь. Бури програли 2-гу війну Британії (1899–1902), яка анексувала республіки Трансвааль й Оранжеву (1902). П. Крюгер ще у 1900 емігрував до Швейцарії, де й помер (14.07.1904). 31.05.1910 створений фактично незалежний у межах Співдружності домініон-федерація ПАС (2 англійські колонії і 2 колишні бурські республіки), де влада в руках білої меншини. У 1912 створено АНК. У 1-й та 2-й світових війнах ПАС виступав на боці Британії. У 1920 він отримав мандат Ліги націй на управління Пд.-Зх. Африкою. З 1934 повна внутрішня самостійність. Після 1-ї світової війни ПАС отримав мандат на німецьку Пд. Зх. Африку, яку окупував у 1945. ПАС анексував о-ви Маріон (1947) і Прінс-Едуард (1948). З 1948 політика апартеїду (роздільного розвитку націй). У 1949 ПАС фактично анексував Пд. Зх. Африку. У 1950–1953 участь ПА у корейській війні на боці США. 1959–1960-х на базі резерватів створено 10 бантустанів (13% території).

31.05.1961 расистами проголошена незалежність ПАР. У 1964–1985 до бантустанів переселено 3,5 млн чорношкірих. У 1968 АНК почав партизанську боротьбу проти апартеїду. У 1975 вторгнення військ ПАР до Анголи. 16.06.1976 розстріл 10-тис. демонстрації чорношкірих у Соуето (гетто в передмісті Йоганнесбурга). У 70–80-х “незалежність”отримали 4 бантустані: Транскей (1976), Бофутатсвана (1977), Венда (1979), Сіскей (1981). У 1984 нова Конституція, створений 3-палатний парламент (для білих, кольорових, чорних за квотою). У 1985 зіткнення АНК і зулусів. У 1986 втручання ПАР у конфлікти в ін. країнах (Намібія, Ангола, Мозамбик, напад на бази партизанів АНК в Замбії, Зімбабве, Ботсвані). У 1986 не вдалося надати “незалежність” бантустану Квандебеле. У 1990 звільнений Н. Мандела, Президент від Націоналістичної Партії (НП) *Ф. де Клерк* (1989–1994) скасував апартеїд. Легалізовано АНК, надана незалежність Намібії. У 1991 скасована сегрегація. У 1992 ліквідовані міжнародні санкції проти ПАР. У 1993 перехідна Рада представників усіх рас зпочала підготовку перших демократичних виборів, на яких у 1994 переміг АНК. Президентом став *Н. Мандела* (1994–1999). У 1996 НП вийшла з правлячої коаліції й утворила опозицію. В кін. 90-х комісію для покаяння за злочини апартеїду очолював чорношкірий єпископ Д. Туту (лауреат Нобелівської премії). АНК переміг на виборах у 1999 і 2004. З 1999

Президент Табо Мбекі. Член ООН (1945), Співдружності націй (окрім 1961–1994), ОАЄ (1994).

3. Економіка. ПАР – індустріальна, найрозвинутіша країна Африки. Входить до двадцятки розвинутих країн світу. Дуже багато корисних копалин: золото ($\frac{1}{5}$ світового видобутку), платина, хроміти, марганець, сурма, алмази, азбест, мідна й залізна руди (2 місце у світі); уран (3 місце); непаливні матеріали (4 місце); вугілля (5 місце). Чорна металургія, машинобудування, електронна, хімічна, нафтопереробна, будівельна, цементна, текстильна, харчова промисловості. Поблизу Кейптауна – перша в Африці АЕС. Основа с/г – тваринництво (каракулеві вівці, ангорські кози, велика рогата худоба, віслюки, свині, коні, мули, птиця). Вирощують кукурудзу, пшеницю, ячмінь, цукрову тростину, бавовник, картоплю, тютюн, арахіс, абак, банани, сорго, виноград, цитрусові та ін. фрукти. Зрошення недостатнє. Вилов крабів і сардин. Залізниця (30 тис. км). Експорт: золото (50% вартості експорту), алмази, метали, дорогоцінне каміння, с/г сировина, с/г продукція (вовна – 4 місце у світі), гірничодобувне устаткування. Імпорт: транспортні засоби, ліки, добрива, текстильні вироби, деревина, нафта, нафтопродукти, прикраси, чай. Основні торгові партнери: США, країни ЄС (Велика Британія, Франція, Італія, ФРН), Японія, Швейцарія. Сфера послуг і туризм. Велике безробіття, 4 млн хворих на СНІД. Білі володіють 80% землі. Валюта – південноафриканський ренд (1 п. р. = 100 центів). Наскельний живопис бушменів. 22 ВНЗ.

4. Державний устрій. За Конституцією від 4.02.1997, ПАР – унітарна республіка з елементами федералізму. Глава держави та уряду – Президент, який обирається НЗ з-поміж їх членів строком на 5 років. Законодавчий орган – 2-палатний парламент (Нац. збори і Сенат). 400 депутатів у НЗ обираються строком на 5 років, 90 депутатів Сенату призначаються строком на 5 років 9-ма провінційними законодавчими зборами (Рада провінцій). Адм.-тер. поділ – 9 провінцій. Діє пропорційно-спискова виборча система з 5% прохідним бар'єром. 200 депутатів НЗ обираються за загальнонаціональними, 200 – за регіональними партійними списками. Ценз активного й пасивного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Християни ($\frac{1}{4}$ – європейці, решта – азіати, африканці) – 80% (Незалежні африканські церкви, реформати, католики, методисти, англіканці, Апостольська церква, лютерани, пресвітеріани, євангелісти, конгрегаціоністи, баптисти, п'ятидесятники, АСД, єговісти, моравські брати, православні), прихильники культу банту (традиційні вірування) – 16%, індуїсти – 2%, мусульмани – 1,5%, іудаїсти – 0,5%. Діють місії.

Юніоністська Партія (ЮП) – християнська проанглійська партія білого населення. Остаточно заснована у 1934, хоча діяла й раніше. На

виборах у НЗ отримала: 1910 – 39 місць із 121, 1915 – 49 917 голосів (19,41%, 40/5 місць із 130), 1920 – 38 946 голосів (14,03 %, 25/3 місць із 133), 1938 – 446 032 голоси (53,81%, 110/4 місць із 150), 1943 – 435 297 голосів (49,68%, 89/16 місць із 150), 1948 – 524 230 голосів (49,18%, 65/11 місць із 150), 1953 – 576 474 голоси (47,65%, 57/20 місць із 156), 16.04.1958 – 503 638 голосів (43,57%, 53/24 місця зі 156), 18.10.1961 – 289 233 голоси (36,21%, 49/20 місць зі 156), 30.03.1966 – 490 971 голос (37,05%, 39/2 місця зі 166). На виборах у ПА, ПП, ПД 6.09.1989 отримала 2 712 голосів (індійські, 0,11%, 0 місць із 286).

Об'єднана Християнсько-Демократична Партія (ОХДП) (United Christian Democratic Party, UCDP). Заснована у 1986 колишнім керівником бантустану Бофутатсвана *Лукас Мангоупом*, який є її лідером. Виступає за права людини, за утвердження християнських цінностей, проти расизму. Маніфест від 2004 критикує АНК за поблажливе ставлення до злочинів, кумівство, зневагу до інфраструктури. Головна опозиційна партія до АНК у пн-зх. регіоні, де підтримка АНК особливо сильна. ОХДП теж має тут найбільший вплив. На виборах у НЗ отримала: 2.06.1999 – 125 280 голосів (0,75%, 3 місця з 400); 2004 – 117 794 голоси (0,75%, 3 місця). У 2004 на виборах у місцевий парламент Пн.-Зх. провінції отримала 3 місця і 8,49% голосів виборців. 85% виборців партії становлять жінки (дані на 2003). Має відділення в Намібії.

Африканська Християнсько-Демократична Партія (АХДП) (African Christian Democratic Party, ACDP). Створена у грудні 1993. Необхідність у надійній альтернативі суперечливій політиці минулого спонукала християн різних верств населення організувати нову політичну партію точно за 100 днів до перших демократичних виборів у Південній Африці (1994).

АХДП згідно з “Біблією віруючих християн” представляє тих, хто має високу повагу до моральних цінностей. Як така, партія більшою мірою зосередила увагу на таких моральних проблемах, як аборт, гомосексуалізм, порнографія. Дійсно, в маніфесті від 2000 вона виступила проти заохочення використання презервативів і безпечного сексу як способу запобігання ВІЛ-інфекцій. АХДП твердо впевнена в тому, що кампанія щодо використання презервативів повинна бути зупинена, а стриманість і вірність у шлюбі мають заохочуватись. Тому основні цілі АХДП схожі з тими, які має Християнський Союз Нідерландів та вже недіюча Партія Християнської Спадщини Нової Зеландії.

Символіка партії (червоний і синій кольори) була розроблена

деякими основоположниками АХДП, щоб показати, що саме партія з біблійно-християнськими принципами повинна нести із собою. Дві стріли зліва й справа символізують південно-африканців, починаючи від раси, політики, ідеології, церковної належності, віросповідання, мови, належності до племені чи культури, до хреста Ісуса Христа. Стріли вгору і вниз показують напрямок угору до Бога і вниз – до південно-африканців і південно-африканських общин. Червоний край символізує кров Ісуса Христа, яка оточує та захищає АХДП, її членів і послідовників, усіх людей Південної Африки.

Основні принципи АХДП ґрунтуються на тому, як вона бачить біблейський зразок примирення, справедливості, співчуття, терпимості, миру та святості життя (особистого, сімейного, суспільного). Вона пропонує спрямувати політичні дискусії на досягнення цих цілей, щоб об'єднати людей навколо спільних цінностей, замість того, щоб зосереджуватися на ідеологічних, політичних чи расових розбіжностях і суперечностях.

Під час перших виборів 26–29.04.1994 АХДП здивувала багатьох людей, отримавши 2 місця з 400 у Національному парламенті (88 104 голоси, 0,45%). АХДП була єдиною партією, яка голосувала проти прийняття Південноафриканської Конституції. Рік потому АХДП отримала 3 місця на місцевих урядових виборах. Протягом наступних п'яти років 4 радники перейшли з інших політичних партій, щоб приєднатися до АХДП.

У 1999 багато критиків вірили в те, що АХДП втратить 1–2 місця, які вона мала в Національному парламенті. Але на виборах у НЗ 2.06.1999 партія отримала 228 975 голосів (1,43%, 6 місць із 400). Так вона збільшила своє представництво у 3 рази і стала однією з 6 найбільших партій країни, які (усіх 10) мали своє представництво в парламенті. Партія також отримала своє перше місце в Національній Раді провінцій, з'явився інший представник, який повинен вивести АХДП у різні 4 законодавчі органи. Вагомого успіху досягла партія в 2000 на місцевих урядових виборах, коли вона на національному рівні збільшила кількість радників із 7 до 70. З 2004 року АХДП має 7 членів у парламенті ПАР, 1–2 членів у провінційних законодавчих органах. Результати участі АХДП у парламентських виборах:

Дата виборів	Голосів	Відсоток	Місць	Усіх місць
26–29.04.1994	88 104	0,45	2	400
2.06.1999	228 975	1,43	6	400
2004			7	400

Керівний орган – Національна Асамблея (у складі 4-х чол.).

Штаб-квартира: м. Албертон, вул. Фо (Fore) 2. Лідер – *rev. d-r Кенет Резалаб Джозеф Мешое*. Політична ідеологія партії – соціальний консерватизм, християнська демократія. Проте, в країні ще тривають дискусії щодо християнської ідеї.

Об'єднана Партія Християнського Примирення (ОПХП). Діє в бантустанах.

РУАНДА (Руандійська Республіка)

1. Географія. Р. – держава у сх. частині Центр. Африки, на пд. від екватора. Межує з Угандою, Танзанією, Бурунді, ДРК. Протяжність кордону – 893 км. На зх. омивається водами оз. Ківу. Територія – 26 338 км² (дещо > за територію Сумщини). У центрі країни плато. Найвища точка – влк. Карісімбі (4 507 м) у горах Вірунга. Клімат екваторіальний, спека помірна. Руанда – “країна вічної весни”, без посух. Судохідні оз. Ківу (найчарівніше з Великих озер) і р. Кагера – пн. виток Нілу. Іншим витоком – Рукарарою – власне започатковується Ніл як найбільша річка Землі (6 671 км). На пд. й сх. – ланцюг малих заболочених озер (Шохоха, Ругверо, Іхема, Кізінга та ін.). На зх. є густі ліси (S лісів – 6 тис. км²). Фауна збіднена: слони, носороги, бегемоти, крокодили, леопарди, кабани, антилопи й гірські горили живуть переважно в нац. парках Кагера і Вірунга.

Населення – 7 956 000 чол. Р. – найбільш густонаселена африканська країна (302 чол. на 1 км²). Етнічні групи народу баньяруанда: (ба)хуту (84%), (ба)тутсі (14%), пігмеї (ба)тва (1%). Тутсі – найвищий народ на Землі, пігмеї – найнижчий. Офіційні мови французька й кіньяруанда, поширені мови англійська й кісуахілі. Столиця – Кігалі (608 141 жит.). 6% – міське населення. 48% дорослого населення письменні. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (1.07).

2. Історія. Спочатку Р. населяли пігмеї тва. У них розвинулося мисливство й збиральство. З XV ст. країну заселили хуту, з XVI ст. – кочівники тутсі, що у XIV ст. створили монархію Руанда. У XIX ст. країну відвідували *араби*. У 1858 у Р. прибули перші європейці – англійці *Р.Ф. Бертон* і *Д.Х. Спик*. Країну досліджували англійці *Д.О.(А) Грант* (1860), *Д. Лівінгстон* (1869–1972), *Г.М. Стенлі* (1869–1889), *В.Л. Кемрон* (1874), *Д. Томсон* (1878), німець *Г. фон Віссман* (1880–1883). У 1890 Р.

разом з Бурунді увійшла до складу Німецької “Східної Африки”. У 1894 німець *А. Гетцен* відкрив оз. Ківу. У 1916 країну окупували бельгійці. З 1919/1923 вона стала підмандатною територією Бельгії (за мандатами Ліги Націй і ООН) у складі Руанди-Урунді (Бурунді). У 1925–1946 Руанда-Урунді й Бельгійське Конго об’єднані в адміністративний союз. Мваві (королю) *Юхі III Мусінга* (1896–1931) і *Мутара III Рудахігва* (1931–1959) мали мирні відносини з німцями й бельгійцями. У 1946–1961 Р. в адміністративному відношенні Р. об’єднана з (Б)урунді. Після громадянської війни (1959) припинене правління тутсі. 18.10.1960 – автономія. 28.01.1961 проголошена республіка Р., яка в союзних відносинах із Бурунді (1961–1962). **1.07.1962** – незалежність Руандійської Республіки й Королівства Бурунді. Мвамі *Кітера V Ндахундірва* (1959–1962) емігрував з Р. У 1965 громадянська війна, масові вбивства тутсі У В 1994 міжплеменні сутички переросли в нову громадянську війну (вбивства тутсі, 800 тис. чол. загинули, а 2 млн хуту стали біженцями). Допомога ООН (1997–2000). Загони хуту й війська Р. вторглися у ДРК (1997). Член ООН (1962).

3. Економіка. Р. – одна з найбідніших аграрних країн світу, де панує іноземний капітал. Сільгоспугіддя – 12 тис. км². С/г (зайнято 93% працездатного населення) має напівнатуральний характер, переважає мотичне рільництво. Вирощують батат, банани, маніок, сорго, кукурудзу, фасоль, картоплю, рис, горох, арахіс. Розселення населення хутірське. Тваринництво (велика рогата худоба, вівці, кози, свині, домашня птиця) розвинуте слабо. Рибальство. Видобувають корисні копалини. Є переробні й промислові підприємства. Ремесла. Туризм знизився. Експорт: кава, чай (разом дають 80% валютних надходжень), піретрум, шкури, олово, кора хінного дерева, каситерит. Імпорт: машини, устаткування, нафтопродукти, текстильні вироби. Основні торгові партнери: країни ЄС (Бельгія, Франція, ФРН, Велика Британія, Італія), США, Японія, країни Африки (Уганда, Кенія, ДРК, Танзанія), КНДР, Китай. Валюта – руандійський франк (1 р.ф. = 100 сантимів). Університет у Кігалі.

4. Державний устрій. За Конституцією від 10.06.1991, Р. – унітарна республіка. Глава держави, уряду й Міністр оборони – Президент, що обирається загальним голосуванням на 5 років. Законодавчий орган – Національна рада розвитку з 70 депутатів, обирається населенням на 5 років. Виконавча влада належить Тимчасовому уряду нац. єдності на чолі з Прем’єр-міністром. Адм.-тер. поділ – 10 префектур (у т. ч. столиця). У 1999 для виходу з кризи перехідний період був продовжений на 4 роки. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Католики – 56,5%, протестанти (англіканці, пресвітеріани, АСД, методисти, п’ятидесятники, баптисти) – 37,1%, мусульмани-сунніти – 4,6%, решта – язичники, індуїсти. З 1956 виходить щоденна католицька газета “*Kinyu Matena*” мовою кіньяруанда і французькою (тираж 7–8 тис. прим.).

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Створена у 1990. Лідер *Жан Нагійнзіра*. 07.1994 руандійський Патріотичний Фронт (ПФ) (хуту) за участі ХДП, Соціал-Демократичної Партії (хуту), Ліберальної Партії і Республікансько-Демократичного Руху Хуту сформував Тимчасовий уряд національної єдності. ПФ представляли президенти **Т. Сіндікумбабо** (1994) і **Пастер Бузімунгу** з хуту (1994–2000), прем'єр-міністр **Ж. Кембанда** (1994).

САН-ТОМЕ І ПРИНСІПІ (Демократична Республіка Сан-Томе і Принсіпі)

1. Географія. СТП – держава, розташована у Гвінейській затоці, недалеко від зх. узбережжя Африки. Включає о. Сан-Томе (836 км²), о. Принсіпі (128 км²) та низку дрібних о-вів (Карасу, Педраш-Тіньозаш, Кабраш, Ролаш). Довжина берегової лінії – 209 км. Територія – 1 001 км² (= 0,9 території Буринського р-ну на Сумщині). О-ви вулканічного походження, складаються з базальтів. У вулканічних кратерах, увінчаних пальцеподібними скелями-останцями, є невеликі озера. Береги порізані, круті й скелясті, але мальовничі. Найвища точка – Піко-де-Сан-Томе (2 024 м) на о. Сан-Томе. Надра не мають скільки-небудь значних ресурсів. Клімат екваторіально-тропічний, вологий. На пд. від о. Сан-Томе проходить екватор. Сезон дощів триває з жовтня по травень. Постійних рік немає. О-ви покриті густими екваторіальними лісами, уздовж узбережжя – мангрові зарості. Тваринний світ бідний (маври, ящірки, хамелеони, змії, птахи). Багата морська фауна.

АТЛАНТИЧНИЙ
ОКЕАН

Населення – 170 тис. чол. (в основному виходці з Анголи й Габону). Етнічні групи: метиси (51%), анголарес (нащадки ангольських рабів), форос (нащадки звільнених рабів), сервіке (працівники з сусідніх африканських країн), тонгас (діти сервіке, народжені на о-вах), європейці (в основному португальці). Столиця – Сан-Томе (50 тис. жит.). Офіційна мова – португальська, крім того, вживається мова фанг. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (12.07).

2. Історія. Спочатку о-ви СТП були незаселені. Мимо них пропливали *фінікійці* (598 до н. е.), карфагенянин *Ганнон* (474 до н. е.). Першими з європейців о-ви відкрили португальці *П. Ескобар* і *Ж. Гоміш* (1470–1471). З 1500 СТП – португальська колонія. Першими поселенцями

на о-вах стали вислані з Португалії злочинці й євреї. У XV–XVI ст. португальці розвели тут плантації цукрової тростини і завезли з материка (Анголи, Мозамбіку та о-вів Кабо-Верде) рабів для роботи на них. У XVI–XVII ст. о-ви – транзитна база работорівлі з Вест-Індією і Бразилією. Вибухали повстання (1517, кін. XVI ст.). Протягом короткого часу о-ви знаходилися під голландським (1641–1648) і французьким (1709) правлінням. У 1795–1797 по Пд. С. мандрував англієць *М. Парк*. Невдовзі (1822) о-ви знову захопили португальці і почали культивувати какао. У 1900 країна стала світовим лідером з його виробництва. Навіть після скасування рабства у XIX ст. португальці дуже жорстоко поводитися з "чорним населенням". У 1951–1975 – "заморська провінція" Португалії, яка з 1972 користувалася "місцевою автономією". У 1953 під час демонстрацій були вбиті сотні місцевих працівників. У серпні 1968 масовий страйк. 21.12.1974 створений перехідний уряд. **12.07.1975** проголошена незалежність СТП. У 80-х – просоціалістичний курс. Довго діяла 1-партійна система. Член ООН (1975).

3. Економіка. СТП – аграрна, слаборозвинута країна. Переживає економічну й фінансову кризу, має великий зовнішній борг. Основа економіки – с/г. Обробляється $\frac{1}{3}$ території. Вирощуються просо, маніок, кукурудза, ямс. Культивуються олійна й кокосова пальми (вирощуються на плантаціях), хінне дерево. Тваринництво розвинуте слабо. Розводяться велика рогата худоба, свині, вівці, кози. Птахівництво (кури, індики). Деякі жителі працюють на своїх фермах. Рибальство, ловля черепах і восьминогів. Промисловість знаходиться в зародковому стані. Діють підприємства з переробки с/г сировини (борошномельні, олієварні, з виробництва пальмової олії). Виробляється електроенергія. Є автомобільні дороги. Експорт: какао, кава, пальмова олія, ядра пальмових горіхів, копра, горіхи, банани та інша с/г сировина. Імпорт: промислові й продовольчі товари, нафтопродукти, автомобілі, цемент. Основні торгові партнери: країни ЄС (Португалія, Іспанія, Нідерланди, ФРН), США, Китай, африканські країни (Ангола, Мозамбік). Валюта – добра (1 д. = 100 сентимо). Екваторіальна природа та океанські пляжі приваблюють туристів.

4. Державний устрій. За Конституцією від 10.09.1990 (прийнята на референдумі), СТП – унітарна республіка. Глава держави – Президент, який обирається загальним голосуванням на 5 років. Законодавчий орган з 1975 – 1-палатний парламент (Національні народні збори, ННЗ), 55 депутатів якого обираються на 4 роки. Глава уряду – Прем'єр-міністр. Адм.-тер. поділ – 7 округ. З 1987 діє багатопартійна виборча система. Ценз активного виборчого права – 15 років.

5. Релігія. Католики – 80%. Є євангелісти, АСД, мусульмани, язичники (бл. 10%). Половина шкіл – приватні або належать католицьким місіям.

Християнсько-Демократичний Фронт (ХДФ) (Christian Democratic Front, CDF). Праволіберальна партія. Створена в 1990. На виборах до ННЗ 20.01.1991 отримала 591 голос (1,49%). Немає в парламенті.

СЕНЕГАЛ (Республіка Сенегал)

1. Географія. С. – держава у Зх. Африці. Межує з Мавританією, Малі, Гвінеєю, Гвінеєю-Бісау, Гамбією. Протяжність кордону – 2 640 км. На зх. омивається водами Атлантичного океану. Довжина берегової лінії – 531 км. Територія – 196 722 км² (= 32,58% території України). Крайня зх. точка Африки – м. Альмаді зі згаслими вулканами. Переважають рівнини, на пн.-сх. – горби Футі-Джалон з найвищою точкою (498 м). Північне узбережжя піщане, пряме. Клімат субекваторіальний, переходить від сухого в напівпустинному Сахелі (пн.) до вологого тропічного (пд.). Бувають посухи. Найбільші річки (Сенегал, Салум, Гамбія, Казаманс) судохідні в пониззі. Болота, озера (Г'єр). Флора збіднена (трави й кущі на пн., савани у центрі, мангрові болота й густі ліси (105 тис. км²) на пд., де ростуть тикове й червоне дерево, олійна пальма, бамбук). Багата фауна (слони, леви, гепарди, антилопи, буйволи, бегемоти, крокодили, численні змії). 6 нац. парків.

Населення – 10 589 571 чол. Етнічні групи: волоф (36%), фулані (17%), серер (15%), тукулер (9%), діола (9%), малінке (6%), бамбара (6%), фульбе, європейці, ліванці (1%). Столиця – Дакар (2 079 000 жит.). Міське населення – 47%. Частка дорослого письменного населення – 39%. Офіційні мова – французька, поширені місцеві мови (волоф, серер, фулані, тукулор). Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (4.04).

2. Історія. На території С. людина поселилася в добу палеоліту. У IV тис. до н. е. поширилися зернові й бобові культури, плоди, коренеплоди. У 598 до н. е. мимо узбережжя С. плавали *фінікійці*, а в 474 до н. е. – карфагенянин *Ганнон*. Бл. 500 н. е. на територію Сенегалу емігрували племена волоф і серер, а в IX ст. у долині Сенегалу поселилися тукулер, які у XI ст. були ісламізовані і створили на сх. сильну державу Текрур (X–XV ст.). У кін. XV ст. сформувалися держави волоф і серер. Територія Сенегалу входила до складу імперій Гана (IV–XI), Малі (розквіт у XIV ст.), Сонгаї (XIII–XVI ст.). У 1435 *португальці* – капітани принца Генріха Мореплавця – досягли гирла р. Сенегал. Узбережжя С. відвідував

португалець *Н. Тріштан* (1443, 1446). У 1445–1446 португалець *Д. Діаш* відкрив м. Зелений, у 1445–1447 *Лансероті* досяг С. і гирла р. Гамбія. З XVI ст. Португалія вивозить звідси рабів (в Америку з Сенегамбії вивезено 3% африканських рабів). Потім з'явилися *англійці* й *голландці*.

У 1626 французи заснували перші факторії у С. Сенегал став “африканською любов'ю” Франції. У XVII ст. тут мали факторії також Британія, Голландія і *Бранденбург*. У 1714–1716 француз *А. Брю* досліджував басейн р. Сенегал. По Пд. С. мандрував англієць *М. Парк* (1795–1797). У 1818–1823 англійці *Г. Мольєн* і *А. Ленг* відкрили верхів'я річок Гамбія і Сенегал. У кін. XIX ст. Франція підпорядкувала держави волоф, серер і тукулер. Фрвнцузький губернатор *Л. Федерб* почав просування вглиб країни (1854–1861). З 1854–1865 С. – колонія Франції. 16.06.1895 вона включена до Французької Зх. Африки (у С. резиденція її губернатора). У 2-у світову війну (1939–1945) С. – опорна база антигітлерівських збройних сил (союзників і “Вільної Франції”). З 27.10.1946 – “заморська територія” Франції. 25.11.1958 – автономна республіка у складі Французької Співдружності. У 1959 створена Федерація Малі (Сенегал і кол. Французький Судан). З **4.04.1960** – незалежність (проголошена 20.06.1960) Федерації Малі. 20.08.1960 – розпад Федерації. У 60-х – марксистський режим, просоціалістичний курс. 1.12.1981/1.02.1982–30.09.1989 С. у складі конфедерації Сенегамбія (з Гамбією), яка розпалася. З 1982 сепаратизм у Казамансі (пд.). У 1990 війна з Мавританією. Присутній французький військовий контингент (1300 чол.). Член ООН (1960).

3. Економіка. С. – аграрна країна. Сільгоспугіддя – 24 тис. км². У с/г, яке забезпечує $\frac{1}{3}$ потреб країни у продовольстві, зайнято 70% робочої сили. Вирощуються арахіс, просо, сорго, маніок, рис, батат, кукурудза, олійна пальма, бавовник, фрукти, овочі, цукрова тростина. Плодівництво. Тваринництво (велика рогата худоба, вівці, кози, свині, коні, осли, верблюди, домашня птиця). Рибальство. Корисні копалини. Понад 300 промислових і переробних підприємств. Лісове господарство. Судноплавство. Туризм (2 місце в Африці по валютних надходженнях). Деякі жителі – мандрівні торговці. Туризм. Залізниця (1,4 тис. км). Порт Дакар. Експорт: фосфорити, арахіс (70% вартості експорту), арахісова олія, риба (провідні місця у світі по їх експорту), бавовняні вироби. Імпорт: пшениця, рис, цукор, нафтопродукти, сира нафта, цемент, текстиль, машини й устаткування, транспортні засоби, продовольство, енергоресурси, хімікати. Основні торгові партнери: країни ЄС (Велика Британія, Франція), США, африканські країни (Малі, Мавританія, Кот д'Івуар, Нігерія, Алжир). Валюта – франк КФА (1 ф. = 100 сантимів). Є 2 університети. У Дакарі закінчується маршрут авторалі “Париж–Дакар”.

4. Державний устрій. За конституцією від 7.03.1963 (з поправками від 20.09.1991), С. – унітарна республіка. Глава держави – Президент, який обирається загальним голосуванням строком на 5 років. Законодавчий орган – 1-палатний парламент (Національні збори), 120 депутатів якого

обираються загальним голосуванням строком на 5 років. Глава уряду – Прем'єр-міністр. Адм.-тер. поділ – 11 областей. У 1976–1981 у С. уведена багатопартійна система. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Мусульмани-сунніти – 90%, християни (французи-католики, а також баптисти, п'ятидесятники, АСД) – 9%, прихильники традиційних вірувань – 1%.

Християнсько-Демократична партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Заснована у 1987. Праволіберальна. Її кандидат у президенти *І. Дер Тхіам* на виборах 21.02.1993 отримав 208 40 голосів (1,61%, 5 місце з 8).

ТУНІС (Туніська Республіка)

1. Географія. Т. (Аль-Джумхурія-ат-Туніссія) – держава у Пн. Африці. Частина Магрибу. Межує з Алжиром і Лівією. Протяжність кордону – 1 424 км. На пн. й сх. омивається водами Середземного моря. Довжина берегової лінії – 1 148 км. Територія – 163 610 км² (= 27% території України). Займає приморські рівнини, сх. частину гір Атлас (між хребтами – долини й низини) і пн. частину пустелі Сахара (40% території Т.). Пн. частина Т. – гориста, пд. – низинна. Узбережжя зрізане численними затоками (найбільші – Габес і Хаммамет). Т. належать о-ви Керкенна, Джерба і Галіт. Найвища точка – Шамбі (1 544 м). Клімат на пн. субтропічний, середземноморський (жарке довге літо і м'яка волога зима), на пд. – тропічний, пустельний. З пд. дме вітер сороко. Єдина велика ріка – Меджерда, долина якої є найпліднішим регіоном країни. У центрі Т. солончакові западини ("шотт" Джерід), розташовані часом нижче рівня моря. На пн. – озера, на пд. – солончаки. Ірригація. На узбережжі суха савана, ростуть виноградники, сосна, вереск. У горах тягнуться вічнозелені та листопадові ліси (пробковий і кам'яний дуб). У напівпустелях росте трава альфа, кущі, рослина еспарто. В пустельному пд. – оазиси (з фініковими пальмами, фруктовими садами, міндальними й оливковими деревами), дерево "тернер". Ліси займають 7 тис. км². Водяться гієни, дикі кабани, шакали, газелі, пустельні зайці, змії (кобра, рогата гадюка). 6 нац. парків, заказники і резервати.

Населення – 9 815 644 чол. Етнічні групи: в основному тунісці (араби, 98%), а також бербери (1,2%), євреї, частково європейці. ²/₃

населення живе на узбережжі, решта – у засушливих центр. і пд. р-нах (30% території). Міське населення – 65%. Частка дорослого письменного населення – 67%. Столиця – Туніс (702 330 жит., з передмістями – 1,8 млн жит.). Бл. 420 тис. тунісців працюють за кордоном (у т. ч. 200 тис. – у Франції). Офіційна мова – арабська, поширені французька, берберська мови. Календар григоріанський і мусульманський (місячний). Нац. свято – День незалежності (20.03).

2. Історія. Бл. VI тис. до н. е. на території Т. відбулося одомашнення тварин. Здавна край населяли бербери. У XII ст. до н. е. тут заснували свої колонії (Утіка, Гіппо-Заріт, Туніс, Гадес та ін.) *фінікійці*, найбільшою з яких був знаменитий Карфаген (заснований 814), центр однойменної держави. Бл. 600 *греки* обстежили узбережжя Пн. Африки до Гібралтару. В 598 уздовж узбережжя Т. пропливали фінікійці, які поверталися з плавання навколо Африки. В 474 з Карфагену у плавання на Зх. вирушив *Ганнон*. Карфаген вів 3 Пунічні війни з Римом (264–146). У 241–248 повстання найманців під керівництвом *Матоса* й *Спендія*. У 146 до н. е. Рим захопив пн.-сх. Т., а у серед. I ст. н. е. – увесь Т., який увійшов до складу римської провінції Африка. *Римляни* досліджували гори Атлас. З перших століть н. е. на території Т. поширилося християнство. В Карфагені діяли представники церкви Тертулліан (бл. 170–220), Кіпріан (249–258), Донат (пом. бл. 355), Августин Блаженний (396–430). Поширилася ересь агоністиків. У V ст. бербери прорвали пд. укріплення римлян в Африці і напали на Т. У 439 н. е. Т. заволоділи вандалі, з 534 – Візантія, хоча бербери й далі контролювали внутрішні рни. Потім тут панували араби (698 – поч. XVI ст., з'явилися у 647, в 670 заснували Кайруан – центр ісламу). Бл. 685–710 візантійці тимчасово звільняли від арабів Зх. А і Туніс. У 692 араби взяли Карфаген.

На поч. VIII ст. араби ліквідували останні осередки опору в Т., почалася ісламізація. Правили тут династії Аглабідів (800–909), Фатімідів (909–973), Зейрідів (973–1160). В ост. четв. XII ст. нормани із сіцилійським правителем *Роджером II* (1130–1154) зайняли ряд портів Т., але араби відвоювали їх у тому ж столітті. В Т. й Алжирі правили Альмохади (1160–1229), Хафсиди (1229–1574). У 1270 араби відбили VIII хрестовий похід рицарів на чолі з французьким королем *Людовіком IX*. Відвідав араб *Ібн-Баттута*, *А. Лєнє* (1525). Султаном Т. був пірат *Х. Барбаросса II* (1534–1535), який взяв місто Туніс (1534), але був вигнаний іспанцями. Розвинулась работоргівля. Невдовзі після битви при о. Джерба (1560) Т. був підкорений Османською державою (1574–1881). До 1813 він був у складі Алжиру як васальна територія Османської імперії. Країною правили деї (беї) з династій Мурадидів (1612–1702) та Хусейнідів (1704–1740/1881, династія правила до 1956). У XVII–XVIII пірати грабували американські судна. Повстання туземців. У 1801–1819 флот США під час Триполітанської війни розгромив піратів і придушив работоргівлю на “Варварському березі”. По території Т. мандрували французи *Г.Л.Г. фон Пюклер-Мускау* (I пол. XIX ст.), *А.Г. Лєнє* (1825), *Г. Барт* (1850), *Г. Рольф*

(1864), росіяни *В.В. Юнкер* (1873–1875), *О.В. Єлисеєв* (1884–1887).

12.05.1881–20.03.1956 Т. – французький протекторат. Номінально країною правили бейі. У 20–30-х рр. посилилася визвольна боротьба. З 1940 Т. контролює уряд Віші, з 11.1942 – Німеччина, 04.–05.1943 Т. звільнений союзниками, які почали наступ у лютому 1943. У 1954 масові заворушення. 31.07.1954 – внутрішня автономія, 3.06.1955 – самоуправління у вирішенні внутрішніх справ. **20.03.1956** – незалежність Королівства Т. 25.07.1957 бей *Сіді Ламін Паша* зрікся влади, країна стала республікою. У 1958, 1961 військове втручання Франції. 10.1963 Франція евакуювала свою базу з Бізerti. На поч. 1978 розгромлений загальнонац. страйк. На поч. 1980 придушене повстання, весною 1980 звільнені політв'язні. Лібералізація проходила повільно. У 80-х справляв певний вплив СРСР. У 1983–1993 у Т. знаходилася штаб-квартира палестинців. Заворушення (1984–1985). Президент *Х. Бурґіба* (1957–1987) усунений від влади. У 1988 запроваджена багатопартійна система. У 1990 заборонені ісламські фундаменталісти, які в 1991 робили насильства. Член ООН (1956).

3. Економіка. Т. – одна з найбільш розвинутих країн Африки. Економіка ґрунтується на 3 “китах” – нафта, фосфорити (4 місце у світі з видобутку), туризм. Її основу становлять сільське господарство й гірничодобувна промисловість. В аграрному секторі зайнято 50% населення. Сільгоспугіддя – 50 тис. км². Обробляють зернові (пшениця, ячмінь) та овочеві культури, тютюн, бавовник. Вирощують томати, перець, артишоки, буряки, картоплю, траву альфу, баштанні. Посухи й напади саранчі. Екстенсивне тваринництво. Розводять овець, кіз, велику рогату худобу, мулів, віслюків, верблюдів, коней, домашню птицю. Розвинуте рибальство. У країні до 300 тис. кочівників. Сільське господарство забезпечує потреби в продовольстві на 82%. Текстильна, швейна, харчова, металургійна, металообробна, електротехнічна, шкіряно-взуттєва й цементна промисловості. Складання автомобілів, виробництво прокату, чавуну, сталі. Високий рівень комп'ютеризації.

Експорт: нафта, фосфорити і похідні від них, потрійний суперфосфат, свинець і вироби з нього, цинковий концентрат, залізна й поліметалеві руди, корок і вироби з нього, шкури, текстиль, тканини, одяг, рибопродукти, оливки (1 місце в Африці за обсягом експорту) та оливкова олія (4 місце у світі за виробництвом), фініки, мигдаль, виноград і вино, цитрусові. Імпорт: продовольство, машини, устаткування, сталь, папір, хімікати, сировина, напівфабрикати, товари широкого вжитку. Залізниця (2,1 тис. км). Порти (Туніс, Сфакс, Бізерта, Сехіра). Виробництво електроенергії. Щотижневі ринки, базари (“саук”). Основні торгові партнери: країни ЄС (Франція, ФРН, Італія), США, Японія, Алжир, країни Бл. Сходу. Валюта – туніський динар (1 т.д. = 1000 міліммів). Інфляція. Багата культурна спадщина. Т. – одна з найбільш яскравих і самобутніх країн Пн. Африки. Він увібрав культуру Античності, Візантії й ісламського світу. На пд., у Матвамі, підземні печери-житла берберів (до 10 км глибиною). Народні промисли (виготовлення

килимів і кераміки). 5 університетів.

4. Державний устрій. За Конституцією від 1.06.1959, Т. – унітарна республіка. Глава держави – Президент, який обирається на 5 років (раніше – тільки представник Дестурівської Соціалістичної Партії). Вищий законодавчий орган – 1-палатний парламент (Палата представників), 163 депутати якого обираються населенням на 5 років. Адм.-тер. поділ – 23 вілайетів (провінцій чи губернаторств). З 1993 діє багатопартійна змішана пропорційно-спискова виборча система. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Державна релігія – іслам. Більшість – мусульмани (98% – сунніти), є християни (католики, протестанти, православні, вірмено-григоріани) – 1%, іудаїсти (столиця, о. Джерба) – 0,1%.

Народно-Республіканський Рух (НРР) – французька християнська поміркована партія. Заснована в 1944. На виборах у УЗ Франції у 1946 отримала 8,94% голосів (не мала жодного мандата).

УГАНДА (Республіка Уганда)

1. Географія. У. – держава на сх. Центр. Африки. Межує із Суданом, Кенією, Танзанією, Руандою, ДРК. Протяжність кордону – 2 698 км. Територія – 241 548 км² (= 40% території України). Підвищені рівнини з острівними останцевими горами, плато, плоскогір'я, вулканічні гори. Є посушливі низини. О-ви на оз. Вікторія. Найвища точка – г. Маргеріта (5 109 м) у масиві Рувензорі (зх.). Згаслі вулкани: Елтон (4 321 м, 15-кілометровий кратер), група Вірунга (в їх давніх кратерах утворилися озера з кристалево чистою водою), вулканічне нагір'я Кізенгі. Найвищі вершини мають постійні льодові шапки. Вздовж зх. районів простягається гілка Великих Африканських тектонічних розломів.

Клімат в Уганді екваторіальний і субекваторіальний, але через велику висоту над рівнем моря – м'який, мусонний. На пд. від столиці проходить лінія екватора. Головні ріки – Альберт-Ніл і Вікторія-Ніл із порогами, стрімщинами й вдсп. Мерчісон, Кабарега (40 м) й Семлікі, р. Агва. У. – країна озер. Низка великих озер (Вікторія, Альберт, Едвард, Джордж, Кванія, Кьога). Болота. Високотравні (1,5–2 м) й паркові савани з острівцями дерев, зокрема зонтичними акаціями (пн.-сх.),

масиви вічнозелених і змішаних лісів (зх., пд., центр і гори), бамбукові зарості (у горах), пояс вереска, луки. Є 400 видів дерев (комбретум, горіх

бассія, кігелія чи ковбасне дерево, “залізне” дерево лофіра та ін.), у тому числі цінні породи. Ліси займають 55 тис. км². Понад 40 видів великих тварин (гірські горили, шимпанзе, слони, носороги, бегемоти, леви, буйволи, зебри, леопарди, антилопи – бубал, оріке і канна). 5 нац. парків і 5 резерватів. За неповторну красу природи й м'який клімат Уганду називають “Перлиною Африки”.

Населення – 24 551 021 чол., 99% якого – африканці. Етнічні групи: (ба)ганда (18,8%), (ба)ньянколе (10,2%), кіга (8,6%), (ба)сога (8,5%), тесо (туркана, 6,2%), ланго (6,1%), гішу (4,7%), ачолі (4,6%) та ін. Серед них – банту (ганда, сога, ньоро, нколе, торо, 69%), нілотські й сх.-суданські народи (акоме, ланго, карамоджонг, 29%). Є азіати. Столиця – Кампала (1 212 000 жит.). Великі міста – Джінджа, Мбале, Гулу, Ентеббе, Сороті, Мбарара. 14% міського населення. 63% дорослого населення письменні. Офіційні мови – англійська, суахілі (з 1973), поширені мови луганда, деякі місцеві діалекти. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (9.10).

2. Історія. Територія У. населена з часів палеоліту. Тут розвинулося мисливство й збиральство, а бл. 500 до н. е. – скотарство. У XIII–XIX ст. існували королівства Кітара (XIII–XV ст., пд.), (Б)уньоро-Кітара (кін. XVI–поч. XIX ст.), потім Буганда (з 1300, столиця Кампала), Бусога (столиця Бугембе поблизу Джінджи), Торо (нез. з 1830), Анколе (Нкоре, XVII–XIX ст.), а також Карагве, Анапе. У XV–XVI ст. королівство (Б)уньоро підкорило більшу частину Центр. У., хоча, незважаючи на свою могутність, не домінувало повністю над підлеглими королівствами. На Пн. були об'єднання Мору-Маді, Ачолі, Лонго, Теко. В кін. XVIII ст. три невеликі королівства (Буганда, Торо, Анколе) оголосили незалежність від (Б)уньоро. У XIX ст. найбільшим королівство стала Буганда. З 1860-х почалася експансія Великобританії, Німеччини, Франції. У XIX ст. У. відвідували *араби*, англійці *Д.Г.Спик* і *Дж.Б.Грант* (1856–1863), *С. Бейкер* (1864), *Р.Ф.Бертон* і *Д.Р.Л.Макдональд*, *Г.М.Стенлі* (1875), росіянин *В.В.Юнкер*. Кабака (король) Буганди *Мутеса I* (1868–1884) з радістю зустрів європейців як противагу арабам і зберіг незалежність. У 1890 Уганда потрапила до сфери впливу Британії. 26.12.1890 за кабаки *Мванга I–II* (1884–1888, 1890–1897) згідно з англо-німецькою угодою встановлено британський протекторат над Бугандою, Анколе й Торо. 1.04.1893 Буганда перейшла під безпосереднє управління Британії. 11.04.1994 проголошено британський протекторат “Уганду”. Інші території (Буганда з особливим статусом, Буньоро, Анколе, Торо, Бусога) увійшли до складу протекторату протягом 1896–1902. З 1.04.1905 У. – колонія Британії. Після II світової війни в колонії зародився визвольний рух, за підтримку якого кабаку *Мутесу II* (1939–1962, помер 1969) було депортовано (30.11.1953). 1.03.1962 – внутрішнє самоуправління.

9.10.1962 проголошена незалежність федеративної держави У. у складі 4 королівств (Буганда, Буньоро, Анколе, Торо). 9.10.1963 країну проголосили республікою, її 1 президентом став *Едвард Ф. Мутеса*

(кабака Буганди Мутеса II) (1963–1967). У 1966 А.М. Оботе (президент 1967–1971) змусив кабаку Мутесу II залишити країну. У 1967–1993 невеликі монархії ліквідовувались. У 1970 прикордонний конфлікт із Кенією. У 1971–1979, 1980, 1985–1989 – пряме військове правління, у 1989–1995 – правління військових хунт. Після перевороту Іді Аміна у 1971 почалося виселення азійців, репресії. У 1979 прорадянська диктатура Іді Аміна (1971–1979) була скинута об'єднаними силами танзанійської армії й угандійських емігрантів. У 1980 повернувся А.М. Оботе (1980–1985). У 1986 влада перейшла до Військової Ради Уганди. Президентом обрано Й. Мусевені (з 1986). 22.02.2008 закінчилася 20-річна громадянська війна. Член ООН (1962) і Співдружності націй.

3. Економіка. У. – аграрна країна зі слабозвинуту економікою. У 90-ті рр. удалося стабілізувати економіку, яка залежить від іноземних інвестицій. 70% робочої сили зайнято в с/г. Сільгоспугіддя – 68 тис. км². Банту (пд.) займаються землеробством, народи нілото-сахарської групи (пн.) поєднують землеробство з пасовищним (кочовим) і малоприбутковим екстенсивним скотарством (велика рогата худоба, вівці, свині). На тваринництво припадає 25% товарної продукції с/г. Головні товарні с/г культури – кава (2 місце у світі за обсягом експорту), рис, касава, боби, цитрусові та ін. Для внутрішнього споживання вирощуються також просо, сорго, кукурудза, маніок, касава, батат, ямс, арахіс, сезам, картопля, плодови. Озерне рибальство (1 з перших місць у світі за виловом прісноводної риби).

Багаті запаси корисних копалин і цінної деревини. Видобувна промисловість. Діють підприємства й значні заводи з переробки с/г продукції (переважно бавовнику на пряжу), цементу, сталюого лиття, сталюого листа, тканин, взуття, фарб, сигарет, пива, безалкогольних напоїв, виробничі потужності яких використовуються наполовину. Лісозаготівля. Залізниця (1,3 тис. км). Дороги після тривалих років громадянської війни відновлені, а найзручнішим транспортним засобом є мікроавтобуси як таксі. Судноплавство. Експорт: мідь, чай, кава (у середині 1990-х – 95% вартості експорту), бавовник, цукрова тростина, тютюн. Імпорт: машини й устаткування, транспортні засоби, товари споживчого попиту, продовольчі товари, хімікати, енергоносії, тканини, одяг, метали, гума, нафта, нафтопродукти. Основні торгові партнери: країни ЄС (Велика Британія, Франція, Іспанія, ФРН, Нідерланди), США, Японія, Індія, Кенія, Росія. Валюта – новий угандійський шилінг (1 н.у.ш. = 100 центів). Університет у Кампалі (з 1922). Театр. В архітектурі Кампали наявні елементи різних стилів (індійський, мусульманський, християнський, європейський модерн). У столиці пам'ятним знаком позначено лінію проходження екватора.

4. Державний устрій. За 4-ю Конституцією, затвердженою 8.10.1995, У. – унітарна президентська республіка. Зберігається військовий режим. Президент обирається парламентом на 5 років. Він

має всю повноту влади, є главою держави й уряду, головою Ради оборони (з 1973 – вищий конституційний орган при Президентові), верховним головнокомандувачем, призначає членів Ради оборони, уряду і всіх вищих цивільних і військових осіб, здійснює законодавчу владу, ратифікує міжнародні договори тощо. Діє Верховна державна Рада у складі Президента і представників верховного командування. До тимчасового законодавчого органу – Національних зборів опору (НЗО) – входило 276 депутатів. Нині законодавчим органом є Конституційна асамблея. Виконавча влада належить уряду. Є посада Прем'єр-міністра. Адм.-тер. поділ – 56 округів (4 області). На місцях владу здійснюють провінційні й окружні комісари. У 1967–1971 виборча система була однопартійною, у 1995 оголошена безпартійною (якщо є правляча й опозиційні партії). Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Католики – 33%, англіканці – 33%. Є АСД, Армія спасіння, баптисти, п'ятидесятники, пресвітеріани та ін. Прихильники традиційних місцевих вірувань становлять 18% населення, мусульмани – бл. 16%. Виходить щоденна католицька газета “Мунно” (з 1911) на мові луганда (тираж 18 тис. прим.). Діють католицькі й протестантські місії. У містах представлені невеликі групи індуїстів, сикхів, парсів, буддистів.

Демократична Партія (Democratic Party, DP). Християнсько-праволіберальна партія. Створена у 1956. Пов'язана з католицькою церквою і християнсько-демократичними партіями Європи, відображає погляди підприємницьких кіл. Спочатку її лідером був *Б. Ківанука*. У 1958–1962 ДП брала участь у виборах до парламенту (Законодавчої ради):

Вибори	Голосів	Відсоток	Місце	Усіх місць
20–24.10.1958	140740	26,34	1	10
23.03.1961	436420	42,47	64	113
22.02.1962	103180	14,06	3	68

У 1962–1980 брала участь у виборах до парламенту (Національних зборів):

Вибори	Голосів	Відсоток	Місце	Усіх місць
25.04.1962	484933	46,07	24	61
10–11.12.1980	1965823	47,94	51	126

У 1961–1962 ДП мала свій уряд. У 1985 прем'єр-міністром був представник ДП **П.К. Ссемогереро** (президент партії у 1980 – після 2005). На перших демократичних президентських виборах 9.05.1996 П.К. Ссемогереро як представник блоку ДП і лівонаціоналістичної партії Народний Конгрес, близької до принципів “демократичного соціалізму”, отримав 1 416 139 голосів і посів друге місце серед трьох кандидатів. Член ХДІ.

АВСТРАЛІЯ ТА ОКЕАНІЯ

Австралія та Океанія – найменша частина світу. Її площа – 8 942 292 км². Вона омивається водами Індійського й Тихого океанів та водами їх морів. Австралія є материком, площа якого – 7,6145 млн км². Населення А. – 19 546 782 чол. Крайня пн. точка – м. Йорк (10°41' пд.ш.); крайня пд. точка – м. Південно-Східний (39°11' пд.ш.); крайня сх. точка – м. Байрон (153°39' сх.д.); крайня зх. точка – м. Стіп-Пойнт (113°05' сх.д.). Океанія є сукупністю бл. 10 тис. о-вів, розкиданих в акваторії Тихого океану. Територія О. – 1,26 млн км². Вона поділяється на 4 частини: Меланезія (Нова Гвінея, Бісмарка, Соломонові, Нова Каледонія, Вануату, Фіджі та ін. о-ви, S = 956,3 тис. км²), Мікронезія (2 141 о-в: Маріанські, Каролінські, Маршалові, Гілберта, Банаба, Науру та ін. о-ви, S = бл. 3 тис. км²), Полінезія (Гаваї, Маркізьські, Туамоту, Тубуаї, Гамб'є, Самоа, Тонга, Елліс, Фенікс, Токелау, Кука, Лайн, Товариства, Піткерн, Пасхи та ін. о-ви, S = понад 26 тис. км²), Нова Зеландія (з близькими о-вами, S = 270 534 км²). Населення – понад 10 млн. чол. Акваторія охоплює великий регіон у Тихому океані – від екваторіальних до південних морів. Численні коралові рифи, атоли, вулкани, гейзери, термальні джерела. В А. та О. знаходиться 14 незалежних держав, 3 частини інших держав і 13 володінь (християнські партії діють у 6 країнах).

№ п/п	Держава (володіння)	Офіційна назва (аббревіатура)	Столиця (адм. центр)	Колонія (протекторат)	Незалежність	ООН, Співдружність*, Співтовариство+	Християнські партії
1	Австралія	СА	Канберра	1978	11.12.1931	1945*	ХДП
2	Вануату	РВ	Порт-Віла	1887	30.07.1980	1981*	
3	Кірибаті	РК	Байрікі	1892	12.07.1979	1999*	ХДП
4	Маршалові острови	РМО	Маджуро	1874	21.10.1986	1991	
5	Мікронезія	ФШМ	Палікір	1659	3.11.1979	1991	
6	Науру	РН	Ярен	1888	31.01.1068	1999*	
7	Нова Зеландія	НЗ	Веллінгтон	1840	11.12.1931	1945*	ПХС, ХДП
8	Палау	РП	Корор	1886	1.10.1994	1994	
9	Папуа-Нова Гвінея	НДПНГ	Порт-Морсбі	1883–1884	9.09.1975	1975*	ПХС
10	Самоа	НДС	Апіа	1900	1.01.1962	1976*	ПНРС
11	Соломонові острови	СО	Хоніара	1885	7.07.1978	1978*	
12	Тонга	КТ	Нукуалофа	1899	4.06.1970	1999*	
13	Тувалу	Т	Фонгафале	1877	1.10.1978	2000*	
14	Фіджі	СДРФ	Сува	1874	10.10.1976	1970*	ХДП
15	Гаваї (США)		Гонолулу	1898			
16	Зх. Іріан (Індон.)		Джаяпур	1828			

17	Пасхи, о. (Чілі)						
18	Гуам, о. (США)		Аганья	1565			
19	Кука о-ви (Н. Зел.)		Аваруа	1888			
20	Мідуей, о. (США)		-	1867			
21	Ніуе, о. (Н.Зел.)		Алофі	1901			
22	Нова Каледонія, о. (Фр.)		Нумеа	1853		+	
23	Норфолк, о. (Австрал.)		Кінгстон	1913			
24	Північні Маріанські о-ви (США)	ОСМО	Сайпан	1521			
25	Піткерн, о. (Брит.)		Адамстаун	1790			
26	Самоа Американське (США)		Паго-Паго	1899			
27	Токелау о-ви (Н. Зел.)		Факаофо	1877			
28	Уолліс і Футуна о-ви (Фр.)		Мата-Уту	1888		+	
29	Уейк, о. (США)		-	1899			
30	Фр. Полінезія (Фр.)		Папеете	1840-і		+	

АВСТРАЛІЯ (Співдружність Австралія)

1. Географія. А. (Australis – “Південна”) – держава у пд. півкулі, на материк Австралія. З усіх боків омивається океанами й морями. Материк простягається з пн. на пд. на 3 200 км, із зх. на сх. – на 4 100 км. До складу А. входять: великий о. Тасманія (материкового походження), дрібні близькі (Страдброк, Східні, арх. Решерш, арх. Бонапарт, Хоган, Кент, Кертис, Дерк-Хартог, Кінг, Кенгуру, Фліндерс, Кейп-Баррен, Клерк, Батерст, Крокер, Уелслі, Гоулберн, Грунт-Айленд, Уессел, Уілліс, Трегросс, Фрейзер, Сер-Едуард-Пелью, Мелвілл, Фюрно, Капрікорн, Марайа, Бікертон, Принца Уельського, скелі Хаутмен, численні рифи та ін.) і далекі о-ви (Картье, Норфолк, Берд, Кейто, Кокосові-Кілінг, Болс-Пірамід, Різдва, Лорд-Хау), ряд о-вів поблизу Антарктиди (Маккуорі, Герд, Бішоп-енд-Кларк) і велика залежна територія в Антарктиді, де А. має науково-дослідні станції Моусон, Дейвіс, Кейсі. Довжина берегової лінії – 25 760 км. Територія – 7 682 292 км² (у 31,5 раза > за територію Великої Британії, в 12,73 раза > за територію України). Найвища

точка – г. Косцюшко (2 228 м) у Снігових горах (Австралійських Альпах) на сх. На зх. й пд. – рівнини та передгір'я (“даунси”), на пн. – гори, плато, хребти, у центрі – 4 червоні пустелі (Вікторія, Піщана, Гібсона, Сімпсон). Немає землетрусів і вулканів. Уздовж пн.-сх. узбережжя тягнеться найбільший у світі Великий Бар'єрний риф (довжиною 2 010 км).

А. (як й Океанія) – країна вічного літа. Клімат непростий – тропічний, пустельний, важкий, на пд. – субтропічний. Материк пересікає тропік Козерога (Пд.). На пн. бувають циклони. Річкова сітка розвинута слабо. Майже 60% території – безстічні області. Деякі ріки живляться дощами і лише в пониззі судноплавні. Найбільші річки: Муррей з Дарлінгом (5 300 км), Фіцрой, Орд, Ропер, Фліндерс, Вікторія, Мерчісон, Гаскойн, Ашбертон, Бердекін та ін. У пустелях – тимчасові водостоки (“кріки”). Найбільше оз. (солоне, мілке, з непостійними берегами) – Ейр (-12 м від рівня моря), на пд. – солоні озера Торренс, Герднер, Григорі, Фром, Бланч, Еверард. 400 солоних озер на зх. (Кауан, Мур, Остін, Уей, Карнегі, Уайт, Дісаппойнтмент, Маккай, Кері, Мінігуол, Баллард, Барлі, Мак-Лауд та ін.). Є озера на пн. й сх. Багаті запаси пд. вод (на 40% території). Своєрідна флора (22 тис. видів рослин): евкаліптові ліси (2% території, до 90 м висоти), акації (її квітка – нац. символ А.), трав'янисті жорсткі злаки в пустелі, зарості колючого чагарнику (“скреби”) у напівпустелях, злаки і поодинокі дерева в саванах. На пн. невеликі ділянки вологих тропічних лісів (пальми, пандануси, банани), на пд. – субтропічні і папоротеві ліси з буком. Ліси займають 1 450 000 км². Фауна: сумчаті (кенгуру, сумчатий вовк, опосум, коала, вомбати), яйцекладні (єхидна, качконіс), птахи (страус ему, лірохвіст, папуги, казуари), крокодили (до 6 м і більше довжиною), змії, акули, метелики, москіти, терміти; завезений кролик; немає копитних, приматів, хижаків (окрім дикої собаки динго). 6 нац. парків (у нац. парку Улуру знаходиться найбільший у світі моноліт – 348 км вис. і 9 км в обхваті), резервати, заповідники, парки.

Населення – 19 516 792 чол. (рідконаселена країна – 2,5 чол. на 1 км²). Етнічні групи: австралійці з народження (бл. 78,8%, з них 375 тис. – аборигени, 40 тис. метисів), британці (7,2%), азіати (7%), новозеландці (1,9%), італійці (1,6%), африканці та американці (1,5%), вихідці з колишньої Югославії (1%), греки (1%), українці (30 тис. чол.), італійці, німці, голландці. 80% населення – на сх. й пд.-сх. узбережжі. 85% населення мешкає в містах. Усе (100%) доросле населення освічене. Столиця – Канберра (311 518 жит.). Інші великі міста – Сідней (бл. 4 млн жит.), Мельбурн (понад 3 млн жит.), Брісбен (1,24 млн жит.), Перт (1,22 млн жит.), Аделаїда (понад 1 млн жит.). Офіційна мова – англійська. Поширені мови меншин й аборигенів. Нац. свято – День Австралії (26.01.1788).

2. Історія. Предки аборигенів прибули до А. з Пд.-Сх. Азії бл. 40 тис. років тому і до XVIII ст. жили за умов первісного ладу. Збереглися наскельні малюнки (18 тис. років тому), потім від неї відокремився о. Нова Гвінея. Уже в античні часи європейці вірили в існування Пд.

землі (Terra Australia). Можливо до 1000 н. е. в А. побували китайські, малайські, індонезійські, арабські та ін. мореплавці. У XVI ст. А. відвідували *португальці*, потім іспанець *П. Торрес* (1606), який прийняв її за о-в. Відкрив материк голландець *В. Янсзон* (Янц) (1606), який назвав його “Новою Голландією”. Відвідували голландці *Х. Браувер* (1611), *В.К. Схаутен* і бельгійський капітан *Лемер* (1616), голландці *Хіллегом* (1618), *Хаутман* та *Едел* (1619), екіпаж судна “*Левін*” (1622), *Д. Хартог* (1616–1629), *Я. Карстенс* (1623), *П. Нейтс* і *Ф. Тейсен* (1627), *Вітт* (1628), *Пелсарт* (1629), *А. Тасман* (1642–1644, відкрив о. Тасманію), *іспанці*, *англійці* *У. Дампір* (1700), *Д. Кук* (1769–1770, 1773–1774, назвав А. “Новим Пд. Уельсом”), *Дж. Басс* і *М. Фліндерс* (1797–1798, 1801–1803), *французи* *А. д’Антраксто* (1791–1793) і капітан *Н. Боден* (1801–1802). **26.01.1788** англійський капітан *А. Філіпп* доставив у сіднейську бухту першу партію ув’язнених. Колонізація (1788–1830) супроводжувалася винищенням аборигенів, залишки яких живуть здебільшого в резерваціях. В’язнів засилали в Новий Пд. Уельс до 1839, на Тасманію – в 1804–1853. А. відвідували і вивчали англійці *Дж. Басс* (1797–1798), *М. Фліндерс* (1797–1803, у 1814 назвав материк “Австралією”), *Грант* (1800), *Муррей* (1801), *Ф.П. Кінг* (1818–1822), російські експедиції *Ф.Ф. Беллінсгаузена* і *М.П. Лазарєва* (1819–1821), *М.М. Васильєва* і *Г.С. Шишмарьова* (1819–1822), американський письменник *Г. Мелвілл* (1842), українець *М.М. Миклухо-Маклай* (1879–1881).

Внутрішню А. досліджували англійці *Г. Блексленд* і *Дж. Еванс* (1813–1815), *Г. Юм* і *У. Ховел* (1824), *Т. Мітчелл* (1831, 1835, 1836, 1846), *Дж. Грей* (1837–1839), *Д. Уікем* (1839), *Е.Дж. Ейр* (1839–1841), *Ч. Стерт* (1844–1846), *Е. Кеннеді* (1846), *О. Грегори* (1858), *Ф. Грегори* (1858–1861), *Л. Лейххард* (1844–1845), *В. Бебідж* (1858), *Д. Стюарт* (1860–1861, двічі персік А. з зх. на сх.), *Р. Берк* (ірландець, 1860–1861) і *У. Уїллес* (1860–1861, перші перетнули А. з пд. на пн., але померли на зворотному шляху), *Д. Мак-Кінлі* (1861), *Е. Джайлс* (1872–1876), *П. Уорбертон* (1873), *Д. Форрест* (1874), *А. Форрест* (1879), *Х. Еверілл* (1885), *У. Мак-Грегор* (1889–1897), *Д. Ліндсей*, *Л. Уелс* і *Д. Карнегі* (1891–1896), поляк *П. Стшелецький* (1840, г. Косцюшко), німці *Л. Лейхгардт* (1844–1845, експедиція зникла), доктор *Шрадер* (1887), італієць *Л. Альбертіс* (1876–1877).

У 1851–1861 “золота лихоманка” в р-ні Мельбурна. У 1854 Еврікське повстання золотошукачів (шт. Вікторія). У 1855 більшості колоній надано самоврядування. 1.01.1901 – домініон (автономія). У 1906 А. передано британську колонію Папуа. *С. Уестон* (1908–1909), *Д. Маккей* (1926–1937), *С. Медіген* (1937–1939) усунули останні білі плями в А. У 1909 тут побував американський письменник *Д. Лондон*. У 1-й світовій війні А. на боці Британії. Після війни А. передані німецькі колонії Нова Гвінея, о. Науру. За Вестмінстерським статутом **11.12.1931** (ратифікований 9.10.1942) А. отримала повну незалежність від метрополії у зовнішніх і внутрішніх справах. У 2-й світовій війні вона на

боці антигітлерівської коаліції. 17–29.09.1942 відбила на Пн. напад сухопутних сил Японії. Брала участь у корейській (1950–1953), малайській (1950-і) і в'єтнамській (1965–1971) війнах. Надала незалежність Науру (1968) і Папуа-Новій Гвінеї (1975). У 1986 прийнятий Австралійський акт, який після затвердження його британським парламентом, фактично ліквідував рештки влади Великої Британії в А. Член ООН (1945) і Співдружності націй. Член блоків АНЗЮС (з 1951), СЕАТО (1954–1975), АЗПАК (з 1966) та АНЗЮК (з 1971).

3. Економіка. А. – високорозвинена індустріально-аграрна країна. Посідає одне з провідних місць у світі з видобутку й переробки багатих запасів корисних копалин. Видобувають свинець і боксити (перші місця у світі), золото і цинк (треті місця у світі), залізну руду (100 млн т. щорічно). Промисловість – 30% ВВП. Здійснюється рафінування ряду металів. Сира нафта покриває 70% потреб країни і частково експортується. Розвинуті хімічна, електротехнічна, чорна й кольорова металургія, текстильна, харчова промисловість, машинобудування (радіоелектронні вироби, верстати й локомотиви) й автомобілебудування. Є підприємства нафтопереробної та нафтохімічної промисловості.

С/г угіддя становлять $\frac{1}{3}$ площі країни (використовуються 465 тис. км²). Час від часу вони зазнають посух. Розорано лише 6% території країни. 58% с/г угідь зайнято під пшеницю ($\frac{1}{2}$ орної площі), цукрову тростину, ячмінь, рис, овочі, фрукти. Є штучне зрошення. Вирощують овес, сорго, кукурудзу, картоплю, бавовник, тютюн. Завдяки новим технологіям досягаються високі врожаї. Плодівництво. Понад $\frac{2}{3}$ вартості с/г продукції забезпечує тваринництво. Трав'янисті степи є ідеальними луками й пасовиськами. Вівчарство (домінують завезені меринські породи). У жодній країні світу немає такої кількості овець, як в А. Морське рибальство (у т. ч. промисел молюсків). Вирубка лісів, забруднення рік. Більша частина активного населення – у сфері обслуговування (банки, освіта, медицина, кіноіндустрія, телекомпанії, туризм). Значний зовнішній борг. А. посідає 13 місце у світі з основних статистичних показників (у т. ч. життєвий рівень населення). Залізниця (40,3 тис. км). Майже відсутній внутрішній водний транспорт.

Експорт: золото, алмази, масло, сировина, вина (з винограду, вирощеного на пд.). А. займає 1 місце у світі як експортер залізної руди, алюмінію, бокситів, рутилу, свинцю, вовни, тростинного цукру, сиру; одне з перших місць у світі з експорту вугілля, цинку, міді, марганцю, золота, вівса, пшениці, м'яса. Імпорт – машини й обладнання, товари широкого вжитку, хімікати. Основні торгові партнери: Японія США, країни ЄС (Велика Британія), Нова Зеландія, Тайвань, Пд. Корея, країни АСЕАН. Грошова одиниця – австралійський долар (1 а. д. = 100 центів). Курорти (найбільший Морі). Вища освіта платна (28 ун-тів).

4. Державний устрій. За Конституцією від 1.01.1901, А. – федеративна конституційна монархія. Глава держави – королева Великої Британії, яку репрезентує генерал-губернатор, який призначається за

рекомендацією австралійського уряду. Законодавчий орган – 2-палатний федеральний парламент (Сенат – 76 депутатів, у т. ч. по 12 від штатів і по 2 від територій, строком на 6 років із заміною $\frac{1}{2}$ сенаторів кожні 3 роки; Палата представників – 148 депутатів, обираються строком на 3 роки). Виконавчу владу здійснює уряд (Кабінет міністрів) на чолі з Прем'єр-міністром, який формується парламентом. Змішана виборча система. 21.05.1977 відбувся 2 конституційний референдум. Адм.-тер. поділ: 6 штатів і 2 території (Пн. та Австралійська столична). Кожний штат має власну Конституцію, законодавчий орган; права штатів обмежені. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. Католики – 26%, англікани – 26%, протестанти (методисти, Об'єднана Церква, пресвітеріани, баптисти, лютерани, Церква Христа) – 20%, православні (4%), іудеї, мусульмани, буддисти, анімісти.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Утворилася в 1981. Формально нині вона єдина національна християнська політична партія в Австралії. Створена задля того, щоб представляти християн в уряді на кожному рівні – місцевому, національному і федеральному, щоб здійснювати контроль над процесом голосування по всій країні. Кандидати ХДП мають діяти згідно з установленими цілями партії, керуючись власною совістю, під Божим керівництвом, але в кожному випадку голосування є вільним. ХДП шукає шляхи підтримки пропагування ідей християнства у сфері захисту сім'ї, дитини, поліпшення умов життя задля досягнення успіху Австралії. Партія шукає також шляхи гарантії законодавчої системи відповідно до Божої волі, що розкривається у Біблії. ХДП активно працює, вимагаючи від Федерального Уряду перегляду державної еміграційної політики, щоб забезпечити пріоритет для християн усіх рас і кольорів шкіри, особливо для націй, що зазнають гонінь. Ще одним завданням є прийняття Австралією 10-річного мораторію на мусульманську еміграцію, щоб уникнути оподаткування заснованого на соціальному і політичному дисбалансі, який існує на сьогодні в Нідерландах, Франції, Великій Британії, щоб не припуститися їх помилок, тобто відкинути будь-які спроби поширення мусульманських цінностей в Австралійському суспільстві.

Улітку 2007, під час Федеральних виборів, ХДП брала участь у виборах у штаті Вікторія. Велася агітація проти неправильної, на думку партії, політики щодо підтримки дітей, за пошук шляхів майбутнього

успіху Австралії, відродження надії для кожного австралійця, вимагання повернення назад спадщини австралійських християн, боротьби за справедливість і правосуддя. Партія вважає що настав час для віруючих людей креслити лінію на піску і сказати: “Досить – означає досить!” Кандидатами на виборах 2007 до Сенату Вікторії були висунуті Еван МакДональд і Доллас Кларнет, а також Сандра Херман – кандидат до Бруху. Джордж Моран – кандидат до Касей.

13.09.2008 – місцеві урядові вибори. Проводяться зустрічі, прес-конференції. Національний президент ХДП – *Фред Найл*. Депутат президента – доктор *Гордон Мойес*. Голова ХДП у штаті Вікторія – *Сперо Катос*.

Демократично-Робітнича Партія (ДРП) (Democratic Labor Party, DLP) – другорядна політична партія Австралії, яка сповідує ідеологію соціального консерватизму й антиекономічного раціоналізму.

Вона походить від Демократично-Робітничої Партії, але не має таких юридичних повноважень. Існувала з 1955 по 1978 рік. До 1974 року відігравала важливу роль у політиці Австралії. До 1957 називалася Антикомуністична Робітнича Партія. Відстоювала позиції “демократичного соціалізму”, хоча була правішою за Робітничу Партія, яка стояла на аналогічних позиціях. Відігравала важливу роль в Австралії до 1974. Розпущена у 1978 як така, що фактично самозруйнувалася. Але невелика група активістів з ДРП створила нову ДРП у штаті Вікторія, яка, починаючи з 1984 року, постійно брала участь у виборах до Сенату Вікторії та загальнонац. виборах:

Дата виборів	ПП			Сенат		
	Голоси	%	Мі-сця	Голоси	%	Мі-сця
10.12.1955	227 083	5,17	0	271 067	6,10	1
22.10.1958	469 723	9,41	0	388 417	8,42	1
9.12.1961	456 962	8,71	0	472 578	9,82	0
30.11.1963	407 416	7,44	0			
5.12.1964				433 511	8,39	2
26.11.1966	417 411	7,31	0	421 959	8,77	0
25.11.1967				540 006	9,76	2
25.10.1969	367 977	6,02	0	181 266	8,25	0
21.11.1970				625 142	11,11	3
2.12.1972	346 415	5,25	0			
18.05.1974	104 974	1,42	0	235 343	3,56	0
13.12.1975	101 750	1,32	0	191 160	2,66	0
10.12.1977	113 271	1,43	0	123 192	0,67	0
18.10.1980	25 436	0,31	0	31 766	0,41	0
5.03.1983	17 318	0,20	0	47 206	0,59	0

НДРП розпочала діяльність у 1984 році. Політика партії зорієнтована на підтримку Прогресивного податку витрат (без сплати податку за будь-який інвестований або заощаджений прибуток), включає універсальну грошову допомогу, що покриває прожитковий мінімум на душу населення, скасування податку на товар і послуги, а також інших регресивних податків на загальний річний прибуток, федеральне фінансування освіти студентів, які навчаються в недержавних школах з метою справедливого розподілу праці та збільшення багатоваріантності пропозицій у зовнішній торгівлі, розширення платформи для економічного зростання та протидії абортам, евтаназії, терапевтичному клонуванню, одностатевим шлюбом. НДРП вже не перебуває під егідою католицької церкви, але має підтримку серед католиків. Брала участь у виборах:

Дата виборів	ПП			Сенат			Установчі Збори		
	Голоси	%	Місця	Голоси	%	Місця	Голоси	%	Місця
1.12.1984	49 120	0,57	0	34 472	0,36	0			
11.07.1987	3 334	0,04	0						
9.12.1997							27 916	0,53	0
3.10.1998				29 893	0,27	0			

На федеральних виборах до Сенату штату Вікторія у 2004 році за ДРП віддано 58 042 голоси (1,94%). Ці голоси допомогли Стіву Філдінгу з партії “Сім’я – Перш За Все” пройти в Сенат, хоча голоси членів ДРП були численнішими за голоси членів партії “Сім’я – Перш За Все”. Вона також виступила проти розділення Балларату.

ДРП боролася на виборах у штаті Вікторія у 2006 році і делегувала своїх кандидатів у вісім регіонів з реформованою Законодавчою Радою, в якій пропорційне представництво її членів гарантувало партії їх обрання. ДРП набрала на виборах 1,97% голосів. Однак у двох регіонах результат виборів був вищим – 2,70% у Західній Вікторії і 5,11% – у Північній території. Цього було достатньо для обрання одного члена партії Пітера Каванафа за підтримки Австралійської Робітничої Партії в Західній Вікторії. Другий член та лідер партії Джон Мулхolland обраний у Північній території, але результат виборів був скасований після перерахунку голосів. Так, у 2006 році на Вікторіанських виборах оновлена ДРП уперше здобула представництво в парламенті і у Вікторіанській Законодавчій Раді.

Після виборів кандидата від ДРП Пітера Каванафа увага партії зосереджена на протидії абортам, гральним автоматам та ув’язненням

про ВЛ/СНІДУ як “захворювання гомосексуалістів”. Вона боролася за місце в Сенаті інших штатів на федеральних виборах у 2007 році. Однак партія мала комплексну політичну платформу, а Пітер Каванаф зробив ставку на спадщину історичної ДРП, проголошуючи її єдиною про-сімейною, про-життєвою і про-робітничою політичною партією Австралії. Лідер *Джон Мулхолланд*.

КІРИБАТІ (Республіка Кірибаті)

1. Географія. К. – держава у пд.-зх., екваторіальній частині Тихого океану. Розташована на 33 о-вах та атолах, розкиданих на акваторії океану у 5 млн км², у т. ч. Гілберта (16 о-вів та атолів), Фенікс (8 о-вів), Лайн (8 о-вів із 11) та о. Банаба (кол. Ошен). Довжина берегової лінії – 1 143 км. Територія – 810,7/717,1 км² (= 74/65 % території

Буринського р-ну на Сумщині), у т. ч. о. Різдва (75 км²) у групі Лайн, о. Банаба (6,5 км²), о-ви Гілберта (260 км²). У складі К. – о-ви переважно коралового походження (атоли), площею не більш ніж 1 км² кожний. Найвища точка – Самміт (81 м) на о. Банаба, решта о-вів зрідка мають висоту понад 4-6 м чи більше. Клімат екваторіальний і тропічний, жаркий і вологий. О-ви перетинає екватор. На деяких о-вах бувають посухи, тайфуни. Ростуть пальми й кущі, на узбережжях лагун – мангрові зарості. У деяких містах є невеликі вічнозелені тропічні ліси, що чергуються із саванами. Фауна дуже бідна. Найбільше дрібних ящірок. Птахи в основному морські: фрегати, баклани, к рачки, олуші. У прибережних водах багато риби, крабів, їстівних молюсків. Поширені комахи.

Населення – 96 335 чол., в основному кірибаті (тунгару, 97%), решта – мікронезійці, полінезійці, нетихоокеанські меншини. Столиця – Баїрікі (кол. Тарава, 36 717 жит.) на атолі Тарава. 38% міського населення. 90% дорослого населення письменні. Офіційна мова англійська, хоча все населення спілкується також тунгаруанською (кірибаті) мовою. Нац. свято – День незалежності (14.07).

2. Історія. О-ви Гілберта заселені полінезійцями з Пд.-Сх. Азії у IV ст. н. е., решта – між X–XIV ст. Першими з європейців їх відвідали іспанці *П.Ф. де Кірос (Кірош)* і *Л.В. де Торрес* (1606). У 60–80-х рр. XVII ст. о-ви досліджувалися англійцями *Д. Байроном*, *Дж. Маршаллом*. О-ви Лайн відкрив англієць *Дж. Кук* (1777). Англієць *Д. Гілберт* відкрив о-ви (1788), які естонець *І.Ф. Крузенштерн* назвав його іменем (“Кірибаті” – мікронезійський варіант вимови англійського імені “Гілберт”). У 1804

англійці відкрили о. Банабу. У 1892–1915 о-ви Гілберта разом з о-вами Тувалу (раніше Елліс) стали протекторатом, а у 1915–1979 були колонією Великобританії. О-ви Гілберта та о. Банаба були окуповані Японією (1941–1943), яка вела бойові дії з американцями на о. Тараві. У листопаді 1943 висадилися моряки Тихоокеанського флоту США. У 50–60-х рр. на о. Кірітіматі (Різдва) Великобританія і США проводили випробування ядерної зброї. 1.10.1975 о-ви Елліс відокремилися. З 1.01.1977 у Кірибаті самоуправління. З **12.07.1979** К. – незалежна держава. У 1983 К. викупила о-ви Терейн і Табуеран. Член ООН (1999) і Співдружності націй.

3. Економіка. Основа економіки – сільське господарство. Нестача природних ресурсів. Сільгоспугіддя – 400 км². Головними культурами є кокосова пальма, таро, панданус, банани, хлібне дерево. Острів'яни займаються ловлею риби, розводять свиней і курей. Родовища фосфоритів на о.Банаба вичерпалися після 1979. Працюють дрібні підприємства з виробництва пальмового масла, копри, меблів, сувенірів та ін. Експорт: копра, риба. Імпорт: продукти харчування, пальне, промислові товари, транспортне обладнання. Туризм розвинутий слабо. Основні торгові партнери: Австралія, Нова Зеландія, Велика Британія, Японія. Валюта – австралійський долар (1 а. д. = 100 центів). У Тараві є Технологічний інститут, педагогічний коледж і Морехідна школа.

4. Державний устрій. За Конституцією від 12.07.1979, К. – унітарна республіка. Глава держави та уряду (і міністр іноземних справ) – Президент, який обирається загальним голосуванням строком на 4 роки. Він може переобирається не більш, ніж на 3 строки. Законодавчу владу здійснює 1-палатний парламент – Представницькі збори, до яких входить 41 депутат (39 з них обираються населенням строком на 4 роки, 1 призначається Радою о. Банаба, 1 – генеральний прокурор – входять за посадою). Виконавча влада належить Президенту й уряду. Адм.-тер. поділ – 6 округів. З 1979 діє 1-турова мажоритарна виборча система. Усього у країні 23 виборчі округи (20 двомісних, 3 – тримісні). У двох 3-місних округах кандидати повинні отримати абсолютну більшість голосів. Ценз активного виборчого права – 18 років, пасивного – 21 рік. Ценз осілості виборця – 1 рік.

5. Релігія. К. населяють переважно християни. 52 % віруючих – католики. Католицький щомісячник – *“Те і тої ні Кірибаті”* (заснований у 1914, видається в Тараві накладом 2 тис. прим.). Серед протестантів – конгрегаціоналісти (39%), АСД і мормони (2%), англіканці, методисти, послідовники Церкви Бога, єговісти. Протестантський щомісячник – *“Те каотан те ота”* (заснований у 1913, видається в Тараві накладом 1,7 тис. прим.). Є невелика група бехаїстів (1%).

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Помірковано-ліберальна партія. Заснована у 1985. Лідер ХДП – *Тебуреро Тіто* (1989), який на президентських виборах 19.05.1987 отримав 9 197 голосів (42,68%) і зайняв 2-е місце. У 1990-х відбулося об'єднання Національно-прогресивної і Християнсько-Демократичної Партій. У результаті утворилася партія Манеабан Те Маурі (МТМ, Maneaban Te Mauri). На виборах 30.09.1994 **Т. Тіто** як кандидат від цієї партії отримав 10 834 голоси (51,14%) і був обраний Президентом країни (1994–2003). До 2004 партія формувала уряд. На виборах у травні 2003 отримала 24 місця в парламенті.

Конгрес профспілок Кірибаті. Заснований у 1982. Об'єднує 12 профспілок (2,5 тис. членів). Контролюється Християнсько-Демократичною Партією.

НОВА ЗЕЛАНДІЯ

1. Географія. НЗ – держава у пд.-зх. частині Тихого океану, на сх. від Австралії. Включає великі (Пн., Пд., що простяглися з пн.-сх. на пд.-зх. на 1 700 км, ширина до 200 км), ближні (Трі-Кінгс, Грейт-Айленд, Стьюарт, Соландер, Пур Найтс, Грейт-Баррієр, Кювье, Мер, Таранга, Мерк'юрі, Уайт, Д'Юрвіль, Капіті, Літл-Баррієр, Руапуке, Резольюшен та ін.), віддалені (Снерс, Кемпбелл, Баунті, Антиподів, Чатем, Окленд, Кермадек,) о-ви й “острівні території” (Токелау, Кука, Ніуе). Довжина берегової лінії – 15 134 км. Територія – 270 534 км² (= 44,8% території України).

Претендує на Землю Росса в Антарктиці. Має науково-дослідну станцію Скотт-Бейс в Антарктиді. Острови материкового походження. Рельєф переважно гірський. На Пд. о-ві найвища точка – г. Кука (3 764 м). На Пн. о-ві домінує пагорбова рівнина. 4 діючі влк. на Пн. о-ві (Таравера, Руапеху, Нгаурухое, Таранакі), грязьові влк. (Інферно, Похуту, Шампанське, Палітра Художника), гарячі мінеральні джерела, гейзери, фьорди, грязьові озера. Часто трапляються землетруси. Клімат переважно субтропічний, морський, на крайньому пд. – помірний. НЗ розташована на пд. від Пд. тропіка (Козерога).

Берегова лінія порізана. Річкова сітка густа, річки (Уаїмакарірі, Таїєрі, Уаїрау, Уаїау, Уаїтакі, Кларенс, Клуа на Пд. о-ві, Уонгануї, Уаїкато, Рангітікеї, Рангітаїкі – на Пн. о-ві) повноводні, гірські, часом

судноплавні. Є печери (Уаїтомо) з підземними ріками. Озера вулканічного, тектонічного, льодовикового походження: Уаїкаремоана, Таупо (пл. 612 км², найбільше в р-ні Тихого океану) на Пн. о-ві, Хавеа, Те-Анау, Уанака, Уакатіпу – на Пд. о-ві. Мангрові болота в низинах. У горах (на Пд. о-ві) – льодовики (усього 300). перевали Гаст, Артурс-Пасс на Пд. о-ві. Лісами зайнято 25% площі країни: у горах – ліси південного бука, на Пн. о-ві – субтропічні ліси (всього 74 тис. км²). На рівнинах – степова рослинність тассек, чагарники. Бл. 75 видів рослин – ендеміки (дерева каурі, намахі, ріму, тараіро). Своєрідна, найдавніша у світі фауна (гаттерія чи туа-тара, ківі – символ НЗ, папуга какопо, птах такахе, а також пацюки, собаки, летючі миші; відсутні копитні, примати й хижакі). 10 нац. і 2 морські парки, 150 резерватів.

Населення – 3 908 037 чол., з них 75% – на Пн. о-ві. Етнічний склад: англо-новозеландці (нащадки британських переселенців) (82,2%), маорі (14%), полінезійці (2,9%). Живуть також англійці, англо-австралійці, голландці, ірландці та ін. Столиця – Веллінгтон (165 945 жит.). До 1865 адм. центром був Окленд (заснований у 1840), нині найбільше місто НЗ (понад 830 тис. жит.). Міське населення становить 86%. Практично все (99%) доросле населення письменне. Державні мови – англійська, маорі. Нац. свято – День Вайтангі (6.02. – підписання договору вождів маорі з Англією у 1840 на березі р. Вайтангі).

2. Історія. Бл. 730 н. е. НЗ заселили маорі з Центр. Полінезії, які назвали її Аотеароа (“Земля довгої білої хмари”). 13.12.1642 о-ви відкрив голландець *А.Я. Тасман*, який назвав їх “Землею Штатів”. Маорі з’їли кількох його моряків. О-ви досліджували англійці *Д. Кук* (1769–1770), *Д. Ванкувер* і *У. Броутон* (1791, відкрили о-ви Чатем і Те-Снерс), капітани *Брістоу* (1806, о-ви Окленд) і *Херд* (1825), *Ч. Дарвін* на судні “Бігль” (1830-ті), росіяни *Ф.Ф. Беллінсгаузен* (1819–1821) і *Ф.П. Літке* (1826–1829), французи *Л.І. Дюперрей* (1822) на судні “Кокій”, *Ж.С.С. Дюмон-Дюрвіль* (1826–1828) і *С.Р.Т. Лаплас* (1831), місіонери *Самуель Мардсен* (1814–1837), *В. Колензо* (1841–1842) і *Д.А. Селвін* (1844), американець *Ч. Уїлкс* (1830-ті). 1 європейське поселення виникло в 1792. Вождь *Хонгі* (1820–1829) увів вогнепальну зброю. У 1839 на судні “Торі” прибула 1-а партія колоністів з *У.Х. Уекфілдом*, яка заснувала перше поселення – Веллінгтон.

За договором з 50 вождями маорі (**6.02.1840**) НЗ стала колонією Великої Британії. Внутрішні р-ни досліджували англійці *Д. Бідуїлл* і *Е. Діффенбах* (1839), *Ф. Метью*, капітани *Даніелл* і *Дуппа* (1841), *В.М. Сміт* (1842), *Ф. Таккет* (1844), *Т. Бруннер*, *Ч. Хіфі* і *В. Фокс* (1845–1846), *Д. Томсон* (1856–1857), *Д. Хектор*, *Д. Мак-Керроу* (1862), *Е.П. Сіллі* (1867–1870), пастор *В. Грін*, *Куссен*, *Д.Г. Керрі-Ніколс* (1880-ті), *А.П. Харпер*, *Е.А. Фіцджералд* (1890-ті), екіпаж судна “Челленджер”, німці *Ф.Х. фон Хохштеттер* і *І.Ф.Ю. фон Хааст* (1858–1865), *Ф. фон Мюллер* і *Р. фон Ленденфельд* (1880-ті). У 1843–1872 за королів *Потапау I* (1846–1860) і *Потапау II*, на Пн. о-ві англо-маорійські війни. У

1860-х на Пд. о-ві знайшли золото. З 1907 НЗ – домініон Великої Британії. У 1-й світовій війні НЗ на боці Великої Британії. У 1919 у результаті поділу німецьких колоній НЗ спільно з Великою Британією й Австралією одержала мандат на управління Зх. Самоа й о. Науру, що було затверджено Лігою націй (1920). **11.12.1931** – самостійна (затверджено 25.11.1947). У 2-й світовій війні на боці антифашистської коаліції, потім на боці США (1950–1986), позиції яких зміцніли. Член ООН (1945) і Співдружності націй. Вступила в АНЗЮС (1951), СЕАТО (1954–1977), АЗПАК (1966), АНЗЮК (1971).

3. Економіка. НЗ – індустріально-аграрна країна з високорозвинутим сільським господарством. Основа економіки – сільське господарство (зайнято 12% активного населення). Сільгоспугіддя – 38 тис. км². Пасовищне тваринництво (80% вартості с/г продукції). Розводять велику рогату худобу, свиней, овець. Садівництво. Рослинництво має невелике значення. Вирощують кормові культури, пшеницю, ячмінь, кукурудзу, картоплю, овес, овочі. Лісове господарство (60% деревини заготовляють у штучно насаджених лісах). Вирубка лісів. Рибальство. У промисловості утворюється 50% вартості нац. доходу. Корисні копалини. Чорна й кольорова металургія, машинобудування, деревообробна, хімічна, металургійна, харчова, будівельних матеріалів, нафтопереробна, текстильна промисловість. Шахти. Геотермальна електростанція. Залізниця (5,6 тис. км). Розвинутий морський транспорт. Туризм. Експорт: масло (1 місце у світі), вовна, м'ясо і м'ясопродукти (2 місце у світі), молоко, сир і масло (перші місця у світі з їх експорту), деревина, вироби целюлозно-паперової промисловості, жива худоба, овочі, фрукти (насамперед яблука), риба, електронна продукція, програмне забезпечення. Імпорт: промислові товари, машини й устаткування, транспортні засоби, готові вироби, мінеральна сировина, продукти нафтохімії, паливо, споживчі товари. Основні торгові партнери: Австралія, Японія, США, країни ЄС (Велика Британія, ФРН), Пд. Корея, Китай, країни Пд.-Сх. Азії. Валюта – новозеландський долар (1 н.д. = 100 центів). 7 ун-тів.

4. Державний устрій. За королівськими актами 1867, 1907 і Вестмінстерським статутом 1931, НЗ – унітарна парламентська монархія. Глава держави – королева Великобританії, представлена генерал-губернатором, який призначається за пропозицією уряду НЗ на 5 років. Законодавчий орган – 1-палатний парламент – Палата представників (ПП, 120 депутатів, обираються на 3 роки). Працює на чолі зі Спікером. Уряд (Кабінет міністрів) очолює Прем'єр-міністр. Адм.-тер. поділ – 16 областей. Загальне виборче право. Змішана виборча система. Ценз активного виборчого права – 18 років.

5. Релігія. У НЗ мешкають англіканці (24%), пресвітеріани (18%), католики (15%), методисти (5%), баптисти (2%). Більшість

маорі – члени християнських об'єднань Ратана і Рінгату.

Партія Християнської Спадщини Нової Зеландії (ПХСНЗ) (Christian Heritage Party of New Zealand, CHPNZ). Права партія. Заснована у 1993. На виборах у ПП 6.11.1993 набрала 38 749 голосів (2,01%, 0 місць). Нині не діє.

Спільне Майбутнє Нової Зеландії (СМНЗ) (United Future New Zealand, UFNZ). Політична партія НЗ. Ідеологія – центристська. Членами партії є два депутати парламенту – один від виборчого округу (Пітер Данн, лідер партії), один – із членів списку (Джуді Тернер). Партія погодилася підтримувати лейбористсько-прогресивний коаліційний уряд з питань конфіденційності й постачання.

СМНЗ була утворена у 2000 шляхом об'єднання центристської партії Об'єднана Нова Зеландія (ОНЗ) (United New Zealand, UNZ), яка на виборах у ПП 12.10.1996 отримала 42 666 голосів (2,07, 1 місце), і консервативної партії Майбутня Нова Зеландія (МНЗ) (Future New Zealand, FNZ) з домінуючою християнською ідеологією для того, щоб перемогти на виборах 2002. Партія постала як центристська партія, утворена групою поміркованих лейбористів та націоналістів. Вона мала одне місце в парламенті. МНЗ, яка не була представлена в парламенті, виступала як “секуляризований” варіант розвитку християнської демократії, наслідувала тих самих принципів, що й християнські демократи, але відмовлялась від чітко визначених релігійних зв'язків.

Деякі цинічні коментатори зазначали, що об'єднання нагадувало поглинання домінуючою християнською партією іншої партії, яка на попередніх виборах зазнавала невдачі, не подавши 5% бар'єр змішаної виборчої системи. Тепер вона розраховувала на успіх на виборах П. Данна, за чие місце правляча консервативна Національна Партія (НП) (National Party) не боролася у 1996 та 1999, але почала боротьбу з цього часу. Дійсно, нова своєрідна поведінка СМНЗ була, як правило, схожою на поведінку старої партії МНЗ. ОНЗ на виборах 1999 одержала лише 0,5% голосів, але П. Данн посів місце в парламенті, незважаючи на те, що МНЗ набрала тільки 1,1% голосів.

Перший партійний президент СМНЗ *Інкі Талоч* заявив, що “United Future – не християнська партія, це політична партія, яка має багато християн та багато нехристиян”. І. Талоч відзначав, що загальні правила родини, здорового глузду, турботи один про одного, співчуття та чесності однаково важливі для християнина та для

нехристиянина. Критики партії, однак, заявили, що відмова партії, яка називає себе християнською, від християнських зв'язків – лише рекламний хід з метою не розгубити своїх прихильників.

Більшість членів партії СМНЗ були обрані в 2002 в останній день виборів завдяки тому, що під час одних телевізійних дебатів демонструвався популярний вид графіка “лінія підтримки”, за яким рейтинг партії зростає. Його бачили виборці, що були втрачені для лейбористів та Партії Зелених, які були втягнуті у сварку про генну інженерію. Правда, партія зіштовхнулася з незначними труднощами – один кандидат зі списку членів парламенту Келі Чел була змушена поступитися своїм місцем після того, як виявилось, що вона не жителька Нової Зеландії.

Після 2002 СМНЗ у своїй пропозиції щодо сімейної реформи наголосила на тому, що розлучення батьків є великим ударом для дітей, який травмує і негативно впливає на них. Член партії СМНЗ Джуді Тернер пояснила, що сучасній політиці парламенту не вистачало уваги, щоб підтримати як батьків, так і дітей, і щоб продовжувати докладати величезних зусиль задля прийняття програми Сімейного суду Північного узбережжя “Діти в центрі”.

Члени СМНЗ виконали свій обов'язок, і, незважаючи на внутрішні незгоди із законопроектом, підтримали громадянський шлюб. Це надавало альтернативу шлюбу для гомосексуальних і гетеросексуальних пар, які обирали шлях відмови від вступу до шлюбу. Громадянський шлюб надавав ті самі права, що їх мали одружені пари. Пітер Данн і Джуді Тернер підтримали законопроект, який надавав офіційне визнання громадянському шлюбові.

У середині 2004 СМНЗ оголосила, що буде виступати кандидатом на загальних виборах 2005 у партнерстві з партією “Активний Відпочинок Нової Зеландії” (АВНЗ) (Outdoor Recreation New Zealand, ORNZ). Циніки звернули увагу на те, що другорядній партії просто не вистачило голосів, щоб подолати 5% бар'єр (АВНЗ одержала 1,28% голосів на виборах 2004), тому партія прагнула парламентського представництва за рахунок місця в парламенті Пітера Данна.

За місяць до виборів 2005 кандидат зі списку Пол Адамс залишає партію, щоб стати незалежним кандидатом в окрузі Східного узбережжя затоки. Його дочка Шері Адамс, яка також була у списку СМНЗ, залишила партію, щоб допомогти батькові в його кампанії. Після загальних виборів розгніваний Марк Александер, член партії

СМНЗ, висловив критику в бік свого колишнього колеги, його політична думка була висловлена на шпальтах “Scoop” (Новозеландський вебсайт новин) у статті “Запам’ятайте мої слова”.

На виборах 2005 СМНЗ мала підтримку WIN Party, яка ввела заборону на паління в барах та ресторанах. Лідер WIN *Джон ван Бурен* був членом СМНЗ у Карчістері. Але цю подальшу сходинку співпраці вони не пройшли. На виборах підтримка виборців стрімко впала до 2,8% і партія отримала лише 3 місця. Пітер Данн підтримав Огаріо Белмонта, Гордона Копеленда та Джуді Тернер, які знову були включені до списку.

СМНЗ намагалася віддалитися від догматичних членів партії Пола Адамса, Лері Белдока і Мюрея Сміта. Вибори в Новій Зеландії засвідчили, що партія АВНЗ досі забезпечує 1% голосів, тоді як 4,8% попередніх голосів (можливо фундаменалістських християн) були загублені. У 2004–2005 НП відновила спроби отримати голоси консервативно налаштованих виборців за допомогою прийняття документа, що забороняє аборти та одностатеві шлюби. Лідер СМНЗ Пітер Данн був розчарований після того, як оголосили результати виборів.

Після виборів 2005 Новозеландська Партія-Перша (НПП) (New Zealand First) і СМНЗ мали погодженість і підтримку лейбористів, завдяки чому **Пітер Данн** став міністром департаменту державних податків і зборів.

У березні 2005 АВНЗ відділилася від СМНЗ, обумовлюючи це тим, що християни проповідували Євангеліє всередині партії. Виконувач обов’язків голови Філ Хоар зазначив: “Ми палко віримо в традиційні засади цінностей нашої спадщини, але ми також підтримуємо відокремлення церкви від держави”.

СМНЗ, як і більшість партій парламенту Нової Зеландії, вразила своїми суперечками на виборах 2005. Її більшість проголосувала за ретроспективу затвердження легалізації, яка була ухвалена парламентом у жовтні 2006.

З лютого до квітня 2007 Пітер Данн виконував свої обов’язки, чесно голосуючи за підтримку особистого законопроекту, Сью Бредфорд виступав проти тілесного покарання батьками дітей, поки Гордон Копеленд інтенсивно перешкоджав цьому, як і Джуді Тернер, хоча він робив більш уміло.

16 травня 2007 Г. Копеленд відмовився від своєї партії, обумовлюючи це незадоволеністю підтримки вищезгаданого

законопроекту, хоча Д. Тернер також не підтримала його прохання. Г. Копеленд відзначив, що він виходить зі своєї політичної партії МНЗ. Деякі засновники СМНЗ, підтримуючи Г. Копеленда, пішли у відставку, тим самим позбавши партію багатьох прибічників християнства.

У серпні 2007 партія вустами Пітера Данна урочисто проголосила нове гасло – модернізація партії до наступних виборів. Перебудова партії в подальшому мала успіх. У вересні 2007 П. Данн наголосив, що СМНЗ оновлюється й після розколу з християнською фракцією стає розсудливою, сучасною центристською партією. Говорячи про відхід християнської фракції, П. Данн заявив: “Чесно кажучи, я думаю, що ми позбавились зайвого тягаря на наших плечах”.

На початку 2007 року представник СМНЗ заявив: “United Future – сучасна центристська партія, яка зосередила увагу на користі для Нової Зеландії. Ми підтримуємо міцну сім’ю і резонуюче суспільство. Ми прагнемо відвертості і відкритого суспільства, вільного від бідності, неосвіченості й упередження та заснованого на нововведеннях, упевненості у своїх силах, справедливості і цілісності в підприємництві, особистих дружніх відносинах. Ми підтримуємо захист навколишнього середовища і конкуруючу економіку, яку заохочуємо до зростання і процвітання, право власності, можливості ринкової політики і можливості уряду, де це необхідно. Ми хочемо, щоб усі новозеландці, незалежно від їх походження, раси чи релігії, мали змогу змінити все на краще в цій країні”.

Протягом 2007 партії досягла деяких успіхів у політиці, включаючи: а) перше за 20 років зниження державних податків; б) звільнення від податків, щодо особистих і корпоративних внесків на благодійність; в) збільшення заощадженого літнього часу на три тижні; г) упровадження законодавства щодо підвищення мінімального віку, для керування авто до 16 років; д) уведення національного кодексу поведінки для членів парламенту; е) головна роль у затвердженні урядом відмови від запровадження нових правил щодо фінансування виборів і внесення пропозицій відносно обмеження інформування про народження, смерть, дату одруження, які стосуються історичних і генеалогічних досліджень; є) зміцнення спеціальних сил, які б наглядали за ланями і сарнами, з метою відтворення ресурсів полювання.

У 2008 СМНЗ назвала кандидатів на 16 місць: місце члена

парламенту Пітера Данна в Огаріо і список членів парламенту: Джуді Тернер на Східне узбережжя, плюс колишній член партії Мюррей Сміт на посаду у Хат Саус, Деніс Крам (президент партії) у Маунгакікі, Джим Стоуверс у Манурева, Робін Гансон у Мана, Ян Макінес у Східне узбережжя бухт, Стівен Дромгул у Норткхот, Грег Грай Дон у Тамакі, Невіл Вілсон у горах Роскіл, Джанет Так в Епсом, Арон Гайлей Молодший у центр Аукленда, Браян Макрідж у Папакура, Джон Пікерін в Ілам, Браян Ворд у Рангітата і Ванесса Робертс у Віграм.

Серед колишніх членів партії – Пол Адамс (у 2008 кандидат на посаду депутата затоки Східного узбережжя від Family Party), Марк Александер (у 2008, кандидат у Віграм від Національної Партії), Лері Белдок (у 2008, кандидат до Тауранги від Kiwi Party), Берні Огілві, Гордон Копеленд.

Лідер – *Пітер Данн*. Президент – *Деніс Крам*. Заступник – *Джуді Тернер*. Кількість членів парламенту в Палаті Представників – 2. Штаб-квартира – Боувен Хаус, будинок парламенту, Веллінгтон. Кольори – пурпуровий та зелений. Член ХДП.

Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP).

ПАПУА-НОВА ГВІНЕЯ (Незалежна Держава Папуа-Нова Гвінея)

1. Географія. ПНГ – держава у пд.-зх. частині Тихого океану. Займає сх. частину о. Нова Гвінея (2-го за величиною після Гренландії) та бл. 200 ін. о-вів – арх. Бісмарка, пн. частини Соломонових о-вів (Бугенвіль, Бука), о-ви Д'Антраксто, Адміралтейства, Тробріан, арх. Луїзіада, о. Муруа, атоли. Рифи. На зх. межує з Індонезією. Протяжність кордону – 820 км. Довжина берегової лінії – 5 152 км. Територія – 462 840 км² (= 76,66% території України). Основна частина території зайнята горами. Льодовики. Вулкани. Найвища точка – г. Вільгельм (4 506 м). Ріки (Сепік, Флай з притокою Стрікленд, Пурарі, Кікоре, Таурі), озера, болота. ПНГ розташована на пд. від екватора. Клімат вологий екваторіальний і субекваторіальний. Цунамі. Тропічні ліси (S – 420 тис. км²). Мангрові зарості. Фауна – кенгуру, собака динго, свині, птахи.

Населення – 5 172 033 чол. Корінні жителі (83% папуасів, 15% меланезійців) становлять 700 племен. Бл. 30 тис. австралійців та європейців, є пігмеї, китайці, полінезійці. Столиця – Порт-Морсбі (254 158 жит.). Великі міста – Лае, Маданг. 17% міського населення. 65% дорослого населення письменні. Поширені > 500 мов і діалектів. Офіційна – англійська, є мови ток-піджін, хірі-моту (меланезійської й полінезійської груп). Нац. свято – День незалежності (16.09).

2. Історія. 5–6 тис. років тому ПНГ заселена папуасами і меланезійцями. У 1526 її відкрили португалець *Д.Ж. Мезенеш* й іспанець *А. де Сааведра* (1528–1529), які назвали о-в НГ, бо корінні жителі ззовні нагадували гвінейців Африки. О-ви досліджували іспанці *Е. Гріхальва* (1537), *І.О. де Ретес* (1543–1545), *Р.Л. де Вільяловос* (1545), *П.Ф. де Кірос* (*Кірош*) і *Л.В. де Торрес* (1606), *І. Ортіс* (1545), голландці *В. Янсзон* (1605), *В.К. Схаутен*, *Я. Карстенс* (1623), *Г. Тамаїзон* (1636), *А.Я. Тасман* (1643–1644), *Я. Роггевен* (1722), англійці *У. Дампір* (1699–1700), *Ф. Картерерт* (1767), *Дж. Кук* (1770), французи *Л. Бугенвіль* (1768), *А. д'Антраксто* (1791–1793). У 1828 Голландія анексувала пд.-зх. частину ПНГ. У 1843–1845 о-ви досліджував англієць *Ф. Блеквуд*. На Новій Гвінеї жив українець *М.М. Міклухо-Маклай* (1871–1872, 1876–1877, 1883). Пн. сх. о-ва (“Земля імператора Вільгельма”) з 1884 – протекторат, у 1888–1918 – колонія Німеччини, у 1914–1918 окупація Японії, потім Австралії (і зх. частини арх. Бісмарка), у 1920–1975 – підмандатна (Ліги націй з 1920) і підопічна (ООН з 1946) територія під управлінням Австралії (“Територія Нова Гвінея”). Окупована Японією (1942–1944). 9.02.1942 битва в Кораловому морі на пд.сх. від ПНГ. Звільнена союзниками. Пд. сх. у 1884–1888 протекторат, у 1888–1905 – колонія Великобританії (“Британська Нова Гвінея”), у 1905–1975 – підопічна територія Австралії (“Папуа”). У 1949 дві території об'єднані в одну (“Папуа і Нова Гвінея”). З 1.12.1973 – внутрішнє самоуправління. З **16.09.1975** – незалежна. Член ООН (1975) і Співдружності націй.

3. Економіка. Основа економіки – сільське господарство і видобувна промисловість. Сільгоспугіддя – 4 тис. км². Обробляють кокосову пальму, каучуконоси, банани. Вирощують ямс, земляні горіхи, таро, маніок, кукурудзу, батат, цукрову тростину, рис, чай. Збирають плоди дикого хлібного дерева, сагової пальми тощо. Тваринництво (передусім свині). Рибальство. Харчова й деревообробна промисловість. Наявні багаті природні ресурси. Вирубуються ліси. На о. Бугенвіль – найбільший у світі комплекс з видобутку мідної руди відкритим способом. Безробіття. Експорт: нафта, золото, мідний концентрат, кава, копра, деревина тропічних порід, пальмова олія, какао. Імпорт: продовольчі товари, напої, тютюн, машини й обладнання, промислові товари, хімікати. Основні торгові партнери: Австралія, Великобританія, США, Японія. Валюта – кіна (1 к. = 1 австралійський долар = 100 тоеа).

4. Державний устрій. За Конституцією від 15.08.1975 (з поправками), ПНГ – унітарна конституційна парламентська монархія

вестмінстерського типу. Глава держави – королева Великобританії, представлена Генерал-губернатором, який призначається нею на 6 років за поданням уряду і за рішення парламенту з-поміж громадян країни. Законодавчий орган – 1-палатний Національний парламент (НП) у складі 109 депутатів, обирається загальним голосуванням на 5 років. Виконавча влада належить уряду – Національній виконавчій раді (25 міністрів з Прем'єр-міністром, який визначає склад уряду). Прем'єр-міністри провінцій обираються з-поміж депутатів НП від цих провінцій. Адм.-тер. поділ – 19 провінцій і столична округа. 1-турова мажоритарна виборча система.

5. Релігія. Бл. 66% населення – християни. З них бл. 44% – протестанти (лютерани, методисти, баптисти, конгрегаціоналісти, євангелісти, англіканці, АСД, пресвітеріани та ін.), що стало результатом місій, починаючи з 1870-х. 22% – католики. 34% дотримуються традиційних вірувань (у центр. р-нах Нової Гвінеї). Серед іранців поширений пантеїзм. Є бехаїти.

Християнсько-Демократична-Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Заснована у 1981 як Народно-Християнський Союз (НХС). На виборах 15–29.06.2002 партія отримала 3 зі 109 місць. Спочатку лідером був *Том Кораса*, нині – *Dr. Банаре Бун*. Не має представництва в парламенті.

САМОА **(Незалежна Держава Самоа)**

1. Географія. С. – держава у пд.-зх. частині Тихого океану, на зх. архіпелазі Самоа в Полінезії, на перетині торгових шляхів у Тихому океані. Включає 2 великі (Савайї, Уполу), 2 невеликі (Маноно, Аполіма) і 5 дрібних незаселених о-вів вулканічного походження (Намуа, Фануатану, Нуутеле, Нуусафее та ін.). Довжина берегової лінії – 403 км. Територія – 2 831 км² (у 2,6 раза > за територію Буринського р-ну на Сумщині). Найвища точка – г. Сілісілі (1 858 м) на о. Савайї. С. розташована на пд. від екватора. Клімат субекваторіальний, тропічний, пасатний (жаркий і вологий). Тайфуни. Болота. Коралові рифи. Поширені вологі тропічні ліси з багатою рослинністю. Ліси займають 1 тис. км². Фауна бідна (птахи, гризуни).

Населення – 178 631 чол., в т. ч. самоанці (88%), євронезійці (10%),

вихідці з о-вів Океанії та європейці (2%). Столиця – Апіа (36 409 жит.) на о. Уполу. 21% міського населення. 80% дорослого населення письменні. Офіційні мови – самоанська й англійська. Нац. свято – День незалежності (1.06. – перенесене з 1.01 через кліматичні умови).

2. Історія. О-ви заселені в VII–VI ст. до н. е. Вихідцями з пд.-сх. Азії. В XVI ст. н. е. вождь Савеа з роду Малістоа звільнив їх від влади Тонга. Племена об'єднала королева Саламасіна. У 1606 мимо о-вів пропливли іспанці П.Ф. де Кірос і Л.В. де Торрес. О-ви досліджують голландці Д. Хартог(сзон) (1616–1629) і Я. Роггевен (1722), англієць С. Уолліс (1767), французи Л.-А. де Бугенвіль (1768), Ж.Ф.Г. де Лаперуз (1787), француз Л.К.Д. де Фрейсіне (1817), екіпаж англійського корабля “Пандорра” (1791), росіяни М.П. Лазарєв (1814) і Ф.Ф. Беллінсгаузен (1820), О.Є. Коцебу (1823–1826, 2-а кругосвітня експедиція). О-ви об'єднав тупу (король) Малістоа Ваїнупо (1830–1841). Відвідав американець Ч. Уїлкс (1830-ті). Із серед. XIX ст. з'явилися європейські торговці. О-ви відвідали німці А. Унсельм (1856–1857), Г. Шлейніц і Г. Неймейєр (1875–1876), українець М.М. Міклухо-Маклай (1870). У 1887 німці скинули тупу Малістоа Лаупепа (1868–1876, 1880–1887, 1889–1898). Боротьбу з ними повів тупу Матаафе Іосефо (1881–1889, 1890–1893, 1899). У 1889 о-ви в спільному управлінні Німеччини, Великобританії та США. На о. Уполу жив і помер (1890–1894) англійський письменник Р.Л. Стівенсон. У 1899–1918 зх. частина арх-гу – колонія Німеччини, сх. – США. У 1908 о-ви відвідав американський письменник Д. Лондон. У 1914 Зх. Самоа окуповане Новою Зеландією. У 1920–1962 – підмандатна і підопічна територія Ліги Націй, ООН під управлінням Нової Зеландії. Незалежна держава з **1.01.1962** (зовнішні відносини здійснює Нова Зеландія). Член ООН (1976) і Співдружності націй (1970).

3. Економіка. Основу економіки становить с/г з плантаційним землеробством, в якому зайнято 60% населення, й рибальство. Сільгоспугіддя – 1 тис. км². Тваринництво (велика рогата худоба, свині, птиця), лісництво. Промисловість розвинута слабо. Підприємства з переробки кокосової олії й мила, деревини й розмелу кави, кондитерська й меблева фабрики. Для внутрішнього споживання вирощують батат, ямс, кукурудзу, рис, таро. Довжина автомобільних шляхів – 800 км. Виріс туризм. Експорт: кокосові крем, олія й горіхи, банани, копра, кава, боби какао, фрукти, пиво, соки, сигарети, деревина. Є безробіття. Імпорт: продукти харчування, промислові й хімічні товари, пальне та мастила. Основні торгові партнери: Австралія, Нова Зеландія, Японія, Фіджі, європейські країни (Велика Британія, ФРН), США. Валюта – тала (долар Зх. Самоа) (1 т. = 100 сене).

4. Державний устрій. За Конституцією від 28.10.1960 (зі змінами 28.11.1991), С. – конституційна монархія (у перспективі – унітарна республіка). Глава держави – Вождь (офіційно – Президент) Малістоа Танумафілі II (з 1962), який обіймає пост довічно. Після його смерті глава держави обиратиметься на 5 років 1-палатним парламентом –

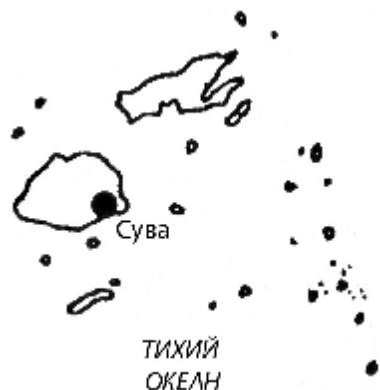
Законодавчими зборами (Фоно), якому належить законодавча влада. Нині в його складі – 49 осіб (47 самоанців і 2 європейці). До 1991 вони обиралися на 3 роки, потім – на 5. Виконавча влада здійснюється урядом на чолі з Прем'єр-міністром, призначуваним Президентом. Адм.-тер. поділ – 11 округів. Основою суспільства є сімейні общини (айги), очолювані виборними главами – вождями. Виборчий закон від 1963 увів загальне виборче право (в обмеженій формі існувало з 1947) і 1-турову мажоритарну виборчу систему. Рівне 1-голосне виборче право встановлене виборчим законом від 1990. Ценз активного і пасивного виборчого права – 21 рік.

5. Релігія. 80% населення – протестанти (конгрегаціоністи, методисти, АСД, п'ятидесятники, англіканці, Асамблея Бога, мормони), бл. 20 % – католики. В Апіа є бехаїсти.

Партія Національного Розвитку Самоа (ПНРС). Права консервативна партія. Заснована у 1985. До 1988 – Християнсько-Демократична Партія (ХДП) (Christian Democratic Party, CDP). Головна опозиційна партія. На виборах 1988 отримала 23 місць у парламенті (з 47), на виборах 1991 – 16 місць (з 47), на виборах 1996 – 11 місць із 49 (17 586 голосів виборців, 26,06%). Сприяла розвитку демократії. Лідер – *Тупуола Таїсі Туфуга Ефі* (1985–1989) (прем'єр-міністр у 1976–1983). Певний час (24.03.1976–13.04.1982, 18.09.–31.12.1982) мала більшість у парламенті.

ФІДЖІ

(Суверенна Демократична Республіка Фіджі)

1. Географія. Ф. – держава в Меланезії, розташована на о-вах арх-гу Фіджі, у пд.-зх. частині Тихого океану, на пд. від тропіка Козерога (Пд.). Включає 2 великі (Віті-Леву, Вануа-Леву) і сотні дрібних (Лау, Ротума, Ясава та ін.) о-вів вулканічного (часом коралового) походження. Усього – 884 о-ви. Лише 100 – населені (у т.ч. о. Ротума, за 380 км від Фіджі). Довжина берегової лінії – 1 129 км. Територія – 18 333 км² (= 77% території Сумщини). Територія акваторії – 1,29 млн. км². О-ви, оточені кораловими рифами,

мають порізані береги, гірський рельєф (плато, хребти). Найвища точка – г. Томаніві (Вікторія, 1 322 м) – на о. Віті-Леву. Уздовж узбережжя – вузькі рівнини, пляжі. Країна розташована на пн. від Пд. тропіка (Козерога). Клімат тропічний, океанічний, вологий. Тайфуни. Найбільші річки – Рева

(судноплавна на 100 км), Ваїнімбука, Мба, Сінгатока (на о. Віті-Леву). У навітряних (пд.-сх.) р-нах – вологі тропічні ліси (12 тис. км²) з цінними породами дерев (сандалове, тикове, червоне, з хвойних – подокарпус, а також кокосова й сагова пальми, хлібне й каучукове дерева) на червоноземних ґрунтах. У підвітряних (пн.-зх., сухих) р-нах переважає савана. Фауна бідна (здичавілі кози, кролики, кішки, птахи, риба, але немає хижаків й отруйних змій). 1 нац. парк, є резервати.

Населення – 856 346 чол. Етнічні групи – індійці (48,5%), фіджійці (46,3%, з них 10% – метиси), євронезійці, ротума, англійці (2%), китайці та ін. Густота населення 46,7 чол. на 1 км² (70% – на о. Віті-Леву). Міське населення становить 49%. Серед дорослого населення 93% письменні. Столиця – Сува (196 тис. жит.) на о. Віті-Леву. Найбільші міста – Лаутока, Ламбаса, Наусорі, Левука. Офіційні мови – фіджійська й англійська, поширена мова хінді. Календар григоріанський. Нац. свято – День незалежності (10.10).

2. Історія. Людські поселення на Ф. з'явилися у серед. II тис. до н. е. Був канібалізм. О-ви відкриті голландцем *А. Тасманом* (1643), обстежені англійцем *Дж. Куком* (1774). У кін. XVIII ст. утворилася держава. На поч. XIX ст. поселяються моряки, котобої, втікачі. Ряд о-вів відкрили росіяни *І.Ф. Беллінсгаузен* і *М.П. Лазарєв* (1820). Між 1826–1829 досліджував француз *Ж.С.С. Дюмон-Дюрвіль*. У 1835 з'явилися англійські місіонери. За часів короля *Такомбау* (1871–1874) Ф. стали колонією Британії (1874). У 1879–1917 для роботи на цукрових плантаціях на Ф. завозять робітників з Індії. У 1908 о-ви відвідав американський письменник *Д. Лондон*. У 1966 – місцеве самоуправління, в 1970 – домініон. **10.10.1970** – незалежність. 7.10.1987 проголошена республіка. У 1987–1990 правили військові. У 1980–2000 протистояння індійців і фіджійців. Член ООН (1970) і Співдружності націй (у 1987–1997 поза її межами). Нині Президент – *Рату Джозефа Ілоіло*. Голова ВРВ – *Овіні Бокіні* (тимчасовий), *Френк Байнімарама* (самопризначений). Тимчасовий Прем'єр-міністр – *Коммодор Френк Байнімарама*. Парламентські й президентські вибори відбулися в 2006.

3. Економіка. Ф. – аграрна, найрозвинутіша після Нової Зеландії країна Океанії, г-во якої залежить від австралійського капіталу. Основа економіки – тропічне землеробство. Сільгоспугіддя – 3 тис. км². Переважає общинне землеволодіння. Вирощують ямс, кокосову пальму, банани, таро, батат, цитрусові, боби какао, сорго, маніок, тютюн, рис, кукурудзу. Тваринництво, птахівництво, рибальство (вилов тунця), лісорозробки. Є корисні копалини. Обробна промисловість (підприємства, що продукують цукор, олію, фруктові консерви, соки, пиво, м'ясопродукти, тютюн, рисоочисні, лісопильні, судоремонтні, цементні тощо). Вузькоколіїні залізниці (644 км). Порти. Аеропорти. Є інфляція і безробіття. Експорт: цукрова тростина (вирощують індійці), цукор-сирець (²/₃ вартості експорту), імбир, кокосова олія, копра, ананаси, золото, деревина, риба, одяг. Імпорт: пальне, машини,

устаткування, меблі, швейні вироби, продукти харчування. Основні торгові партнери: Австралія, Нова Зеландія, країни ЄС (Велика Британія), Японія, Китай. Туризм. Університет та ін-т. Валюта – фіджійський долар (1 ф.д. = 100 центів).

4. Державний устрій. За Конституцією від 25.07.1990, Ф. – унітарна республіка. Глава держави – Президент, якого призначає Велика Рада Вождів (ВРВ, консультативний орган у складі 22 фіджійців – депутатів ПП, де головує міністр у справах Ф. і сільського розвитку Ф.). Законодавчий орган – 2-палатний парламент у складі Сенату (34 члени, призначувані на 6 років Радою вождів, Прем'єр-міністром, лідером опозиції і Радою о. Ротума: кожні 3 роки оновлюється на 50%) і Палати представників (ПП, 52 депутати – 22 фіджійці, 22 індійці, 8 європейців і китайців – обираються на 5 років). Виконавчий орган – Кабінет Міністрів на чолі з Прем'єр-міністром. Адм.-тер. поділ – 14 провінцій. У провінціях діє фіджійська адміністрація – виборні ради провінцій. Загальне виборче право. Ценз активного виборчого права – 21 рік.

5. Релігія. Християн (методисти, католики, англіканці, мормони, пресвітеріани) – 52% населення, індуїстів – 38%, є мусульмани-сунніти (6%), сікхи (0,7%), конфуціанці, анімисти.

Християнсько-Демократичний Альянс (ХДА) (Christian Democratic Alliance, CDA) – політична партія кін. ХХ–поч. ХХІ ст. Християнський Демократичний Альянс чи Союз більш відомий під своєю фіджійською назвою як Vewenivanua ni Lewenivanua Vocarisito (VLV), заснований у 1997 році, коли від правлячої тоді Фіджійської Політичної Партії (ПП, SVT) відокремилась фракція. Але партія не була зареєстрована до лютого 1999 року. Президентом (головою) партії був призначений *Рату Джосая Раява*, тимчасовим лідером – *Рату Епелі Ганілау*, син колишнього Президента Фіджі *Рату Сер Пенайя Ганілау* (1987–1994) та зять тодішнього президента *Рату Камісес Мара* (1994–1999). Інші відомі члени партії – Аду Койла Найлатікау (дочка Мара та невістка Ганілау), Позесі Буне, Манаса Лазаро (колишній Генеральний секретар Методистської церкви, який підтримував заборону на всю торговельну і спортивну діяльність по неділях) і Джозефа Восанібола.

На загальних виборах 1999 року ХДА (VLV) виступав у ролі партії, яка відбирала голоси в інших, і проводила кампанію на принципах посилення законодавства на протидію корупції, запровадження програми викорінення злиднів та зміцнення сімейного осередку. Вона набрала 19% голосів виборців Фіджі, здебільшого за рахунок Фіджійської Політичної Партії (SVT), яка програла вибори.

Ганілау не зміг отримати місце в парламенті. Місце лідера замінив *Буне*. ХДА приєднався до Народної Коаліції уряду Прем'єр-міністра *Махендра Чоудрі*, а Буне й Найлатікау були включені до Кабінету Міністрів.

ХДА розколовся в часи політичної перебудови, яка почалася після державного перевороту, коли був скинутий Чоудрі. Багато членів його уряду, включаючи Раяву та Восанібола, об'єдналися з новою *Soqosoqo Duavata ni Lewenivanua* тимчасового Прем'єр-міністра *Лайзенія Кварасе*, тоді як інші, включаючи Буне, приєдналися до Фіджійської Робітничої Партії скинутого Прем'єр-міністра Чоудрі. Верхівка партії продовжувала роботу під керівництвом *Танієли Табу*. Вона направила 2 кандидатів (але безрезультатно) на всезагальні вибори, які проводились для відновлення демократії у вересні 2001. Згодом більшість членів цієї верхівки злилася з членами Фіджійської Політичної Партії та Нової Робітничої Партії Єдності, щоб сформувати Фіджійську Демократичну партію під керівництвом колишнього лідера Філіпе Боле. У 2005 році ця партія об'єдналася в новий Національний Союз (Альянс) Партії Фіджі, заснований колишнім лідером VLV Рату Епелі Ганілау.

ВИСНОВКИ

Споконвіку людей хвилювали складні світоглядні питання про початок і кінець світу, про його сутність, про місце в ньому людини, про майбутню долю людства тощо. Тривалий час відповіді на ці питання нав'язувалися народам волонтаристськими рішеннями представників тиранічних режимів, які намагалися маніпулювати в своїх інтересах сподіваннями людини на краще. При цьому ніхто з політиків був не в змозі відповісти на доленосне питання: яка ж подальша перспектива очікує людей.

Необхідне знання в цій сфері людство отримало майже дві тисячі років тому. Його викладено у найвідомішій на Землі книзі – Біблії, зокрема в Євангеліях. Раніше політики не те, щоб були невігласами і нічого не знали. Просто вони переймаються лише днем поточним, бо мали власні цілі. Адже коли треба втриматися на престолі чи в будь-який спосіб прийти до влади, майбутнє не має значення. Тому в багатьох країнах не було (а в деяких, зокрема в Україні та в інших країнах т.з. СНД, і сьогодні немає) реальної політики. Була і є лише брутальна та безпринципна боротьба за теплі місця під сонцем.

Народи часто виступають лише засобом одержання влади для тих діячів, які прагнуть контролювати маси, і тому посиляються на “відсутність” іншого вибору, на необхідність “потерпіти”, закликають до страждання “в ім'я миру” тощо. І це завжди поставало як велика неправда. Бо таким способом політикани намагалися приспати різні народи, позбавити їх останньої, справжньої цінності, а саме - надії. Хоча відповідь є, вона дуже проста і зрозуміла кожному.

Десять заповідей Господніх та моральний кодекс Нагорної проповіді є тим міцним фундаментом, на якому можна розбудувати по-справжньому справедливе та відповідальне суспільство. Його сутність сформульована Сином Божим: “Усе, чого ви бажаєте, щоб чинили вам люди, так само чиніть і ви їм” [Мт. 7, 12]. У політиці це виражається в проголошенні й відстоюванні найширших прав і свобод, які можна обґрунтувати, опираючись на Євангелія.

Європа першою зрозуміла це, і на практиці довела життєздатність нової політичної філософії, яка отримала назву християнської демократії і яка опирається на власні принципи. Ця філософія постає як альтернатива і тоталітарному суспільству, де людина є безвольним гвинтиком у свавільній системі, і дикому капіталізму, що розвивається зараз у постсовєтських країнах (наприклад, в Україні). Християнська демократія сформувала політичну систему більшості європейських країн. Стабільність, розвинутість і заможність Бельгії та Нідерландів, Німеччини та Австрії, Італії та Швейцарії є переконливим свідченням можливостей християнсько-демократичної ідеології, виразники якої не шукають іншого, “особливого” шляху розвитку, а роблять справу. Створенню християнських партій сприяли дискусії між церковними й світськими об'єднаннями, де перші

відстоювали інтереси церкви в державі, а другі виступали як прибічники відокремлення церкви від держави.

Універсальні цінності християнської демократії підняли з руїн повоєнну Європу, а тепер докорінно змінюють життя у низці країн Латинської Америки. Там ще донедавна панували корупція, бюрократія та злигодні. А сьогодні люди у Південній Америці з упевненістю дивляться в майбутнє. Із темряви патріархальних часів у перспективне майбутнє входять зі своїми християнськими партіями і країни Азії, Африки, Австралії та Океанії.

Християнська демократія здатна відроджувати з попелу і очищати від скверни. Правда, у безвольному та пасивному суспільстві зміни неможливі. Бо тільки в єдності дій усіх демократично налаштованих людей, котрі відкидають як казармовий комунізм, так і вседозволяючий лібералізм, можна змінити світ.

Багатьом нашим громадянам теж стало зрозуміло, що настав час прокинутись і покращити своє життя. Щоб не бути жертвами політики, яку сьогодні проводять корупціонери й невігласи, держиморди й демагоги, насильники й нахаби, сіоністи й московські політики та іншого роду українофоби. З метою протидії всім цим чорним силам, тисячі небайдужих і відповідальних людей по всій Україні у 1997 об'єдналися в Християнсько-Демократичний Союз (ХДС, до 2003 – Християнсько-Народний Союз), що розгорнув свою діяльність, опираючись на широко визнану в світі християнсько-демократичну ідеологію. ХДС готовий захищати законні громадсько-політичні та життєві інтереси кожної особи. Правда, на сьогодні в християнсько-демократичному рухові України немає єдності, діють кілька партій, що проголошують християнські гасла. Проте саме ХДС є єдиною з цих партій, яка прийнята до складу Християнського Демократичного Інтернаціоналу (ХДІ).

Українці, як платники податків, фактично власним коштом утримують усі владні структури, а тому мають право дієво впливати на них з метою виконання останніми наших вимог. І робити це потрібно на всіх рівнях – від села та району до Президента, Уряду, Верховної Ради. Лише тоді, відчуваючи активну позицію громадян, чиновник чи депутат працюватимуть задля суспільства. Українці, нарешті, повинні навчитись захищати себе і своїх ближніх.

Адже задля того, щоб досягти цього результату практично, і діє Християнсько-Демократичний Союз в Україні. Ця партія є тією організаційною ланкою, що забезпечує для простої людини можливість втілення своїх поглядів у конкретних діях. Водночас ХДС є ефективним механізмом впливу на владу, прозорим засобом для її формування й контролю.

Християнські демократи виступають за розв'язання усіх болючих проблем сьогодення (в тому числі соціально-економічних) на засадах моральності, притаманної християнству. Вони плідно співпрацюють з традиційними для України релігійними конфесіями, намагаються сприяти

їх єднанню та зміцненню. У виборчих питаннях ХДС підтримує або висуває зі своїх лав чесних і порядних професіоналів, людей, які практично довели свою здатність працювати на благо рідного українського народу.

Християнська демократія, вік якої в Україні обчислюється десятиліттям, гостро потребує використання фактично столітнього світового досвіду ствердження християнських ідей у політиці. І досвіду християнсько-демократичних партій, що діють у країнах Азії, Африки, Австралії та Океанії – у тому числі.

СКОРОЧЕННЯ

А. – наприклад, Алжир (Австралія тощо). Назва держави чи частини світу позначається однією першою літерою (чи кількома першими літерами слів, якщо назва складна);
адм.-тер. – адміністративно-територіальний;
арх-г – архіпелаг;
АСД – адвентисти сьомого дня;
бл. – близько;
вдсп. – водоспад;
вир-во – виробництво;
влк – вулкан;
ВНЗ – вищий навчальний заклад;
ВРСР – Вірменська Радянська Соціалістична Республіка;
г. – гора;
ГрРСР – Грузинська Радянська Соціалістична Республіка;
д. – довгота;
ДФРЗ – Демократична Федеративна Республіка Закавказзя;
ЄС – Європейський Союз;
жит. – житель;
ЗСФРР – Закавказька Соціалістична Федеративна Радянська Республіка;
зх. – захід;
ін. – інші;
км (м) – кілометри (метри);

м. – мис;
млн – мільйон;
нац. – національний;
н.е. – наша ера;
о-ви – острови;
оз. – озеро;
пд. – південь;
пів-в – півострів;
пн. – північ;
пол. (серед, поч., кін.) – половина (середина, початок, кінець);
прим. – примірник;
р. – річка;
р-н – район;
РФ – Російська Федерація;
с/г – сільське господарство;
ст. – століття;
сх. – схід;
тис. – тисяч;
т. ч. – у тому числі;
ун-т – університет;
центр. – центральний;
чол. – чоловік;
ш. – широта;
S – площа;
= дорівнює;
> – більше;
< – менше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Али-заде Айдын Ариф оглы. Хроника мусульманских государств I–VIII веков хиджры [Текст]. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: УММА, 2004. – 445 с.
2. Атлас мира / Отв. ред. С.И. Сергеева. – М.: Гл. упр. геод. и картографии при СМ СССР, 1984. – 340 с.
3. Африка. Энциклопедический справочник. М.: Сов. энциклопедия, 1986–1987. Т. 1–2 / Гл. ред. А.А. Громыко. – 672 с., 670 с.
4. Бейкер Дж. История географических открытий и исследований / Пер. с англ., под ред. и с предисл. И.П. Магидовича. – М.: Изд-во иностр. л-ры, 1950. – 648 с.
5. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – М.: Изд. Моск. Патриархии, 1983. – 1372 с.
6. Бикерман Э. Хронология Древнего мира. Ближний Восток и Античность. – М.: Наука, 1976. – 336 с.
7. Большая Советская Энциклопедия: В 30 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1970–1978. – Т. 1–30. – 3-е изд. / Гл. ред. А.М. Прохоров.
8. Большой энциклопедический словарь: В 2 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – Т. 1–2 / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 883 с., 991 с.
9. Все страны мира: Энциклопедический справочник / Авторы-составители: И.О. Родин, Т.М. Пименова. – М.: Вече, 2004. – 624 с.
10. Всемирная история войн / Авт.-сост.: А.Г. Мерников, А.А. Спектор. – Мн.: ООО “Харвест”, 2005. – 768 с.
11. Выборы во всем мире. Электоральная свобода и общественный прогресс: Энциклопедический справочник / Сост. А.А. Танин-Львов. – М.: Российская политическая Энциклопедия (РОССПЭН), 2001. – 1112 с.
12. Географический энциклопедический словарь: Геогр. названия / Гл. ред. А.Ф. Трешников. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 528 с.
13. Дахно І.І., Тимофієв С.М. Країни світу: Енциклопедичний довідник. – К.: Мапа, 2005. – 608 с.
14. Делорм Ж. Основные события Средневековья / Пер. с фр. Е.В. Шукшиной. – М.: ООО “Изд-во Астраль”; ООО “Изд-во АСГ”, 2004. – 160 с.
15. Ежегодник Большой Советской Энциклопедии. – М.: Сов. энциклопедия, 1958–1991. – Вып. 1–34: 1957–1990.
16. Енциклопедія сучасної України / Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, О.М. Романов (співголови). – К.: Коорд. бюро ЕСУ НАН України, 2006. – Т. 1–6.
17. Зарубежные молодежные организации: Справочник / Сост.: А.М. Песляк, Ю.А. Скоков. – М.: Мол. гвардия, 1978. – 383 с.
18. Малая энциклопедия стран / Н.Г. Сиротенко, В.А. Менделев – 2-е изд., перераб. – М.: ООО “Издательство” АСТ; Харьков: ООО “Торсинг”, 2002. – 720 с.
19. Новый Энциклопедический Словарь / Гл. ред. А.П. Горкин. – М.: Науч. изд-во “Большая Российская Энциклопедия”; Изд-во Рипас Классик, 2001. – 1456 с.

20. Паркер Д. Історія світу. Атлас / Пер. з англ. Н. Сивак, О. Ходзінської. – К.: ДНВП “Картографія”, 2008. – 192 с.
21. Политические партии: Справочник / Под общ. ред. В.В. Загладина, Г.А. Киселева – М.: Политиздат, 1986. – 382 с.
22. Правители Европы: Справочное издание / Издатель А.С. Фридман. – Одесса: Полис, 1998. – 527 с.
23. Рожанский И.Д. История естествознания в эпоху эллинизма и Римской империи. – М.: Наука, 1988. – 448 с.
24. Скляренко В.М., Батий Я.А., Ильченко А.П., Иовлева Т.В. 50 знаменитых пиратов и разбойников. – Харьков: Фолио, 2006. – 510 с.
25. Советский Энциклопедический Словарь / Научно-ред. совет: А.М. Прохоров (предис.) и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1979. – 1600 с.
26. Советский Энциклопедический Словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров; Редкол.: А.А. Гусев и др. –4-е изд.. – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – 1600 с.
27. Соколов Б.В. Сто великих войн. – М.: Вече, 2001. – 544 с.
28. Страны мира. Краткий полит.-экон. справочник. – М.: Полииздат, 1962–1987.
29. Страны мира: Справочник. 1999 / Под общ. ред. И.С. Иванова. – М.: Республика, 1999. – 512 с.
30. Страны мира: Энциклопедич. справочник / Сост.: О.И. Богданова, Ю.А. Дрозд, В.В. Семеницкая, С.А. Семеницкий, Р.И. Шостак, А.Ю. Шпакова. – Смоленск: Русич, 2004. – 624 с.
31. Сычев Н. Книга династий. – М.: АСТ; Восток-Запад, 2006. – 929 с.
32. Украинский Советский Энциклопедический Словарь: В 3 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1979. – Т. 1–3 / Ред. кол.: Ф.С. Бабичев (гл. ред.) и др. – 1600 с.
33. Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. –К.: Гол. ред. УРЕ, 1977–1985. – Т. 1–12. – 2-х вид.
34. Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1959–1965. – Т. 1–17 / Гол. ред. М.П. Бажан.
35. Українська Радянська історична енциклопедія: В 4 т. –К.: Голов. ред. Укр. рад. енцикл., 1969. – Т. 1–4 / Ред. кол.: А.Д. Скаба (відп. ред.) та ін. – 551 с., 582 с., 575 с., 575 с.
36. Християнська демократія. Історія та сучасність: Зб. статей / Пер. з англ. А. Странніков. – К.: ХНС; Фонд Едуардо Фрея, 1998. – 100 с.
37. Християнсько-демократичні партії: Своєрідність політичної доктрини / Пер. з англ. А. Странніков. – К.: ХНС; Фонд Едуардо Фрея, 1999. – 96 с.
38. http://en.wikipedia.org/wiki/Democratic_Social_Christian_Party.
39. http://en.wikipedia.org/wiki/Centrist_Democrat_International.
40. http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_Democratic_Party.

ЗМІСТ

Вступ	3
Азія	6
В'єтнам	8
Вірменія.....	13
Грузія	17
Індонезія.....	22
Кіпр.....	28
Ліван	30
Південна Корея.....	37
Філіппіни	40
Африка	45
Алжир	47
Бенін	50
Ботсвана.....	52
Бурунді	54
Екваторіальна Гвінея	56
Ефіопія	58
Зімбабве.....	62
Камерун.....	64
Кенія.....	66
Конго (ДРК)	70
Конго (РК).....	74
Лесото.....	76
Маврикій	78
Мадагаскар	80
Мозамбік.....	84
Намібія.....	86
Південна Африка	89
Руанда	95
Сан-Томе і Принсіпі	97
Сенегал	99
Туніс.....	101
Уганда.....	104
Австралія та Океанія	108
Австралія.....	109
Кірібаті	116
Нова Зеландія.....	118
Папуа-Нова Гвінея	125
Самоа	127
Фіджі.....	129
Висновки	133
Скорочення	136
Література	137

Наукове видання

Мозговий Іван Павлович

**Християнська демократія у країнах світу.
Частина 1 (Азія, Африка, Австралія та Океанія)
Довідник**

Суми: СумДПУ, 2008 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск: **В.В. Бугаєнко**
Редактор **І.І. Мозгова**
Комп'ютерний набір **І.П. Мозговий**
Верстка **О.Ю. Заніна**

Здано в набір 20.06.08. Підписано до друку 23.07.08.
Формат 60x84x16. Гарн. Arial. Папір офсет.
Друк ризогр. Умовн. друк. арк. 8,5. Обл.-вид. арк. 8,7.
Тираж 300 прим. Вид. № 55.

СумДПУ ім. А.С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ ім. А.С. Макаренка